

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

GELİBOLU SAVAŞI VE ANZAKLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAKAN AKKÖZ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. R.Yaşar BÜYÜKOĞLU

GAZİANTEP
ARALIK/2010

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

GELİBOLU SAVAŞI VE ANZAKLAR
HAKAN AKKÖZ

Tez Savunma Tarihi: 17.12.2010

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

SBE Müdürü

Yrd. Doç.Dr. Ahmet AĞIR

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylıyorum.

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Doç.Dr.Bilgehan PAMUK

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

(Yrd. Doç.Dr. R.Yaşar BÜYÜKOĞLU)

İkinci Tez Danışmanı (varsa)

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Yrd. Doç.Dr. R.Yaşar BÜYÜKOĞLU

Yrd.Doç.Dr.Yunus Emre TANSÜ

Yrd.Doç.Dr.Ahmet AĞIR

ÖZET

GELİBOLU SAVAŞI VE ANZAKLAR

AKKÖZ, HAKAN

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. R.Yaşar BÜYÜKOĞLU

Aralık 2010,102 sayfa

Çanakkale savaşları Türk tarihindeki bir gurur tablosudur.72 milletin bir araya gelerek geçmek istediği Çanakkale’yi geçilmez kılan Türk’ün inanılmaz sabrı, azmi, kararlılığı ve vatan sevgisidir. Hatta 1911 yılında Winston Churchill’in yaptığı bir açıklama dikkati çeker. Açıklama Şöyledir: “Modern bir donanmayla dahi boğazları geçmek mümkün değildir” demiştir, Oysa aradan geçen 4 yıl zarfında söylediklerini unutmuş ve İngiliz Savaş konseyinde Kasım ayında yaptığı bir konuşmada Boğazları İngiliz kruvazörleriyle yarıp geçeceğini bildirmiştir.

Çanakkale Savaşlarının önemle üzerinde durulması gereken bir başka noktası da Anzak (Anzac) konusudur. Yıllardır atalarını gelip Gelibolu’da ziyaret eden Anzaklar acaba dedelerinin burada ne işi olduğunu düşünmüşler midir, ya da biz Anzakların bu efsane gibi anlatılan hikâyelerinin aslını düşündük mü?

Ben bu çalışmam da Anzakların mağdur bir millet olmadığını gayet bilinçli bir şekilde Anavatan olarak gördükleri İngiltere’ye yardım için Çanakkale’ye savaşımaya geldiklerini anlatmak istedim.

Anahtar Kelimeler:Çanakkale Savaşları, Anzaklar, İngilizler,

ABSTRACT

GELİBOLU SAVAŞI VE ANZAKLAR

AKKÖZ, HAKAN

M. A. Thesis, Department of History

Supervisor: Assist. Prof. Dr.R.Yaşar BÜYÜKOĞLU

December 2010, 102,pages

Çanakkale wars are the real honors scene of Turkish history. Different Kind of 72 nationality gathered to pass Dardanelles, but Turk's incredible patient, determination and his perseverance, patriotism made the Dardanelles impassable. Especially, in 1911, a declaration which was made by Winston Churchill is that: "It is impossible to pass the Dardanelles by a modern Navy". But he forgot his words and 4 years later, he made a speech in English War Council and he said that it was possible to pass Dardanelles by English Cruisers.

Another important point of Dardanelles wars which must be stressed is Anzac subject.

I wonder if the Anzacs who visits their fathers in Gallipoli in years have ever thought what their fathers were doing in Gallipoli. On the other hand, Have we ever thought that the Anzacs' stories are true or not?

I'd like to declare that ANZACS are not the victim nation of English; on the contrary they are the volunteers who want to help England where they perceive as their motherland came to Çanakkale for fighting.

Key words: Çanakkale wars, Anzacs, English

KISALTMALAR

A.g.e: Adı Geçen Eser

A.g.m. : Adı Geçen Makale

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

ATAM: Atatürk Araştırmaları Merkezi

TTK: Türk Tarih Kurumu

ANZAC: Avustralian And New Zeland Army Corps

Awm:Avustralian War Memorial

AIF: Avustralian Imperial Force

RFC: Royal Flying Corps

NZEF: New Zealand Expeditionary Force

BWC: BRITISH WAR COUNCIL

ÖNSÖZ

Öncelikle bu çalışma konusunda bana yardımlarını esirgemeyen danışmanım (Yrd. Doç.Dr.) R.Yaşar BÜYÜKOĞLU'na, takıldığım bazı noktalarda yönlendirici tavsiyeleri için (Yrd. Doç.Dr.) Yunus Emre TANSÜ'ye ve beni bu çalışmamda her zaman cesaretlendiren (Yrd. Doç.Dr.) Süleyman ÜNÜVAR'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bu çalışmada özellikle Çanakkale savaşı esnasında hayatını cesurca ortaya koymuş İsminden bahsedemedim ya da bahsetmeyi unuttuğum Tüm Türk askerinin affına sığınıyorum. Çanakkale savaşları, aslında teze konu olan Gelibolu savaşı ve Anzaklar konusu birçok yönüyle araştırılmayı bekleyen batılı tarihçiler ve Türk tarihçileri açısından bakıldığında aydınlanmayı bekleyen birçok konuyu içinde barındırmaktadır. Bu çalışmada sadece Anzakların Gelibolu savaşına etkileri ve Türk tarihi açısından yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Esas olarak, çoğunlukla batılı tarihçilerin ve yazarların yaklaşımları Türk Tarihçilerinin yaklaşımlarıyla karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın Türk Tarihi özellikle Çanakkale savaşları tarihi konusunda faydalı olmasını umuyorum.

İÇİNDEKİLER

Tez Onay Sayfası.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.GİRİŞ	
İKİNCİ BÖLÜM.....	4
2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA OSMANLI DEVLETİ.....	4
2.1.Birinci Dünya Savaşı'na Giden yıllarda Avrupa'nın ve Osmanlı'nın Genel Görünümü.....	4
2.2.Osmanlı Devleti'nin Durumu:	5
2.2.1 İç Siyasal Yapı	5
2.2.2 Önemli Dış Olaylar	8
2.2.3.Siyasi Partiler	11
2.2.3.1. İttihad ve Terakki	13
2.2.5.1.1 Yapısı:	13
2.2.3.1.2.İdeolojisi:.....	13
2.2.3.1.3.Ordu ile ilişkileri:.....	13
2.2.3.1.4.Basınla İlişkiler:.....	14
2.2.3.5.Hürriyet ve İtilâf Fırkası:	14
2.2.5.2.1.Kurucuları:.. ..	15
2.2.5.2.2.İdeolojisi:.....	15
2.2.5.2.3.Partinin Ordu ve İlişkileri:	15
2.2.5.2.4.Basınla ilişkileri:.....	16
2.2.5.3.Basın Hayatı.....	16
2.3.1.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINADOĞRU.....	19

2.3.1.1.Savaşın Genel Durumu	19
2.3.1.2. Çanakkale Savaşlarının Dıştaki Etkileri	20
2.4.1. Savaşın Sebepleri	21
2.4.1. Siyasi Sebepler	21
2.4.1.2. Ekonomik Sebepler.....	23
2.4.2.Ülkelerin Stratejileri	24
2.4.2.1.İngiltere	24
2.4.2.2 Fransa.....	25
2.4.2.3. Rusya	26
2.4.2.4.Almanya.....	26
2.4.2.4.Avusturya-Macaristan.....	29
2.4.2.6.Osmanlı Devleti.....	31
2.4.2.7.Bulgaristan	33
3.BÖLÜM.....	35
3.1.ÇANAKKALE SAVAŞLARI	35
3.1.1CEPHE AÇMA KARARI	35
3.1.2. OSMANLI DEVLETİNİN FİİLEN SAVAŞA GİRMESİ	37
3.2.SAVAŞTA OSMANLI CEPHELERİ.....	37
3.3.İLK BOMBARDİMAN.....	38
3.4.ÇANAKKALE CEPHESİ DENİZ SAVAŞLARI	39
3.4.1. 18 MART DENİZ ZAFERİ	40
3.4.2. ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI:	42
3.4.3. GELİBOLU HAREKÂTI	44
3.4.4. 25 NİSAN 1915’TE 19. TÜMEN	48
3.4.5. 26 NİSAN 1915 HAREKÂTI	49
3.4.6. 27 NİSAN 1915 TAARRUZU	50
3.4.7. 28 NİSAN 1915 HAREKÂTI	51
3.4.8. KİLİTBAHİR SAVUNMASI	53
3.4.8.1. KİLİTBAHİR KALESİ	54
3.5. ÇANAKKALE SAVAŞLARINI TÜRK VE DÜNYA TARİHİ AÇISINDAN SONUÇLARI:	55
4.BÖLÜM.....	57
4.1. XIX. Yüzyılda Avustralya’nın ve Yeni Zelanda’nın İngiliz Sömürgesi Haline Gelmesi.....	57

4.2. Avustralya ve Yeni Zelanda Orduları(AIF + NZEF=ANZAC)	58
4.3. 1914'te Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Genel Durumu.....	59
4.4. Çanakkale Cephesini Açma Fikri Ve Anzakların Çağırılması	62
4.4.1. Avustralya'nın ve Yeni Zelanda'nın İngiltere Yanında Savaşa Katılması	63
4.5. Anzaklar'ın Mısır Günleri	65
4.5.2. Anzak'ların Limni'deki Ön Hazırlık Çalışmaları	69
4.6. Broken Hill olayı.....	70
4.7. ANZAKLAR NEDEN GELİBOLU'YA GÖNDERİLDİ?.....	71
4.7.1. GELİBOLU'NUN STRATEJİK ÖNEMİ	71
4.7.2. ANZAKLARIN GELİBOLU ÇIKARTMASI	72
4.8.1. ATATÜRK, ÇANAKKALE VE ANZAKLAR	73
4.8.2. ATATÜRK'ÜN İLETMEK İSTEDİĞİ ÖNEMLİ MESAJ.....	75
4.8.3. NEDEN 1934 YILI	76
4.8.4. ANIT ÇEŞMELERİN AÇILIŞI (GELİBOLU ONUR ÇEŞMESİ).....	79
4.9.1. Anzak Anıları.....	80
4.9.1.1. Yeni Zelandalı asker George Petersen'in Anıları.....	80
4.9.1.2. William Dalton Lycett 'in Günlüğünden 25 Nisan 1915 Günü	81
4.9.1.3. Bert Smythe'nin Kabatepe'den yazdığı Mektubun Tercümesi.....	82
4.9.1.4. Anzak Askeri Francis James Mack'in Londra'dan ayrılırken ailesine yazdığı mektup.....	82
4.9.1.5. Osmanlıya Esir Düşen Anzak Askeri Er H.Crampton'ın İfadesi.....	84
4.9.1.6.1. Osmanlı Kuvvetlerine Esir Düşen Er William Cowhorn'un İfadesi	84
4.9.1.6.2. 14 Yaşında Bir Anzak Askeri Er James Martin	84
4.9.1.7. ANZAKLARLA İLGİLİ TÜRK ASKERİ İSTİHBARAT NOTLARI.....	85
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEMİŞ.....	92
VİTAE.....	92
EKLER.....	93
HARİTALAR.....	95
BELGELER.....	96

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

İtilâf devletleri: İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Romanya, Japonya (sadece kısa bir süre için katıldı.)

İttifak devletleri: Almanya, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan.

Savaşın Sebepleri arasında aşağıdaki nedenler sayılabilir;

Sömürgecilik: Özellikle XIX.yüzyıl'dan itibaren Avrupa devletleri arasında bir mücadele konusu olmuştur.

Panslavizm: Rusların bütün Slavları tek bir çatı altında toplaması olarak özetlenebilir.

Milliyetçilik: 1789 Fransız ihtilalından sonra ortaya çıkmış, küçük milletlerin kendi kendini yönetmesi fikrini savunan bir ideolojik akım.

Fransa'nın intikam Politikası: Fransa'nın kaptırmış olduğu sömürgelerini geri alma plânları

Bloklaşma: Sömürgelerini korumak ve yeni sömürgeler elde etmek isteyen batılı devletlerinin bir araya gelmesi ve ortak hareket etmeleri durumu bloklaşmayı doğurmuştur.

Militarizm: Ordunun siviller üzerindeki egemenliği esasına dayanan özellikle de XIX. yüzyılda ordu gücünü kullanarak yayılcılık politikası güden devletlerin başını çektiği siyasal akımdır. Almanya, Prusya ve ABD, mali oligarşik ekonomisini askeri kanadın koruyuculuğuyla geliştirmek istemesidir.

Avusturya-Macaristan imparatorluğu Veliâhdının Saraybosna da öldürülmesi.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na katıldığında topraklarının genişliği 1.700.000 kilometrekare olup sınırlarının uzunluğu 12.000 kilometrekareyi buluyordu.1914 sayımında bazı eksiklikler yapılmıştı, bu sebeple nüfusu 22-23 milyon tahmin ediliyordu.

Savaş süresince Osmanlı kuvvetleri 7 ayrı cephede savaşmak durumunda kalmışlardı: Kafkas, Irak-İran, Mısır-Filistin, Suriye, Galiçya, Romanya, Makedonya ve Çanakkale cepheleri. Bunlardan ilk üçü Alman Osmanlı Genelkurmaylarının değişik açılardan büyük umutlar ile açılmasını uygun gördükleri cepheler idi. Almanlar, Türkleri Rusya'ya karşı harekete geçecek ve İngiltere ile Fransa'nın kolonilerindeki Müslümanları ayaklandıracak müttefikler olarak görüyorlardı. Nitekim Osmanlı Genelkurmayında görevli General Bronzart von Shellendorf'un hazırladığı 26 Ağustos 1914 günlü sefer plânında, Rusların savaşa katılması halinde padişahın öncelikle bir kutsal savaş(cihad) ilân etmesi önerilmişti. Ayrıca Osmanlı kuvvetlerinin Rusya'ya ve İngiltere'ye karşı savaşmaları gerektiği öne sürülmüştü. Plana göre, Balkan yarımadasından Rusya'nın gerisine sarkmalı ve ya Karadeniz'de Odesa yöresine saldırılmalıydı; buna ihtimal verilmez ise Kafkaslarda Rus kuvvetlerini oyalamaya çalışmalıydı. Beri yandan Mısır'a karşı da harekete geçmenin İngiltere'yi en duyarlı yerinden vuracağı, bunun da savaşın gidişatını büyük ölçüde etkileyeceği vurgulanmıştır.¹

Osmanlı savaş yanlıları ise, yakın geçmişin kayıplarını gidermeyi, Kıbrıs'ı, Mısır'ı ve Selanik'i geri almanın ötesinden Kafkaslardan Orta Asya'ya uzanmayı ümit ediyorlardı. Avrupa'daki 3 cepheye, Bağlaşık Devletlere yardım etmek, onlarla beraber cihat yapmak üzere kuvvet gönderilmişti. Çanakkale cephesi ise, Osmanlıların ve Müttefiklerinin kararları dışında, İtilâf Devletlerinin saldırısı karşısında açılmıştı.

Osmanlı Almanya ile yaptığı anlaşmadan sonra 2 Ağustos 1914'te tarafsızlığını ilân etmiştir amacı savaşın seyrini görmektir. Fakat Almanya bu durumdan rahatsızdır çünkü Osmanlıya Kafkas cephesini açtırarak doğu cephesini rahatlatma plânları yapmaktadır. Sonunda iki Alman gemisinin Rus kıyılarını bombalaması ve Osmanlı devletine sığınması neticesinde Osmanlı Devleti Birinci Dünya savaşına dâhil olmuştur.

¹ Şerafettin Turan, (2004), *Türk İnkılâp Tarihi I*, Bilgi yayınevi, İstanbul, ss,53–55

Amaç: Bu çalışmam da Türk tarihinin gurur tablosu olan Çanakkale savaşlarında önemli bir yer tutan Anzak askerlerinin yani Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinin savaşın seyrini nasıl etkilediklerini ve özellikle batılı kaynakların Anzak olayına nasıl baktıklarını tespit etmeye çalıştım. Ülkemize her yıl 25 Nisan'da gelen Anzak torunlarının atalarını mağdur gibi göstermeye çalışmalarının doğruluğunu ya da yanlışlığını ortaya çıkarmaya çalışılmıştır.

Yöntem ve Teknikler: Bu çalışma da daha çok batılı kaynaklar (İngiliz, Avustralyalı, Yeni Zelandalı gibi) doküman taramasından geçirilmiş ayrıca bu konuda yazılmış Türk kaynak ve belgeleri de kısıtlı olmasına rağmen mümkün mertebe göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle bu konudaki çalışmalarıyla bu tezin ana gövdesinin oluşmasında etkili olan Prof.Dr. A.Mete Tuncoku'nun çalışmaları Türk kaynakları açısından yol gösterici olmuştur. Australian War Memory'den alıntı yapılan belgelerin Türkçeye çevrilmesi tarafımdan yapılmıştır. Ayrıca AWM arşiv belgeleri Volume I,II, III gibi klasörlere ayrılmaktadır ve her klasörde 2 ya da 3 aylık olaylar kronolojik sırayla yer almaktadır.

Konuyla ilgili olarak ATESE kaynakları, BOA ve konuyla ilgili Türk ve Yabancı askeri yayınlar mümkün olduğunca taranmaya çalışılmıştır. Materyal konusunda ki önemli bir sıkıntısı ise Anzaklar konusunda Türk kaynaklarının kısıtlı olmasıdır.

Bu çalışmanın tartışma ve bulgular kısmında özellikle Çanakkale savaşlarına katılan Anzak askerlerinin mağdur olmadığını bilhassa savaşa Anavatan olarak gördükleri İngiltere'ye yardım etmek için Parlamentolarında aldıkları resmi kararlar sonunda katıldıklarını vurgulamaya çalıştım.

ANZAC kelimesinin (Australian and New Zeland Army Corps) oluşmasında bir ruh olmadığını sadece Avustralyalı ve Yeni Zelandalı Askeri birlikler kelimelerinin baş harflerinin bir araya gelmesinden oluştuğunu oysaki Türk askerinin Vatan savunması namus borcudur gibi bir sorumluluk taşıdığını tezin birçok kısmında tartışmaya gayret gösterdim.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA OSMANLI DEVLETİ

2.1.Birinci Dünya Savaşı'na Giden yıllarda Avrupa'nın ve Osmanlı'nın Genel Görünümü

Avrupa'da Bloklaşma ve Cepheleşmenin Temel sebebi, Sömürge yarışması Birinci Dünya Savaşına giden yıllarda Batının büyük devletleri, sömürge paylaşımı için sürdürülen mücadeleyi hızlandırmış, yoğun bir cepheleşme ve bloklaşma içine girmişlerdir. Bir yandan büyük sömürgeci devletler, İngiltere ve Fransa dünyadaki egemenliklerini korumak ve paylarını arttırmak için uğraşırken, sömürge yarışında geç kalmış olan Almanya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu da rekabete dâhil olmuşlardı. Sömürgelerden büyük pay alma kavgası, Açık Pazar siyaseti ve 'ganbot diplomasisi'² ile sürdürülüyor ve dünyadaki sömürgecinin paylaşımından yeteri derecede yararlanamamış olan Almanya bu iki büyük devletin gücünü kırmaya çalışıyordu. Kaiser'in sözleri ile 'güneşin altında layık olduğu yeri almak' isteyen Almanya İngiltere karşısında sanayi malları üretme, açık Pazar siyaseti ve güçlü bir donanma kurma yarışındaydı.³

Bu amaçla Almanya gözlerini Doğu'ya, Hindistan'a Uzak Doğu'ya çevirmişti. Kendisinin en büyük rakibi olan İngiltere'nin imparatorluk sistemi ve gücünü Orta Doğu ve Hindistan yolunda da kırmak istenmektedir. Bu amaçla bir yandan Osmanlı Devleti ile daha sıkı iktisadi, ticari ve mali ilişkilere girerken, öte yandan da Bağdat'a kadar uzanacak ve Osmanlı Devletini boydan boya kat edecek büyük bir demir yolu şebekesi yapılması işini üstlenmiştir. Bunun sonucu olarak

² Ganbot Diplomasisi, *Belleten*,(1987), C,51,S,201,C,52,S,202 TTK basımevi, Ankara, s,242

³ Bülent Daver,(1990),*Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslar arası Sempozyumu*, TTK, Ankara, s,106

Almanya hem Türk ordusu hem de Türk sahnesi ve iktidar yapısında, mali ve ekonomik hayatında önemli bir etkinliğe sahip olmuştur.⁴

Almanya diğer büyük rakibi Fransa karşısında da özellikle 1871 Alman Fransız savaşı nedeniyle ve bu savaşın Fransa'nın yenilgisi ile bitmesinden sonra önemli bir güç kazanmaya başladı. Alman birliğinin tamamlanışı ve Bismarck dönemi Almanya'nın sömürge edinme ve büyük devlet olma mücadelesine yeni bir hız katmıştır.

Çökmekte ve dağılmakta olan Osmanlı Devleti dış politika da Almanya'ya yaklaştıkça İngiltere ve Fransa'nın onu paylaşma istekleri artmıştır. Osmanlı Devleti ile ilgilenen bir diğer büyük devlette 'sıcak açık denizlere' inmek için bu bölgeyi kontrol etmek isteyen Rus çarlığı idi. 1908 Reval Mülakatı'nda görüldüğü gibi, Rusya 'hasta adamın' toprağının paylaşılması için İngiltere ve Fransa ile gizli görüşmelere başladı ve bu plânlar savaş içinde yapılan paylaşma anlaşmalarına kadar devam etmiştir.⁵

2.2.Osmanlı Devleti'nin Durumu:

2.2.1 İç Siyasal Yapı

Birinci Dünya savaşına giden yıllarda Osmanlı Devleti'nin genel siyasi durumu kısaca şöyle özetlenebilir: Ülkede Sultan II. Abdülhamid 1876 yılında tahta çıkarken verdiği sözü tutarak ülkede meşruti bir monarşi kurulmasına ve seçimler yapılmasına rıza göstermişti. Denge politikası izleyen Sultan II. Abdülhamid ayrıca kendi ölçülerini de kısan bir Kanun-u Esasi (Anayasayı) kabul edeceğini beyan etmişti. Gerçekte de sözünü tutmuştur. 1876'da ilk seçimler yapılmıştır. Kanun-u Esasi hazırlanmıştır ve yürürlüğe konmuş ve Ayan ve Mebusan meclislerinden müteşekkül iki meclisten oluşan bir parlamento (meclisi umumi) teşekkül etmiştir.⁶

Ancak 1877 yılında patlat veren Rus-Osmanlı savaşı bu süreci etkiledi. Bu savaş, bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlandı. Ardından Berlin Kongresi toplanmıştır. Berlin Kongresi ile Almanya ve Bismarck da devreye resmen

⁴ Bir Alman komutanının Türkiye'ye ıslahat için gönderilmesi hususundaki ricaya karşılık, Alman Büyükelçisi'nin bu isteği İmparator tarafından lütfen kabul buyrulduğunu belirtmek üzere, Sadrazam Sait Halim Paşa İmparatora derin şükranlarını arz etmişti.

⁵ Daver, a.g.e.,s,106

⁶ Daver,a.g.e. s,107

girmiş ve daha sonraki yıllarda Osmanlı Devletini etkileyecek rolü üstlenmeye başlamıştı.

1877 Rus-Osmanlı Savaşı ülkenin iş siyasal yapısını da etkilemiştir. Padişah bu savaşı gerekçe göstererek ve ‘halkın henüz yeterli derecede olgunlaşmamış olduğunu’ ileri sürerek Meclisi süresiz tatil ettiğini bildirmiştir. Kanun-u Esasi’nin de uygulanmasını durdurmuştur. Böylece aşağı yukarı 21 yıl devam edecek olan bir mutlak yönetim devri başlamış oluyordu. Basına sansür konmuştur, ülke içinde muhalefeti kontrol etmek için de güçlü bir hafiye teşkilatı oluşturulmuştur Bu dönemde Türklerin zaferi ile biten 1897 Türk-Yunan savaşı dışında, Sultan II. Abdülhamid özellikle dış politikada Avrupa’daki dengeleri gözetecek ülkenin mümkün olduğu kadar barış içinde kalmasına çalışmaktadır. Dağılma ve parçalanma sürecine girmiş olan imparatorluğu ayakta tutmak için Panislamizm siyasetine yönelmiştir ve bu siyasetin bir parçası olarak Hicaz Demiryolu projesi uygulamaya konulmuştur.

Fakat Sultan II. Abdülhamid’in mutlak yönetimi önce aydınları ve basını kendi aleyhine çevirmişti. Azınlıklarda Abdülhamid’in yönetiminden hoşnut değillerdi.⁷

Tevfik Fikret, Şair Eşref, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Süavi, Prens Sabahattin gibi farklı kesim ve görüşlerden aydınların önderlik ettiği muhalefet bütün aydınları ve genç subayları etkilemiştir. Önce Yeni Osmanlılar ve sonra da Jön Türkler gibi isimler alan aydın muhalefet hareketleri hürriyet ve anayasa düşüncesi yayılmaktadır. Devletin dağılma sürecine aydınların tepkisi Türkçülük, ulusçuluk hareketini canlandırmak olmuştur. Jön Türkler ve diğer bazı aydınların Avrupa’ya kaçışı ve oradan yayın faaliyeti ile muhalefeti sürdürmeleri özgürlükçü düşünceleri ülkede yaymıştır.⁸

Bu durum 1908 yılına kadar devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamid’in yönetiminden hoşnut olmayanlar ülkede çeşitli gizli siyasal örgütlenmelere girişmişlerdi. Bunların en önemlisi, kuşkusuz, genç askeri tıbbiye talebelerinin 1897 yılında kurmuş oldukları gizli İttihad ve Terakki Cemiyeti idi. İhtilalcı metotlarla çalışan bu cemiyetin bir sivil bir de askeri kanadı vardı. Daha çok Rumeli ‘de

⁷ Alaeddin Yalçinkaya,(1996), *Sultan II.Abdülhamid Han’ın Notları, Sebil Yayınları*, İstanbul, ss,115-117

⁸ Daver, a.g.e.,s,108

örgütlenen ve faaliyet gösteren cemiyet ağırlıklı olarak bir genç subaylar ve aydınlar hareketi idi.

1908 yılında Cemiyetin verdiği işaret üzerine, Niyazi ve Enver Beylerin başını çektiği bir gurup genç subay Rumeli’de dağa çıktılar ve oradan Abdülhamid’e çektikleri telgrafla ülkede yeniden meşruti yönetimin kurulmasını istediler. Ayaklanmanın gelişmesinden ürken Sultan II. Abdülhamid, arkasında aydınların da desteği bulunan bu ultimatomu kabul etmiştir ve ‘halkın artık olgunlaştığını’ söyleyerek İkinci Meşrutiyet’i ilân etmiştir.

Hürriyeti İlanı denilen bu olaydan sonra İttihad ve Terakki gizli cemiyet olmaktan çıkıp legal parti olmuştur. Ülkede çok partili yaşam başladı. İttihad ve Terakki, Hürriyet ve İtilâf, Ahrar ve diğer partiler kurularak faaliyete geçtiler. Sansür kaldırıldı, hafiye teşkilatı lağvedilmiştir. Çok sayıda gazete, dergi, risale yayımlanmaya başlandı. 1908’de yapılan genel seçimlerde parlamento yeniden iki meclisli olarak kuruldu. İttihad ve Terakki Mecliste güçlü bir grup oluşturdu, fakat kendisi hükûmeti kurmamıştır.⁹

Ancak, az zaman sonra, ülkede gayrı memnu unsurların etkisiyle, homurdanmalar, yer yer çatışmalar ve kalkışmalar görülmüştür. Bunlar arasında en önemlisi kuşkusuz İstanbul’da üslenmiş bulunan Avcı Taburları tarafından 31 Mart 1909’da başlatılmış olan başkaldırı idi. Arkasında iç ve dış odaklar olan ve görünüşte din adına başlatılan ayaklanma, aslında bu görüntünün ardında çok çeşitli siyasi emelleri barındırmaktadır.¹⁰

31 Mart olayı üzerine İttihad ve Terakki Cemiyeti, Rumeli’de kendisine taraftar olan subayların önderliğine, bir Hareket Ordusu’nun İstanbul’a gönderilmesine karar vermiştir. Başına, daha sonra, orduda tanınan ve sevilen bir komutan olan Mahmut Şevket Paşa’nın geçeceği ve komutasını fiilen Hüsnü Paşa’nın yaptığı Hareket Ordusu az zamanda İstanbul önlerine gelmiş ve isyanı bastırmıştır. İsyanı katılanlar şiddetli biçimde cezalandırılmıştır. Hareket Ordusu daha sonra Sultan II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesini kararlaştırdı. Aslında hal’ kararını ordu mensuplarından ziyade orduyu egemen duruma gelmiş bulunan İttihad ve terakki fırkası veriyordu. Sultan II. Abdülhamid hal edilerek Selanik’e sürgüne

⁹ Erik J Zürcher, (1997). *Turkey: A Modern History*, Londra: I. B. Tauris ,3. baskı, s.91–94.

¹⁰ Yalçınkaya, a.g.e. ss,115–116

gönderilmiştir. Yerine Sultan V.Mehmet (Sultan Reşat) tahta geçirilmiştir. Kanun-u Esasi demokratikleştirilmiştir. İktidara ele geçiren İttihad ve Terakki yine hemen hükûmeti kurmak yerine, parti dışında olan ve kendisine yakın kişilerin kurduğu kabinelerle ülkeyi yönetmeyi tercih etmiştir.¹¹

2.2.2 Önemli Dış Olaylar

Bu dönemin en önemli dış olayı yukarıda değindiğimiz 1908 Reval Mülakatı ve 1911 yılında patlak veren Trablusgarp savaşı idi. İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından sürdürülen Osmanlı Devleti'nin paylaşılma plânları Osmanlı Devleti'nin bu devletlerle yakınlaşmasını imkânsız kılmakta ve dış politikada yeni bir siyasete yönelmesini gerektirmektedir. Paylaşma plânları zaman içinde Osmanlı Devleti'nin Almanya ile yakınlaşmasında önemli bir rol oynayacaktır.¹²

1911'de patlak veren Trablusgarp Savaşı da Osmanlı Devleti'nin gerek iç gerek dış siyasetini büyük ölçüde etkilemiştir. Enver ve Mustafa Kemal'in de katıldığı bu savaş sonunda Osmanlı Devleti yenilmekte ve bu toprakları sömürge yarışına yeni çıkmış bulunan İtalya'ya kaptırılmaktadır.¹³ Yenilgi bütün memlekette büyük hüznü uyandırmıştır.

1912'de başlayan ve 1913'de bozgunla biten Balkan Savaşı bu üzüntüyü derinleştirmiştir. Bulgar kuvvetlerinin bir ara sınırı aşp kısa sürede Çatalca önlerine kadar gelmesi İstanbul'u dehşet içinde bırakmıştır. Savaş çok kötü yönetilmiştir. Herkes yenilgiye bir sorumlu aramaktadır. İttihad ve terakki İktidarı artık tek başına ve tamamıyla ele geçirmek için bu galeymen havasından yararlanmak istemiştir. Enver Beyin başına çektiği ünlü Babiâli baskını düzenlendi. Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Yakup Cemil tarafından öldürülmüştür. Sadrazam Kamil Paşa zorla istifa ettirilmiştir. Sultan V.Mehmed Reşat yapacak bir şeyi olmadığından İttihad ve Terakkinin isteğine uyarak Mahmut Şevket Paşa'yı Sadrazam olarak tayin etmiştir. İttihad ve Terakki böylece iktidarı bütünüyle kendi kontrolü altına almıştır. 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesi İttihad ve Terakki yönetimine baskı tedbirleri için yeni bir gerekçe sağladı. Mahmut Şevket Paşa'nın

¹¹ Alan Palmer, (1992), *Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Sabah Kitapları, İstanbul s,23

¹² Daver, a.g.e.,s,109

¹³ The Encyclopedia Americana, (1954), *Turco-Italian War 1911-12*, C 27, ss.175-177

yerine Sait Halim Paşa sadrazam olmuştur. Artık ülkeyi fiilen de, hukukende İttihad ve Terakki onun liderleri Enver, Talat ve Cemal Paşa'lar egemen olmuşlardı.¹⁴

Bu sırada İngiltere, Fransa ve Rusya dünyanın paylaşımı yönünde ortak girişimlerde bulunmakta ve güçlü bir blok oluşturmaktaydılar. Balkan savaşlarından sonra, Trakya hariç, Rumeli'deki topraklarını büyük ölçüde kaybetmiş olan Osmanlı Devleti de Avrupa'da yalnızdı. Osmanlı Devleti ve onun hükûmetleri için bir büyük savaşın yaklaşmakta olduğu görülmektedir. İş başındaki siyasi güçler önce İngiltere ve Fransa'nın desteğini sağlama girişiminde bulundular. Fakat İngiltere ve Fransa bunu kabul etmediler ve Osmanlı hükûmetinin bu yöndeki girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Bundan dolayı, Osmanlı Devleti'nin dış politikası Almanya'ya yaklaşmayı seçmiştir. Bu yakınlaşmada Alman askeri heyetleri büyük bir rol oynamışlardır.¹⁵

Sait Halim Paşa'nın başkanlığındaki kabine ve onun etkili üyesi başkomutan vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa orduyu güçlendirmek için yeniden alman ıslahat heyetleri getirilmesi kararlaştırılmıştır. Aslında Türk ordusunun modernizasyonu için yüz yıldan beri, önce Fransa daha sonrada İngiltere'den askeri ıslahat heyetleri getirilmiştir. Fakat 1871 Fransız-Alman savaşı ve 1878 Berlin Kongresinden sonra Avrupa'da büyük bir askeri güç olarak beliren Almanya, Türk ordusu çevreleri tarafından dikkatle izlenmeye başlanmıştır. İngiltere ve Fransa ile ilişkilerin bozulması ve Almanya'ya yakınlaşmada da bu eğilimi güçlendirilmiştir.¹⁶

1913 yılında bu konuda Almanya ile 5 yıllık bir sözleşme yapılmıştır. Buna göre General Liman von Sanders komutasındaki bir askeri heyet Türkiye'ye davet edilecekti. General Liman von Sanders, İstanbul'daki 1.kolordu komutanı, Askeri Şura Üyesi askeri okulların eğitim yerlerinin amiri ve kurmay subayların teorik eğitiminin üstlenicisi olacaktır. Daha sonra Liman von Sanders'e Mareşal rütbesi verilince Sanders kolordu komutanı olmaktan çıkarak ordu Genel Müfettişi oldu. Artık bu şekilde Almanya Osmanlı Devleti'nin hem askeri hem de ekonomik ve siyasal hayatında önemli bir rol üstlenmiştir. 'Almancılık' modası derhal bütün ülkeye dağılmıştır. Sarayın damadı ve daha sonrada başkomutan vekili olacak olan Enver Paşa'nın Alman hayranlığının da bunda etkisi vardır.

¹⁴ Daver, a.g.e., s,110

¹⁵ Mustafa Kemal Şan,(2007),*Sosyoloji Çalışmaları I*, Kızılelma Yayınları, İstanbul, ss, 152–153

¹⁶ Erik J Zürcher,. (1997). *Turkey:A Modern History*. Londra: I. B. Tauris,3. baskı ss,111–113

28 Haziran 1914’de Saray Bosna da Avusturya-Macaristan veliahdının Sırp milliyetçileri tarafından öldürülmesi üzerine Avusturya-Macaristan imparatorluğu Sırbistan’a savaş ilân etmiştir. Bunun üzerine Rusya’da Genel Seferberlik ilân edilmiştir.¹ Ağustos 1914’de Almanya, müttefiki olan Avusturya-Macaristan’la¹⁷ yaptığı anlaşma gereğince, Rusya’ya savaş ilân etmiştir. 3 Ağustos’ta Almanya Fransa ya karşı harbe girmiştir. Bunun üzerine 5 Ağustos’ta İngiltere Fransa ile yapmış olduğu anlaşma gereğince Almanya’ya savaş ilân etmiştir. Böylece Birinci Dünya savaşı başlamıştır. Bu savaşta 2 büyük cephe, iki blok vardı öteki tarafta Almanya Avusturya-Macaristan imparatorluğunun ittifak devletleri.

Bu cepheleşme sürerken Osmanlı Devleti’ni yönetenler için artık yapılacak tek şey Almanya yanında yer almaktır. İktidara tek başına egemen olan İttihad ve Terakki bazı görüş ayrılıklarına rağmen Almanya ile ittifak yolunda adımlar atmaya başlamıştır. 2 Ağustos 1914 günü Sait Halim Paşa’nın yalısında Türk-Alman ittifak anlaşması imzalanmış ve anlaşmaya göre savaş halinde alman askeri heyeti Türk emrinde bırakılacak, bu heyet ordunun sevk ve iradesinde etkin ve yetkili olarak görev yapacaktır. Buna karşılık 4.maddede Almanya İmparatorluğunun Osmanlı ülkesine, gerekirse silahlı, savunma yükümlülüğünü üzerine aldığı belirlenmiştir. Gariptir ki bu anlaşma imzalandığında Almanya Rusya ile 16–17 saat savaş halindedir.¹⁸

Osmanlı Devleti’nin fiilen savaşa girmesi, bilindiği üzere, şöyle olmuştur: O sırada Almanların Akdeniz de faaliyet gösteren Amiral Souchon komutasındaki Goeben ve Breslau gemileri 3 Ağustos’ta kendilerini takip eden İngiliz filosundan kurtulmak için Çanakkale’ye gitme emrini almışlar ve Enver Paşa’nın onayı ile gemiler boğazdan içeri girmişlerdir. Hükümet daha sonra Yavuz ve Midilli adı verilen bu gemilerin Osmanlı Hükümeti tarafından satın alındığını açıklamıştır. Dikkatimizi çeken nokta, Almanya ile yapılan ittifak anlaşması gibi, bu olayında kabinenin diğer üyelerinden gizlenmiş olmasıdır. İlan edilen seferberlik kararı

* Bu dönemde eski bir Marxist olan Parvus’un ‘Türk yurdu’nda yayınlanan ve Osmanlı Devletinin İngiltere ve Fransa tarafından sömürgeleştirilmesini konu alan yazıları Osmanlı aydınları arasında büyük yankı yapmıştı. İngiltere ve Fransa’nın duyulan tepkide alman dostluğu eğilimini güçlendiriyor ve bizzat parvus sömürgeleştirme çabalarına direnmek için Osmanlı Devleti’nin Almanya ile yakınlaşması gerektiği fikrinin propagandası yapıyordu.

.Enver Paşa’nın Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan hatıralarında belirtildiği üzere, Enver Paşa Almanya’daki sevgilisine yazdığı bir mektupla ‘şimdi elimde kullanacak bir buçuk milyon süngü var’ diye övünüyor ve Almanya’nın Türk ordusunu insan deposu olarak gören anlayışını dile getiriyordu.

¹⁸ Zekeriya Türkmen, (2009), *Çanakkale Muharebeleri’nde Türk Ordusunun Kara hareketine dair kısa bir değerlendirme*, ATESE Dergisi, Ağustos, (2009), ATESE Yay., Ankara, s, 57-58

gereğince: Bu kararda, hükûmetin görüşü alınmamıştır ve padişah'ın da izni olmadan(güya sözlü onay alınmış gibi) Enver Paşa tarafından verilmiştir. Burada Enver Paşa'nın Alman isteklerinin sadık bir izleyici olduğu açıkça görülmektedir.

Bu olayın hemen ardından gemilerle Marmara da manevra yaptıran Souchon açık deniz eğitimi yapmayı gerekçe göstererek gemilerin Karadeniz e çıkması için 21 Eylül 1914'te Enver Paşa'dan sözlü izin almıştır. Bu durumdan Sait Halim Paşa'nın bile haberi yoktur ve olaydan ancak gemiler yalısının önünden geçerken haberi olmuştur. 20 Ekim 1914'te Enver Paşa Alman komutanların¹⁹ baskısı ile savaşa girmeyi kabul etmiştir. 25 Ekim'de yazılı emrini vermiştir. Fakat kabinenin hala olaydan haberi yoktur. 29 Ekim 1914'te Amiral Souchon Sivastopol'ü ertesi günde Odesa'yı topa tutmuştur. 2 Kasım 1914'te Rusya, Osmanlı Devletine savaş ilân etmiştir.²⁰

1 Kasım'da Osmanlı devletleri ittifak devletleriyle savaş halinde olduğunu bildirdi. Ve 23 Kasım'da tüm İslam alemine hitaben Cihad-ı ekber ilân etti. Böylece Enver, Talat ve Cemal paşaların kabine arkadaşlarına karşı girişmiş olduğu komplo başarıya ulaşmış ve Osmanlı Devleti bir emri vaki sonucu, Birinci Dünya savaşına girmiştir. Kuşkusuz burada sözü edilmesi gereken bir noktada Mustafa kemal'in Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine muhalefet etmiş olmasıdır. Ancak Mustafa Kemal savaşa tümüyle karşı çıkmamış, yalnız girişin erken olduğunu belirterek önce yeterli hazırlık yapılmasını savunmuştur. Ancak daha sonra Mustafa Kemal'in liderlik ve savaş yöntemine karşıt olarak İttihad ve Terakkinin 'tek adam' yönetimi savaş emir vakillerle sürmüştür.²¹

2.2.3.Siyasi Partiler

Bu Dönemde Osmanlı Devletinde Siyasal hayat ve siyasal Partiler konusundan bahsederken evvela 1908 seçimlerini anlatmak gerekliliğini duyuyorum.

Seçimler 1908'de Sultan II. Abdülhamid'in yaptığı bir kesin uyarı sonucu' halkın artık olgunlaştığını' kabul ederek Kanun-i Esasi'yi yeniden uygulamaya koymasıyla iki meclisli parlamento iki seçimler yapılmıştır.

¹⁹ Özellikle maliye nazırı Cavit bey'in muhalefeti bu konuda zikredilmektedir.

Daha sonraları mütakere döneminde Sait Halim Paşa ve Talat Paşa, imza sırasında bu durumu bilmediklerini ileri sürerler. Ama bu iddia doğu değildir. Cavit ve Halil Beylerin hatıraları,ittihad ve terakki yöneticilerinin özellikle anlaşmayı hazırlayan dörtlünün savaşın başladığı bilinci içinde bu anlaşmayı imza ettiklerini göstermektedir.

²⁰ Zekeriya Türkmen, (2009),*Çanakkale Muharabeleri'nde Türk Ordusunun Kara hareketine dair kısa bir değerlendirme*,ATESE Dergisi,Agustos,(2009),ATESE Yay.,Ankara,s,57-58

²¹ Erik J Zürcher,, (1997) *Turkey:A Modern History*, Londra, 3. baskı I. B. Tauris,p,114

Gizli cemiyet olmaktan çıkıp yasal bir parti haline gelen İttihad ve terakki tek başına bu seçimlere katılarak büyük başarı sağlamış ve parlamentoda güçlü bir grup oluşturmuştur. Hürriyet ve İtilâf Fırkası ise daha henüz kurulmamıştı. İttihad ve Terakki seçim başarısına rağmen başlangıçta hükûmeti kurmamıştır. Ancak zaman içinde seçim dışı başka yollarla iktidar üzerinde etkinliğini arttırmıştır.

21 Kasım 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilâf Fırkası kuruluşundan sonra İstanbul ve Anadolu’da büyük bir rağbet görmüştür. Fakat 1911’de yapılan ara seçimlerde başarılı olmuş ve seçimi bir oy farkla kazanmıştır. Bu durum İttihad ve Terakki partisini ürkütmüştü.²²

Hürriyet ve İtilâf Fırkasının güçlendiğini gören İttihad ve Terakki Fırkası yöneticileri 1912’de yapılan seçimlere ‘hazırlıklı olarak girmişlerdir. ‘Sopalı seçimler’ diye ün yapan 1912 seçimlerinde İttihad ve Terakki Fırkası’nı yönetimi yoğun bir baskı ve sindirme taktiği uygulamıştır. Bunun sonucunda İttihad ve Terakki çoğunluğunu korumuştur ve Hürriyet ve İtilâf meclise ancak 15 mebus sokabilmiştir. Bunu izleyen dönemde Balkan savaşıyla yenilgiyle bitmiş, Sadrazam Mahmut Şevket Paşa bir suikast sonucu öldürülmüş ve sıkıyönetim ilân edilmişti. Muhalefete yapılan baskılar sonucu Hürriyet ve İtilâf Fırkası faaliyetlerini durdurmuştur.

Üzerindeki ağır baskı nedeniyle fazla bir şansı olmayan Hürriyet ve İtilâf 1914’te yapılan seçimlere katılamamıştır. Bir ‘boykot’ olarak nitelendirilse de aslında seçime katılmamanın gerçek sebebi fırka teşkilatlarının zayıflamış ve seçim şansının azalmış olması idi. Böylece sonuçta, seçimlere katılmayan fırka 1914’te Dünya Savaşı hakkında fikirlerini mecliste dile getirme imkânı da bulamamıştır. 1913–1914 yıllarında ve savaş esnasında, başta da bahsedildiği gibi tek adam yönetimi ülkeyi yönetmiştir. 1918’de Mütakere den sonra iktidar yapısı değişebilmiştir. 1919–1922 yılları arası Hürriyet ve İtilâf Fırkası politikada etkin olmuş fakat hükûmeti kuramamıştır ve dönem boyunca Anadolu Hareketine ve Mustafa Kemal’i muhalefet etmiştir.²³

2.2.3.1. İttihad ve Terakki

2.2.5.1.1 Yapısı:

Başta da belirttiğimiz gibi, İttihad ve Terakki Fırkası 1908’den sona gelişen süreç içinde iktidara tümüyle egemen olmuş ve gitgide baskıcı bir yönetim

²² Armaoğlu, a.g.e. s,48-50

²³ Sabahattin Selek, 1963, *Milli Mücadele*, Örgün yayınevi, İstanbul. C,I s,87

uygulamaya başlamıştı. Fırka'nın içyapısı da genel tutumu yansıtmamaktadır. İttihad Terakki Fırkası'nın yapısı, merkezîyetçi yönü ağır basan oligarşik bir karakterdedir. Partide Enver, Cemal ve Talat paşalardan oluşan bir 'triumvira' etkisinde Kararlar çok defa bu üçlü tarafından alınmaktadır, diğer kabine üyelerine, hatta bazen Sadrazam'a ve Padişah'a bile bildirilmeden, uygulandığı olmaktadır. Öte yandan fırkanın sivil ve askeri kanatları arasında özellikle sivil kanadın lideri Talat Paşa ile askerler arasında bir çekişme vardır. Sonuçta bu mücadeleyi orduya hâkim olan Enver paşa kazanmıştır.

1.2.3.1.2.İdeolojisi:

İttihad ve Terakki Fırkası'nın esas ideolojisi Ziya Gökalp tarafından temelleri atılmış Milliyetçi-Türkçü çizgide yer yer Pan-Türkist bir ideoloji'dir. Bir ideoloji kaynağını Dayanışmacılık (Solidarizm) akımından almakta, Friedrich List'ten esinlenen devletçi ve müdahaleci bir ekonomi politikası benimsemektedir. İç politika açısından ise otoriter bir görünümündedir. Fırka'nın ideolojisinin esas olarak küçük burjuvazi ve milli burjuvaziye dayanan ilerici ve milliyetçi bir yapıda olduğu görülmektedir. 1913 Fırka Konserinde bu ideolojinin esasları yeniden gözden geçirilmiş ve bu çizgide belirlenmiştir. Ancak zamanla buna bazı Masonik ve levanten unsurlarda karışmıştır.²⁴

Özellikle savaş yıllarında fırka devletçiliğe ve kooperatifçiliğe ağırlık veriyse de zamanla vurgunculuk ve ihtikâr olayları artmıştır. Örneğin Milli Kantariye şirketi, Anadolu Milli Mahsulât şirketi, Milli Aydın Bankası gibi kuruluşlarda İttihad ve Terakki Fırkası ileri gelenleri yer almaya ve zenginleşmeye başlamıştır. İttihad ve Terakki hükûmetinin zengin yaratmada önemli bir aracı da vagon ticareti idi. Savaş sırasında burjuvalaşma artmıştır.²⁵

2.2.3.1.3.Ordu ile ilişkileri:

İkinci Meşrutiyet döneminin dikkat çeken özelliklerinden biri iktidarda olsun muhalefette olsun, siyasal partilerin, özellikle bunalım döneminde, ordudan destek istemeleridir. Ordu içinde daha çok genç kurmay subayların güdümündeki grupların siyasal partilere yardımcı olup iktidarı etkilemeleri, hatta Babiâli'ye baskın olayında olduğu gibi hükûmetin düşmesine neden olan olayların içinde yer almaları dikkati çekmektedir. Özellikle baştan itibaren subayların destek ve katılımı ile kurulan İttihad ve Terakki Fırkası orduyu geniş ölçüde siyasete bulaştırma, iktidarını ordunun

²⁴ Kazım Karabekir,(2009), *İttihad ve Terakki Cemiyeti*, Yapıkredi yayınları, İstanbul, ss,25–27

²⁵ Karabekir, a.g.e. s,28

desteği ile sürdürme ya da onun desteği ile iktidarını kazanma, hiç olmasa orduyu kuvvetli bir destek grubu olarak kendi arkasında tutma politikası gütmüştür. Fırkanın bunda da büyük ölçüde başarılı olduğu görülmektedir. Ancak İttihad ve Terakki Cemal ve Talat Paşalara yöneltilen eleştiriler triumvira'ya da tesir etmiştir. Öte yandan önemli bir husus da İttihad ve Terakki yöneticileri ile arası açılan Mustafa Kemal Paşa bu politikaya çok önceden karşı çıkmış, Selanik'te yapılan Fırka Kongresinde ordunun siyasete karıştırılmasının iyi sonuçlar vermeyeceğini, ordunun asıl vazifesinin başına, kışlasına dönmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁶

2.2.3.1.4.Basınla ilişkiler:

İttihad ve Terakki Fırkası, Sultan II. Abdülhamid'e muhalefet döneminde, mutlak yönetime karşı çıkan basın ve aydınların desteğini kazanmışsa da iktidar döneminde bu durum değişmiştir. Özellikle 1909 yılından sonra, muhalefete karşı Balkan komiteliliği yöntemleri uygulanmaya başlanmış, 1913'den sonra, sıkıyönetim döneminde, basına baskılar artmıştır. Hasan Fehmi ve Ahmet Samim gibi muhalif gazeteciler suikastlarla susturulmuş ve basın geniş ölçüde denetim altına alınmıştır. İttihad ve Terakki Fırkası'nın basındaki en önemli desteği ise tanınmış gazeteci Hüseyin Cahit Bey ve onun Tanin gazetesidir.²⁷

2.2.3.5.Hürriyet ve İtilâf Fırkası:

İkinci Meşrutiyet ilân edildikten üç yıl sonra, 1911 yılında Osmanlı Mebusan Meclisi'nde kurulan bu Fırka siyasi hayatını, kopuk kopuk ve kesintili olarak, 1922 sonlarına kadar devam ettirmiştir. Prens Sait Halim Paşa'nın belirttiği üzere, Batı'da fırkalar önce kurulup sonra seçimlere girer demiştir. Fakat Meclis'te girmiş olan ve İttihad ve Terakki'ye muhalefet eden bazı mebuslar tarafından Fırkanın çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

2.2.5.2.1.Kurucuları: Fırka'nın kurucuları Damat Ferit, Şerif Paşa, Miralay Sadık ve Gümülcüneli İsmail Beyler gibi kişilerdir. Fırkanın yöneticileri arasında bazı paşalar ve subaylar da bulunmakla beraber, Fırka'da Gayrı Müslim unsurların ve onların temsilcisi mebusların da önemli roller oynadığını görülmektedir. Fırkanın siyasi hayatı kesintili ve dalgalı olmuştur. Mahmut Şevket Paşa'ya düzenlenen suikast ten sonra Paris'e kaçan fırka liderlerinden Şerif Paşa, Miralay Sadık, Gümülcüneli İsmail ve diğer bazıları burada İttihad ve Terakki'ye karşı olanlarla birleşip Milli Muhalefet

²⁶ Daver, a.g.e.s,108

²⁷ Armaoğlu, a.g.e. s,47-50

Fırkası'nı kurmuşlar, bu fırkaya Islahat-ı Esasiye Fırkası ve Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Paris şubesi de katılmıştır, Prens Sabahattin de bu fırkayı destekleyeceğini ilân etmiştir. Fırka yöneticileri İttihad ve Terakki Fırkası'na karşı mücadele etmek için halkı mitinglere davet etmiş, İttihad ve Terakki Fırkası'nın istibdadına son verilmesi amacıyla yabancı devlet başkanlarına çağrıda bulunmuştur. Ve ülkede reformlar yapılması için Düvel-i Muazzamma'nın yardımını talep etmişlerdir. Fakat Fırka yöneticilerinin bu girişimleri Osmanlı Sosyalist Fırkasının bu politikaya karşı çıkması yüzünden sonuçsuz kalmıştır.²⁸

2.2.5.2.2.İdeolojisi:

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın ideolojisi, esas olarak, Prens Sabahattin'in fikriyatına dayanıyordu. İttihad ve Terakki Fırkası'nın daha çok milliyetçi, Türkçü, ekonomide sosyal müdahaleci ve sosyal dayanışmacı düşünce yapısına karşı Hürriyet ve İtilâf Fırkası adem-i merkezîyet, liberal ekonomi, yerel yönetimlerin ağırlığı ve gayrı Müslim unsurlara daha fazla imkân ve yetki verilmesi görüşlerini savunmaktadır. Fırkanın ideolojisinin temel unsurlarından biri de Osmanlılık ilkesi ve geniş bir din ve vicdan hürriyeti istemiydi. Liberal demokrat çizgide ve kapitalist yöntemlere ve dış yardıma taraftar olan Fırka yayınlandığı beyanname ve yaptığı propagandalarda açıkça parlamenterizmi ve demokrasiyi savunmaktaydı.

2.2.5.2.3.Partinin Ordu ile ilişkileri:

Meşrutiyet partilerinin genelde ordu ile yakın ilişkiler kurma ve destek alma çabasında olduğu bir gerçektir. Ancak Hürriyet ve İtilâf Fırkası bu konuda İttihad ve Terakki Fırkası kadar başarılı olmamıştır. Muhalifler ve bu arada Hürriyet ve İtilâf Fırkası önderleri ilk önceleri ordunun siyasete kesinlikle karıştırılmamasını, bunun tehlikeli sonuçlar vereceğini ileri sürmüşlerdir. Fakat zamanla artan baskı karşısında kendilerine ordu içinde destek aramaya başlamış ve sonunda bulmuşlardır. Bu destekte daha çok ordu içindeki gayrı memnun subaylarından oluşan Halaskar Zabitan yani 'kurtarıcı subaylar' grubu idi. Ayrıca İttihad ve Terakki Fırkası'nın orduda giriştiği tasfiye hareketleri sonucu emekliye ayrılmış bazı subaylar da Hürriyet ve İtilâf Fırkasını desteklemeyi dolayı yollardan sağlamaya çalışmıştır. Ancak bunda da İttihad ve Terakki Fırkası kadar başarılı olduğu söylenememektedir.²⁹

²⁸ Selek, a.g.e. s,88

²⁹ Daver, a.g.e. s,109

2.2.5.2.4.Basınla ilişkileri:

Kuruluşundan beri muhalefete kalan ve iktidar olamayan Hürriyet ve İtilâf Fırkası basının desteğini önemli ölçüde kazanmıştır. Fırkayı kuvvetle destekleyen gazeteler arasında Alemdar Gazetesi başı çekmektedir. Bu gazete 1909 ve 1922 tarihleri arasında İstanbul'da yayımlanmış. Alemdar gibi bu gazete de İngiltere ilke siyasi diyalog kurulmasını önermektedir. Peyam-ı Sabah Gazetesi ile Ali Kemal'in kurmuş olduğu Peyam gazetesinin birleşmesi sonucu doğmuştur.³⁰

2.2.5.3.Basın Hayatı

İkinci Meşrutiyet'ten sonra Hürriyetin İlanı ve Kanun-u Esasi'nin yeniden yürürlüğe konmasıyla basın yaşamında yeni bir döneme ve canlılık başlamış ve her çeşit yayın üzerinde kontrol ve denetim ortadan kalkmıştır. Dr. İzzet Öztoprak'ın belirttiğine göre, Hürriyet'in İlanı'ndan sonra geçen iki buçuk ay içerisinde gazete imtiyazı alanların sayısı 200'ü geçmiştir. Bunların çoğunun yayım hayatı bir kaç sayıda bitmiştir.

İkinci Meşrutiyetin sonraki döneminde bu serbestlik fazla sürmemiştir. Basın yeniden baskılara maruz kalmıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde İstanbul basını ve Anadolu basını şeklinde bir ikili durum ortaya çıkmıştır. İstanbul basını ve özellikle Alemdar ile Peyami-ı sabah gibi Hürriyet ve İtilâf Fıkrasını destekleyen gazeteler İngiltere ile dostluk politikasını savunmakta, Anadolu hareketine ve Mustafa kemal'e şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Bu dönemde milli mücadeleyi asıl destekleyen ise genelde Anadolu basını olmuştur.

İkinci Meşrutiyet dönemi ve birinci dünya savaşı arasında gerek Osmanlı Devleti'nin siyasal hayatında iktidara gelen partiler siyasal hak ve özgürlükleri bir amaç olmaktan çok bir araç, iktidara en kısa yoldan gelme aracı olarak görmüşler ve bir an önce iktidarı elde edip onun nimetlerinden yararlanmaya yönelmişlerdir. Özellikle İttihad ve Terakki Fırkası'nın gitgide bir triumviranın egemenliğine ve oradan da "tek adam yönetimi" ne, Enver Paşa liderliğindeki bir oligarşik yapıya doğru yöneldiği görülmektedir.³¹

Birinci Dünya Savaşına giden yıllarda Enver Paşanın kurduğu fiili egemenlik sonucu Osmanlı Devleti'nin büyük savaşa girmesi bir emrivaki ile gerçekleşmiş,

³⁰ İlhan Güneş,(1998),*Atatürk ilkeleri ve İnkılap tarihi*, Anadolu Üniversitesi ofset, Eskişehir,ss,49–52
³¹ Zürcher, Erik J. (1997) *Turkey: A Modern History*, 3. baskı ,Londra: I. B. Tauris,ss,95–96

savaş kararı iktidar partisinin içindeki diğer unsurların, kabinenin ve hatta meclisin bile denetimi olmaksızın bir emrivaki şeklinde alınmıştır. Yukarıda anlattığımız olaylar, Osmanlı Devleti'nin hazırlıksız ve ani biçimde savaşa girmesine yol açan Alman gemilerine geçiş izni verilmesi, kara denize çıkış izni ve Sivastopol ve Odessa'nın top ateşine tutulması gibi olaylarda Enver Paşa dışında hiçbir merciinin denetim ve hatta müzakere yetkisi bile yoktur. Ülkenin siyasal hayatı kadar savaşın gidişi de demokratik olmayan yöntemlerle tek adam (Enver paşa) egemenliğine tabi idi.³²

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliği ve Kurtuluş Savaşının gidişatı tümüyle farklı bir örnek sunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa Osmanlı Devleti'nin hazırlıksız olarak savaşa girmesine karşı çıkmış, ordunun siyasete karıştırılmasını eleştirmiştir. Başlangıçta İttihad ve Terakki Fırkası içinde yer almasına rağmen onun politikasına muhalefet etmiş olan Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşına önderlik ederken demokratik yönetim anlayışını daha da geliştirmiştir. Olağanüstü koşullara rağmen, kurtuluş savaşının gidişatında seçimlerle oluşmuş bir meclis (T.B.M.M) etkin olmuştur. Bu meclis hiçbir şekilde oligarşik yapıya sahip olmayıp, I. ve II. grup diye bilinen farklı eğilimleri barındırmakta, örgütlü bir muhalefet kararlarının alınmasına ve uygulanmasına, denetimine etkin biçimde katılmaktadır. Kurtuluş savaşı sırasında Anadolu basını oldukça özgür bir biçimde varlığını sürdürmüş ve Milli Mücadeleyi candan desteklemiştir.

Kurtuluş Savaşı bütün olumsuz şartlara rağmen subaylar, aydınlar, halk, Anadolu eşrafı ve Anadolu basınının birlikte gerçekleştirdiği, özü itibariyle demokratik güçlere, halka dayanan bir harekettir. Mustafa kemal Paşa'nın liderliği de, Enver Paşanın aksine, daha çok demokratik yöntemlere dayalı, ortak karar ve denetim mekanizmalarına yer veren ve kendini oligarşik yöntemlerle değil üstün liderlik niteliklerini kabul ettirerek oluşan bir uzlaşmaya, toplumsal olaya dayanan ilerici demokratik bir önderlikti.

İşte bu anlayış cumhuriyetin temelini attı ve ülkede o zamana kadar hüküm süren siyaset anlayışını köklü biçimde değiştirdi.³³ İktidardaki İttihad ve Terakki Fırkasının ve onun önemli bir muhalifi olan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın

³² Daver, a.g.e. s,109

³³ Ergün Aybars, (2006), *Atatürkçülük Ve Modernleşme*, Zeus Kitabevi, İzmir,ss,56–57

politikalarını belirttikten sonra, İkinci Meşrutiyet dönemindeki siyasi parti hayatına bakıldığında Yıllar boyunca o kadar özlemle istenen ve beklenen özgürlükler ikinci meşrutiyette bir amaç olmaktan çok bir araç, iktidara en kısa yoldan gelme aracı olarak görülmüştür. Yani, iktidarda da, muhalefette özgürlükleri içine sindirmekten, bunları özümsemekten, gerektiğinde savunmak ve yurdun yüksek menfaatleri uğrunda kullanmaktan ziyade, bir manivela olarak görmüşlerdir. İktidarla muhalefet yer değiştirdiği zaman tarafların rolleri de değişmiş ve tam tersine dönmüştür.³⁴

İkinci meşrutiyetin siyasi partilerini batıda olduğu gibi modern, çağdaş siyasi partileri gibi değildir. Bu partiler belirli bir ideoloji ve programı takip eden kuruluşlar olmaktan çok, bazı hırslı kişilerin ve grupların egemenliğinde olan ve asıl amacı iktidarı elde edip onun nimetlerinden yararlanmak olan kuruluşlardır.

İlave edelim ki, İkinci Meşrutiyet döneminde iktidarı alan ya da kontrol eden ve bütün savaş boyunca egemenliğini sürdüren İttihad ve Terakki Fırkası gibi, muhalif partilerde çok defa türdeş olmayan, hatta birbirine karşıt gruplardan oluşmaktadır. Yine bu dönemde, iktidar partileri devlet gücünü kendi menfaatleri için kullanmakta tereddüt etmeyen ve buna karşı çıkan muhalefeti ezmeye, sindirmeye çalışan kuruluşlardır.³⁵

İkinci Meşrutiyetteki siyasi parti hayatının meşru siyasi rejim içinde, kanun-u esasi ve kanun normları ve özgürlükler rejimi çerçevesinde, yapılan bir siyasi mücadele değil, bunların dışına çıkan ve çok defa "sen-ben kavgasına" ve sonuçta bir kör dövüşüne dönüşen bir görünüm arz etmesidir.

2.3.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA DOĞRU

2.3.1.1.Savaşın Genel Durumu

Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmış olan Rusların Sarıkamış muharebesinde Osmanlıların başka bir cepheden sıkıştırılmalarını istemeleri üzerine İngiltere, Bahriye Nazırı Winston Churchill'in önderliği ve plânlanması ile Çanakkale hareketi düzenlemiştir.19 Şubat 1919'da Fransızların da İngilizlere katılmasıyla Çanakkale'ye

³⁴ Aybars, a.g.e. ss,54-55

³⁵ Aybars, a.g.e. ss,54-55

karşı denizden ilk taarruzlar başlamıştır. Bilindiği üzere Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp ele geçirmek isteyen müttefik donanması bu amaçla 18 Mart 1915'te büyük bir deniz harekâtına girişmiştir. Fakat bu hareket başarılı olamamıştır. İngiliz ve Fransız donanmasına ait birçok gemi mayınlara çarparak ya da sahilden açılan top ateşi ile batmıştır. İngiliz ve Fransız donanmasına ait zırhların kaybı bu yenilgide büyük rol oynamıştır. Nusrat mayın gemisinin bu savaşta üstün büyük başarısı İtilâf donanmasının hezimetini çabuklaştırmıştır. Çanakkale geçilemedi. Sonuçta İtilâf donanması büyük bir zayıat vererek geri çekilmiştir. Bu olay Avrupa'nın ve emperyalizmin yenilmezliğini abartılmış bir efsane olduğu pek açık bir şekilde ortaya koymuş ve batının sömürge imparatorlukları bu olaydan büyük ölçüde sarsılmıştır.³⁶

Denizden Marmara Denizi'ne zorla girme girişiminin başarısızlığa uğraması üzerine, İngiliz ve Fransızlar 25 Nisan 1915'te Gelibolu yarımadasına çıkarma yaptılar. Kara Harekâtı Seddülbahir çıkarması, Kum Kale, Arı burnu ve Saros'la şiddetlenmiştir. Ağustos'ta Conkbayırı ve Anafartalar muharebeleri olmuştur. Yılsonuna kadar süren çok kanlı muharebelere ve takviye olarak gelen Anzak Kolordusu'na rağmen, İtilâf kuvvetleri, Türk ordusunun şiddetli direnci karşısında, başarılı olamayıp geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Aralık 1915 ve Ocak 1916'da artık başarılı olmayacaklarını anlayan başkomutan General Hamilton ve savaş yöneten Amiral De Robeck komutasındaki İtilâf kuvvetleri, bir gece içinde, zayıat vermeden Çanakkale'yi terk etmişlerdir. 1915 sonu ve 1916 başında askerler, gemilere bindirilerek geri götürülmüşlerdir.³⁷

Çanakkale de Türk askerinin başarısı içerde ve dışarıda büyük yankı yaratmıştır. Bunun yanı sıra Çanakkale Savaşları sonucu özellikle, 1915 yılı Ağustos ayında, Anafartalar muharebesinin yönetiminde gösterdiği yürekli komutanlık ve strateji bilgisiyle Albay Mustafa Kemal adını herkes duymuştur. O İstanbul'u kurtaran asker olarak tanınmıştır. Böylece bu savaşların en önemli sonuçlarından biride bir lider ve komutan olarak Mustafa Kemal Paşa'nın doğuşu idi. Daha sonra Kurtuluş Savaşında direnişe lider aranırken bu nokta büyük önem kazanmıştır.

³⁶ History of the Corps of Royal Engineers, (1952), *Vol V, VI, VII*, (Institution of Royal Engineers, Chatham,)

³⁷ History of the Corps of Royal Engineers, (1952), *Vol V, VI, VII*, (Institution of Royal Engineers, Chatham,)

2.3.1.2. Çanakkale Savaşlarının Dıştaki Etkileri

Çanakkale Savaşları'nın ardında yatan sebeplerden birisi Bulgarların, Almanların ve Türklerin aynı kanatta savaşa girmeleri olmalıdır ve buna Rusların Boğazlarla ilgili kaygılarını da eklenmelidir. Sırplar savaş dışı edilmiştir ve Almanya'dan ilk yardım treni 17 Ocak 1916'da Sirkeci'ye gelebilmiştir. Ancak savaş sırasında bazı mevzii başarılarla ulaşmıştır. Örneğin; Kuttul Emmare'de 29 Nisan 1916'da İngiliz kuvvetlerinin kuşatılıp esir alınmasına rağmen savaş genellikle İttifak devletlerinin aleyhine gelişmiştir.³⁸

Çanakkale zaferinin en önemli etkilerinden biri Rusya da yaşanmıştır. Müttefiklerden yardım alamayan çarlık yıkılmış ve 1917 yılında Rusya da Bolşevik ihtilali gerçekleşmiştir. Çarlığın yıkılmasının ardında yeni yönetim savaştan çekilmiş ve aynı yıl Brest-Litovsk anlaşması imzalandı. 15 Aralık'ta imzalanan bu anlaşma Ruslarla savaşı sonu erdirmiştir. Rusların savaştan çekilmesi, savaşın üzerinde büyük bir etki yapmamıştır. Zira Rusya savaştan ayrılırken çok daha güçlü, imkânları çok fazla büyük bir devlet Amerika Birleşik Devletleri savaşa girmiştir. Ancak Ruslarla Mütakere imzalanmasının ve Brest Litovsk anlaşmasının Türkiye açısından en önemli sonucu Rus işgalinde bulunan Doğu illerimizin kurtarılması olmuştur.³⁹ Çanakkale'de İtilâf donanmasının ve ordusunun ağır bir yenilgiye uğraması sömürgeci devletlerin sanıldığı gibi pek güçlü olmadığını Dünya'ya göstermiştir. İngiltere'de Lloyd George hükûmeti düşmüştür. Uğranılan başarısızlık üzerine sömürge imparatorlukları artık dağılma ve çözülme dönemine girmişlerdir.

XIX. yüzyılda Avrupa'da güçlü devletler arasında yaşanan bir çeşit mevcut durum ve güçler dengesi vardır. Bu devletler bazen birbirleriyle çatışma halinde olsalar bile birbirlerinin etki alanlarına daha doğrusu birbirlerinin sömürgelerine karışmamışlar, fakat asıl anlaşmakta zorlandıkları konu olan Osmanlı'yı paylaşmaya gelince işler değişmektedir. Özellikle bütün Batılı devletler stratejik konumundan dolayı İstanbul'un tek hâkimi olmak istemektedirler. XIX. yüzyılın başında Napolyon bu durumu şöyle özetliyordu.”Asıl soru şu: İstanbul'a kim sahip olacaktır?”⁴⁰

³⁸ Chatham, ,a.g.e. Volume II

³⁹ Turan, a.g.e, ss,57-58

⁴⁰ E.Ashmead,Barlett, (2005),Çeviren:kıdemli Yüzbaşı Rahmi, *Çanakkale Gerçeği*,Yeditepe yay.,İstanbul, ,s,21

Avrupa'daki güçler dengesi ve güç politikası, XIX. Yüzyılın son elli yılında yeni bir gücün ortaya çıkışıyla bozulmaya başlamıştır. Bu devlet herkesin de bildiği gibi Almanya idi ve sahip olduğu güçlü ordusu ve sanayi ile Batı siyaset meydanında, ben de varım diyerek varlığını göstermeye başlamıştır. İngiltere ve Fransa ile rekabet edebilmek için deniz aşırı ülkelerde kendisi için sömürge arayışına girmiştir. Bu emeline daha kolay ulaşabilmek için Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır ve ilk iş olarak İstanbul-Bağdat demiryolu inşaatını üstlenmiş hatta bu hat üzerindeki madenleri işletme ve liman kurma gibi ayrıcalıklar elde ederek Osmanlı topraklarındaki nüfuzunu artırmıştır. Birinci Dünya Savaşı her iki imparatorluğun da (Alman imparatorluğu ve Osmanlı Devleti) sonunu getirmiştir.⁴¹

2.4. Savaşın Sebepleri

2.4.1. Siyasi Sebepler

Avrupa'da XVI. yüzyılda meydana gelen Katolikler ile Protestanlar arasındaki ayrılıklar; Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun himayesinde bulunan Prenslikler, farklı taraflarda savaşmayı yeğlemişler, tarihte Otuz Yıl Savaşları (1618–1648) olarak bilinen bu savaş da “Vestfalya Antlaşması'yla” sona ermiştir. Savaşın sonucunda, günümüzde bile Avrupa Birliği'nin kökenini oluşturan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu birliği dağılmaktan kurtulamamıştır. Savaşın bitiminde Fransa'nın güçlenmesi; her şeyin tersine Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun ve özellikle Habsburg Hanedanı'nın zayıflamasıyla sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda Almanya açısından XIX. yüzyıl'a kadar sürecek bir zayıflık dönemine işaret etmekle birlikte bu tarihlere kadar birliğini kurmasının ertelenmesine de sebep olmuştur. Sanayi Devrimi ve Sömürgecilik girişimlerinde de bu olay etkisini ciddi bir şekilde göstermiş ve İngiltere, Fransa sömürgecilik alanında büyük bir ilerleme sağlarken Almanya'nın bu yarışta geri kalmasına sebep olmuştur. 1815'te gerçekleştirilen Viyana Kongresi ile Avrupa'ya ve daha küresel manada düşünülecek olursa, dünyaya yeni bir düzen getirilmiş ve buna göre güçler dengesi kurulmuştur. Kırım Savaşı'nda(1853–1856) bu güçler dengesinin Rusya'nın faydasına yönelik değişmesine engel olmak için; Haçlı Seferleri'nden sonraki en önemli ve ciddiye alınır bir birliktelikle; Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti ile birlikte hareket ederek

⁴¹ Fahir Armaoğlu, (1994), *20. YüzYıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, C,I,s,46

Ruslara karşı savaşırmıştır.⁴² Savaşı kaybeden Ruslar, 1917 Ekim Devrimi sonuna kadar devam edecek olan siyasi ve ekonomik değişimlerden etkilenmiştir. Ayrıca bu savaşın neticesinde; İtalya'nın Siyasi Birliği'ne gidecek olan yollar da açılmıştır.

1870 Sedan Savaşı ile Almanya ve İtalya'nın birliklerini kurmaları, bunların büyük devletler olarak devletlerarası ilişkilerde aktif olarak yer almak üzere girişimlerde bulunmaları, Viyana Kongresinin mevcut durumu ve güçler dengesini bu ülkeler açısından büyük ölçüde değiştirmiştir⁴³.

Kongre sonrasında ise yeniden bir güçler dengenin kurulması girişimlerine, o da Avrupa'da yeni ittifakların ortaya çıkmasına ve bunların birbirleriyle çatışmalarına zemin hazırlamış ve çatışmaların başlamasına yol açmıştır. Bloklar (ittifaklar) arasındaki gerginlik de birbirlerine karşı silahlanmayı doğurmuştur. Bu durum da *silahlı barış* ortamı sürecini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ittifaklar ve devletlerarası ilişkilerde çok yönlü seyir eden çatışmalar devletlerarası gerginliği daha da körüklemiş ve devletleri birbirleriyle savaşın kucağına atmıştır. Bu genel tabloya bakıldığında Birinci Dünya Savaşı'nın sebepleri; çeşitli ekonomik, siyasi, askeri gelişmelere bağlı bulunmaktadır. Bu nedenleri düşünürken, büyük devletlerin kendi çıkar hesaplarını ve karşılıklı çıkar hesaplarını da düşünmek gerekmektedir. Özellikle, Prusya'nın Avusturya'yı yendikten sonra Alman Birliğinin sağlanmasına sebep olmasıyla ortaya çıkan Alman Krallığı'nın elinde önemli sömürgeleri olmamasına rağmen dönemin hâkim gücü İngiliz İmparatorluğu'na karşı koyabilecek güce sahip olabilmesi, hatta İngiliz İmparatorluğu'nu geçebilecek bir sanayiye, insan gücüne ve en önemlisi teknolojiye sahip hale gelmesi ve bunun başta İngiltere ve Fransa tarafından engellenmek istemesi başlıca çatışma konusudur.⁴⁴

2.4.1.2. Ekonomik Sebepler

Sanayi Devrimi ve Sömürgecilik sayesinde ekonomik durumlarını daha iyi bir konuma getiren İngiltere ve Fransa; karşı cenahta yer alan Almanya ve İtalya gibi ülkelerden ekonomik anlamda çok ileridedir. Almanya ve İtalya, siyasi birliklerini tamamladıktan sonra; 1914'e kadar olan dönemde diğer Batılı devletlerle oluşan aradaki farkı kapatma gayreti içinde olmuşlardır. İngiltere ve Fransa'nın kendi

⁴² Oral Sander, (2000),*Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, Ankara, ss,221-222

⁴³ Oral Sander,*Siyasi Tarih*, (2000),İmge Kitabevi,Ankara, ss,221-222

⁴⁴ Sander,a.g.e,S,209-217

ekonomik hâkimiyet alanlarını korumak istemeleri ancak, Almanya'nın ise bu bölgeleri kendi eline almak istemesi savaşın başlıca ekonomik nedeni olarak gösterilmektedir. Bu; sömürgeler, deniz yollarının hâkimiyeti, uluslararası ticaret ayrıcalıkları gibi ana başlıklarda ayrıca değerlendirilmektedir. Öte yandan XIX. yüzyıl sonlarından itibaren kullanılmaya başlayan ve neredeyse XX. yüzyıla damgasını vuran petrol yataklarının mülkiyeti de savaşın temel ekonomik nedenlerindendir.⁴⁵

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Ortadoğu petrol varlığı, XIX. yüzyıl sonlarında özellikle İngilizler tarafından, çeşitli gizli/açık yöntemlerle tespit edilmiştir. İngiltere, petrol siyasetini; 1900'lerde tüm stratejilerinin birinci sırasına koymuştu. Diğer bir konuda Rus İmparatorluğu'nun ekonomik durumudur. Rusya, XIX. yüzyıl'ın sonlarında XX. yüzyıl'ın başlarında toplumsal dalgalanmanın en fazla görüldüğü ülkedir.⁴⁶Toplumsal en büyük kesimini oluşturan köylü sınıfı ve o büyüklükte olmasa da etkin bir işçi sınıfı 1905 Devrimi ile 1917 Ekim Devrimi'ne giden yolu açmıştır. Toplumsal dalgalanmalar ekonomik açıdan Rus İmparatorluğu ve Çarlık Rejimi için tehlike oluştuyordu.⁴⁷ Rus Yönetimi bu dalgalanmaları engellemek için siyasi ve ekonomik güç kazanmak zorundaydı.⁴⁸

2.4.2.Ülkelerin Stratejileri

2.4.2.1.İngiltere

I.Elizabeth'in uzun ve başarılı saltanatında(1558–1603) İskoçya'da İngiliz etkisinde farklılık görülmeye başlanmıştır. İngiltere'deki Tudor hanedanıyla, İskoçya'daki Stuart hanedanı arasındaki evlenmeler, iki geleneksel düşmanı birbirine yaklaştırmıştır. İskoçya Kralı I. James İngiltere kralı oldu. 1707 yılında iki krallığı birleştiren bir antlaşma imzalanmıştır. Bu tarihten sonra Büyük Britanya tarihi başlamıştır.

1642–1651 yılları arasında gerçekleşen İngiltere İç Savaşı sonucunda krallık devrildi. Bunun yerine önce parlamento idaresinde (1649–1653) sonra da Oliver

⁴⁵ Fahir Armaoğlu, 1994,20. *Yüz Yıl Siyasi Tarihi 1914-1980*,Türkiye İş Bankası yay.,Ankara.,C.I,ss,79-81

⁴⁶ Eric Hobsbawm, (2006), *the short twentieth century, 1914-1991*,Michigan University Press,pp,35-38

⁴⁷ William McNeill; Çev:Alaeddin Şenel, (2004),*Dünya Tarihi*,İmge Kitabevi, s,127

⁴⁸ İlhan Güneş, (1998),Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi I-II, AÖF Yayınları, Eskişehir,s,23,40-47

Cromwell iktidarında (1653–1659) kısa süren bir cumhuriyet kurulmuştur. Cromwell'in ölümünün ardından parlamento iç karışıklıkları önlemek için sürgündeki kral 2. Charles'ı krallığı yeniden kurmak üzere İngiltere'ye davet etmiştir.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda İngiltere, büyük bir sanayi devleti ve sömürge gücü haline gelen Britanya İmparatorluğu'nun merkezi konumundadır. XIX. yüzyılın başlarında Avustralya, Kanada, Hindistan, Afrika'da bazı devletler, Antil Adaları ve Hong Kong gibi dünyanın büyük bir kısmına yayılan dev bir sömürge imparatorluğu kurulmuştur. Kraliçe Victoria (1837–1901) zamanında İngiltere dünyanın en büyük gücü durumuna gelmiştir. 1877'de Hindistan sömürgeleştirilmiştir. 1882'de Mısır ele geçirilmiştir.

İngiltere 1900'lere gelindiğinde dünyanın en büyük gücü konumundadır. Bu gücü sömürgeler, deniz yolları hâkimiyeti, küresel şirketler aracılığıyla; askeri ve siyasi anlamda da sağlamayı başaramamıştır. 1871'ten itibaren Alman İmparatorluğu'nu kendi etkinliğine karşı en önemli tehdit olarak algılamıştır. Çünkü güçlü bir Almanya İngiltere için en büyük tehdit olacaktır. Fransa ile sürdürdüğü ortaklıkta (özellikle Kırım Savaşı bir örnektir.), Fransa'nın da 1871 yenilgisinden itibaren Alman İmparatorluğu'na karşı olan düşmanlığı belirleyici nokta olmuştur.

Yine aynı şekilde Rusya ile Birinci Dünya Savaşı öncesinde temin ettiği ittifak da; Balkanlar ve Doğu Avrupa'da Rusya'nın Pan-Slavizm Politikası ile Almanya'nın Pan-Germen Politikası karşıtlığı temeline oturmuştur.

İngiltere, bir ada ülkesi olması nedeniyle, savunma stratejisini Hollanda ve Belçika'nın Almanya'ya karşı dirençli olması esasına dayandırmaktadır.⁴⁹

Alman İmparatorluğu'nun İngiltere için gerek ekonomik gerekse de siyasi tehdit haline gelmesi İngiltere için tartışmasız bir savaş nedenidir.⁵⁰ Aynı zamanda; sömürgelerin korunması, deniz yollarının kontrol altında tutulması, küresel şirketlerin hâkimiyeti ve en önemlisi Ortadoğu Enerji Koridoru'na sahip olmak stratejileri tamamen Almanya İmparatorluğu çıkarlarıyla çatışmaktadır.⁵¹

2.4.2.2.Fransa

Fransa'da krallık sistemi 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali'ne dek hüküm sürmüştür. Fransız İhtilali sırasında dönemin Fransa kralı XVI. Louis ve eşi

⁴⁹ Alman İmparatorluğu dış politikası www.britannica.com, (2010)–05–28

⁵⁰ Oral Sander, (1998), *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, s.235

⁵¹ Eric Hobsbawm, (2006), *the short twentieth century*, 1914-1991, Michigan University Press, p.38

Marie Antoinette ile onlara yakınlığı olduğu düşünölen yüzlerce Fransız vatandaşı öldürölmüştür. Kısa süreli bir dizi yönetim denemesinden sonra Napolyon Bonapart 1799'da cumhuriyetin kontrolünü ele almış ve kendini önce Birinci Konsöl, daha sonra, günümüzde Birinci İmparatorluk (1804–1814) adıyla anılan devletin imparatoru ilân etmiştir. Napolyon Savaşları olarak bilinen bir dizi savaşın ardından, Bonaparte ailesinin yardımıyla Napolyon Kıta Avrupa'sının büyük bölümünü ele geçirmiştir. Yeni elde edilen bu topraklara daha sonra Bonaparte ailesinin üyeleri Fransa'ya bağılı kral olarak atanmıştır.⁵²

1815 yılında yapılan Waterloo Savaşı'nda Napolyon'un son yenilgisinden sonra Fransa'da krallık yönetimine geri dönölmüştür. Ancak bu kez kralın yetkilerine anayasal kısıtlamalar getirilmiştir. 1830 yılında çıkan bir sivil ayaklanma olan Temmuz Devrimi'yle Bourbon Hanedanı tümüyle kaldırılarak anayasal krallığa dayanan Temmuz Monarşisi getirilmiştir. Bu yönetim biçimi 1848 yılına dek sürmüştür. Bu arada kurulan İkinci Cumhuriyet oldukça kısa süreli olmuş ve 1852 yılında III. Napolyon İkinci İmparatorluğu kurunca yıkılmıştır. 1870 yılında başlayan Fransa-Prusya Savaşı'nda yenilen III. Napolyon bunun üzerine tahttan indirilmiş ve bu yönetim rejimi de Üçüncü Cumhuriyet'in kurulmasıyla fesholun muştur.

Fransa 17. yüzyıldan başlayarak 1960'lara dek bir sömürge devleti kimliğiyle var oldu. XIX ve XX. yüzyıllarda dünyanın dört bir yanında edindiğı sömürge toprakları Fransa'yı İngiltere'den sonra ikinci büyük sömürge imparatorluğu hâline getirmiştir. Fransa ve Almanya, 1871 yılından itibaren birbirlerini tehdit olarak görmüşlerdir. Fransa için, kaybettiğı Alsace-Lorraine bölgesi hem ekonomik hem de askeri açıdan büyük öneme sahiptir.

Öte yandan Ren Nehri üzerindeki köprüler ve Belçika'nın güçlü savunmaya sahip olması, Fransa için diğeri iki askeri strateji unsurdur.⁵³

Fransa için Alman İmparatorluğu, Merkezi Avrupa'da olduğu kadar, sömürgeleri için de büyük tehdit oluşturmaktadır. Çünkü Fransız Askeri-ekonomik-siyasi gücünün temeli sömürgeler üzerine kuruludur.⁵⁴

⁵² Eric, a.g.e. s,49

⁵³ Oral Sander, ,(1998), *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi ,ss,209-212

⁵⁴ Sander, a.g.e. s,213

Yine Fransa'da Ortadoğu Enerji Koridoru'nu en az İngiltere kadar önemsiyor ve etkinliği neredeyse hiç bulunmayan Ortadoğu'da yeni bir etkinlik oluşturmak istiyordu.⁵⁵

2.4.2.3. Rusya

Rusya İmparatorluğu'nun başlangıcı 1721 yılındadır. 1866 yılında toprakları Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın belirli bölümlerini kapsamıştır. XIX. yüzyılın başında dünyanın en büyük ülkesi olmuş, toprakları kuzeyde Kuzey Buz Denizi'nden güneyde Karadeniz'e, doğuda Büyük Okyanus'dan batıda Baltık Denizi'ne kadar uzanmıştır.

XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başında, İmparatorluğun ekonomik yapısı geniş ölçüde köylü ve sayıca daha az etkili bir işçi sınıfına dayanmaktadır. Sanayileşme yetersizdir ve üretim büyük ölçüde tarıma dayalıdır.

Şehirleşme 2–3 şehir dışında son derece az ve nüfusun büyük çoğunluğu taşrada yaşamaktadır. 1905 Devrimleri ve ardından gelen 1917 Devrimleri; Rusya'nın bu ekonomik ve siyasi yapısından kaynaklanmıştır.

Rusya XIX. yüzyıl'da temelde dört hedef doğrultusunda siyasetini konumlandırmıştır:

- a) Batısında Pan-Slavizm Politikalarıyla(böylece Slav kökenli halkların kontrolünü eline geçirmek) Balkanlar ve Doğu Avrupa'da hâkimiyetini sağlamak;
- b) Güneyde, Osmanlı Devleti(Boğazlar ve Doğu Anadolu'yu ele geçirmek) ve İran(Petrol alanları)politikaları ile hâkimiyetini sağlamak;
- c) XIX. Yüzyıl'da Orta Asya'nın büyük bölümünü ele geçiren Ruslar; bu hâkimiyetlerini korumak istemektedirler;
- d) Doğuda, Japonya-Rusya-İngiltere-ABD arasındaki güç dengesini kaybetmemek.

1904–1905 Rus Savaşı'nda büyük yenilgiye uğrayan Rusya; aynı tarihlerde, İngiltere ile İngiliz-Rus Sömürge Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır.⁵⁶

Batıda Almanya İmparatorluğu'nun Pan-Germenizm Politikaları; Güneyde Osmanlı Devleti ile yüz yılı aşkın süren savaşlar; Pasifik'te İngiltere'ye karşı ABD ile yardımlaşma vb. stratejiler nedeniyle Rusya İtilâf Devletleri safında yer almıştır.⁵⁷

⁵⁵ Adolf Hitler, Çev: Yağmur Reyhani, (2005), *Kavgam*, Akyaryum yayıncılık, İstanbul, s. 145-160

⁵⁶ Oral Sander, (2000), *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, Ankara, ss. 236–238

⁵⁷ Tarih Ve Medeniyet.org/(2009)/08/osmanli-turkiyesinde-enflasyon/

2.4.2.4.Almanya

18 Ocak 1871 yılında Versailles Antlaşması'yla kurulan Alman İmparatorluğu; tüm dağınık Alman Devletçiklerini -Avusturya hariç-bir arada toplamıştır. İmparatorluk 1884 yılından itibaren ülke dışında sömürgeler kurmaya başladı.⁵⁸ Alman İmparatorluğu 1914 yılına kadar; birliğini geç oluşturması nedeniyle geri kaldığı İngiltere-Fransa-Rusya ittifakıyla; ekonomik, siyasi ve askeri yönden başa başnoktasına gelmiştir. Hatta sanayileşme ve işgücü alanında İngiltere'den (1914 verilerine göre)daha ileri bir seviyeye ulaşmıştır.⁵⁹ II. Wilhelm döneminde, Almanya, diğer Avrupa güçleri gibi emperyalist bir politika izlemiş ve zaman zaman sömürgeleri konusunda komşu devletlerle sürtüşmeye girmiştir. Bu, bir takım dostlukları zedelemiş ve Almanya'ya karşı Fransa, Birleşik Krallık ve Rusya İmparatorluğu bir anlaşma imzalayarak kutup oluşturmuştur. Almanya ise sadece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ittifak kurabilmiştir.⁶⁰

Almanya'nın emperyalist politikası ülke dışına taşmış ve devlet diğer Avrupa güçleri gibi Afrika'nın paylaşımına katılmıştır. Berlin Konferansı'nda bu kıta Avrupa güçlerine pay edilmiştir. Almanya'nın payına Alman Doğu Afrikası, Alman Kuzey-Batı Afrikası, Togo ve Kamerun düşmüştür. Büyük güçler arası Afrika'da olan bu mücadele Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biri olacaktır.⁶¹ Almanya siyaset alanında ve denizlerde, o sırada Britanya'ya ait olan küresel konumu ele geçirmek ve böylece Britanya'yı otomatik olarak daha alt konuma indirgemek istemektedir.⁶²

1900'lerde emperyal ve emperyalist çağın en yüksek noktasında hem Almanya'nın yegâne küresel konum iddiası(*Alman Ruhu dünyayı yenileyecektir!*)değişiyse, hem de Avrupa Merkezli bir dünyanın tartışmasız büyük güçleri olan Britanya ve Fransa'nın iddiası henüz etkilidir.⁶³ Alman Ulusal Birliği'nin kurulduğu 1871 ile Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı 1914 tarihleri arasında Avrupa Tarihinin hiç değişmeyen ögesi Almanya ile Fransa arasındaki düşmanlıktır.⁶⁴

⁵⁸ Cemal Paşa, *Hatıralar*, (2001), İşbankası Yayınları, İstanbul, s,93

⁵⁹ İsmail Hami Danişmend, (1961), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 4, ss, 411-412.

⁶⁰ Altay Kabacalı, *Talat Paşa'nın Anıları*, (2006), İşbankası Yayınları, ss,1-26

⁶¹ Kazım Karabekir, (2000), *Birinci Cihan Harbi*, Emre yayınları, ss,1-4

⁶² Cemal Paşa, (2001), *Hatıralar*, İşbankası Yayınları, s,93

⁶³ Oral Sander, (1998), *Siyasi Tarih*, İmge Yayınları, s,316

⁶⁴ Sander, a.g.e., s, 318-322

Fransa'nın yaşadığı 1871 Alman yenilgisi bu düşmanlığın en önemli etkenidir. Aynı zamanda Alsace-Lorraine'in kaybedilmesi Fransa tarafında ve iki ülke için, hem ekonomik hem de askeri önemi; bu düşmanlıklarda etkili olmuştur. Çünkü iki ülke arasındaki en önemli savunma noktaları; Alsace-Lorraine bölgesi ve Ren Nehri Köprüleri'ne sahip olmaktır. Öte yandan, Hohenzollern Hanedanı yönetiminde ve mutlakıyetçi yapıdaki Almanya İmparatorluğu; siyasi olarak cumhuriyetçi İngiltere ve Fransa'nın yönetim sistemi yönünden de rakibiydi. Bu rekabet, Birinci Dünya Savaşı'nı, bir nevi mutlakıyet/cumhuriyet mücadelesi şekline de dönüştürülmüştür.(Zaten; savaş sonrasında mağlubiyete uğrayan tarafta, bütün mutlakıyetler çökmüş; yerine yeni cumhuriyetler kurulmuştur.)⁶⁵

Almanya İmparatorluğu 1914'e gelirken; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ittifakı dışında, Avrupa'da güçlü bir müttefike sahip değildir. Belki de savaşın daha başındaki bu durum, savaşın sonucunu belirleyecek olaylarda Alman Stratejisi'nin savaşın kaybı konusundaki en büyük eksikliğidir. Çünkü Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çok uzun ömürlü olamayacağı,1914'lerde neredeyse kesin gibi durmaktadır. Bu konuda Adolf Hitler bile, *“Eğer Reich, Schoenerer'in Habsbourglar hakkındaki ikazlarına kulak vermiş olsa idi, Almanya'nın başına bütün dünyaya karşı savaşa girerek uğradığı felaket gelecekti”* demiştir.⁶⁶

Almanya'nın oluşturmak zorunda kaldığı diğer ittifakları da (Osmanlı Devleti-Bulgaristan) savaşın sonucuna etki edebilecek ekonomik ve askeri düzeyde değildir. Almanya için güvenilmesi gereken temel güç; kendi öz gücüdür.

2.4.2.4.Avusturya-Macaristan

Kutsal Roma İmparatorluğunun etkinliği azaldıkça Avusturya'nın arşidükleri bağımsız olarak hareket etmeye başladılar. 1804 yılında arşidükler kendilerini imparator ilân ettiler.

1866'da Prusya-Avusturya Savaşı yenilgisi ve Alman Konfederasyonunun dağılmasından sonra prestijini kaybeden Avusturya İmparatorluğu 1867 yılında da Macaristan'la birleşerek Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu kurdular. Avusturya ve Macaristan aslında içişlerinde bağımsız olan iki ayrı ülkeydiler. Fakat dışişleri açısından tek bir Habsborg İmparatoru tarafından yönetilmektedirler.⁶⁷

⁶⁵ Sander, a.g.e. s,209-212

⁶⁶ Adolf Hitler, (2005), Çev: Yağmur Reyhani, *Kavgam*, Akvaryum yayıncılık,İstanbul, s,77

⁶⁷ Hitler, a.g.e. s,146–150

Emperyalist bir devlet olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda, onbirin üzerinde etkili etnik grup mevcuttur. Bu etnik grupların büyük kısmı Almanlar, Slavlar ve Macarlardan oluşmaktadır. Etkinlik sahasında(doğu bölgesinde yoğun Slav devletleri; batısında da Germen toplumları)farklı etnik gruplar bulunmaktaydı.1789 Fransız Devrimi ve beraberinde getirdiği süreç, emperyal devletlerin sonunu hazırlamaktadır. Uyanan milliyetçilik akımları XIX. yüzyıl'da en fazla Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na zarar vermiştir.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, karşısındaki en büyük tehdit; Rusya ve Rusya'nın Pan-Slavizm Politikalarıdır. Rusya, Doğu Avrupa'ya ve Balkanlar'a doğru güç alanını genişletmek istiyordu. Bu amaçla gerek Osmanlı içindeki; gerekse de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki tüm etnik unsurlara-başta Slavlar olmak üzere-açık yada kapalı destek veriyordu. Öteki taraftan batı tarafının güvenliğini, Almanya ile ittifak ile sağlamlaştıran Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, diğer taraftaki Rusya etkinliğini yok etmek istemektedir. Aslında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun da durumu Osmanlı Devleti'nden farklı değildi. İki imparatorluk da kendi geleceklerini tamamen savaş sonunda alınacak bir galibiyete bağlamışlardı. Yani savaş, bir ölüm-kalım mücadelesi idi. 1882 Yılında yapılan antlaşmayla kurulan Üçlü İttifak ile Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında oluşturulan birliktelik(1902 yılında yenilenecek)Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür.(İtalya, savaşın başında tarafsız kaldıktan sonra, İtilâf Devletleri safında savaşa girmiştir.)

İtalya XIX. yüzyılın ilk yıllarında I. Napolyon tarafından işgal edilerek Fransız etkisi altına girdi. Viyana Kongresi İtalya'nın Fransız işgalinden önce yöneten hanedanlara geri verilmesini öngörmektedir. Böylece Papalık Devleti, Sardinya-Piemonte Krallığı, Toskana Grandüklüğü, Modena Düklüğü ve Lombardiya-Venedik Krallığı tekrar kurulmuştur. Ancak Carbonari adı verilen gizli dernekler İtalya'nın birleşmesi için çalışmaya başlamışlardır. Giuseppe Mazzini ve Giuseppe Garibaldi birleşme hareketinin öncüleri arasında yer almıştır. Ayrıca Sardinya kralı II. Victor Emmanuel de bu birleşme hareketini destekleyenler arasındadır.

1848 yılında Lombardiya Avusturya'nın elinde bulunuyordu. İtalya'yı birleştirmek konusunda Fransa'nın desteğini almayı başaran İtalya, 1859'da Fransa ile birlikte Avusturya'yı mağlup etmiş ve 11 Kasım 1859'da Avusturya ile Piyemonte arasında Zürih'te barış antlaşması yapılmıştır. Buna göre; Avusturya, Lombardiya'yı Piyemonte'ye verdi. Venedik dâhil olmak üzere diğer İtalyan Devletleri arasında bir

konfederasyon oluşturulması ve konfederasyonun fahri başkanının papa, fiili başkanının Piyemonte olması kabul edilmiştir. Bir süre sonra Kuzey İtalya'daki küçük devletler de Piyemonte'ye katılma kararı almışlardır. Böylece bütün Kuzey ve Orta İtalya Piyemonte'ye katılmıştır. 1870'de Roma ve 1886'da Venedik, İtalya birliğine dâhil olmuşlardır. Bunların da katılımı sonucu İtalyan Millî Birliği tamamlanmış olmuştur. İtalya Krallığı kurulmuştur.⁶⁸

İtalya, Roma devrinden sonra ilk kez tek bir ülke hâline gelebilmiştir. Yeni İtalyan Krallığı'nda 20. yüzyılda kuzey İtalya hızlı sanayileşerek gelişirken, güney İtalya'da nüfus hızla yükseliyor ve milyonlarca insan daha iyi bir yaşam için yurtdışına göç etme yolları aramaktadır.

XIX. yüzyılın son yirmi yılından başlayarak İtalya da diğer Avrupa ülkeleri gibi sömürgeleşme yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti'ne karşı yaptığı Trablusgarp Savaşı'nı kazanmıştır. Batı Türkiye'de Oniki Ada; Afrika'da Libya, Etiyopya ve Somali gibi bazı ülkeleri de işgal ederek sömürgeleştirmiştir.

1882 Yılında, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Üçlü İttifak'ı oluşturan İtalya, Birinci Dünya Savaşı'nın başında tarafsız olmasına rağmen, 1915'te Londra Paktı ile İtilâf Devletleri arasına katılmıştır. İtalya'ya savaşa girmesi koşuluyla Trento, Trieste, Istria, Dalmaçya ve Osmanlı Devleti'nin bazı bölgeleri vaat edilmiştir. Savaş süresince 600.000 İtalyan askeri yaşamını yitirmiştir ve İtalya ekonomisi çökmüştür. Savaşın sonucunda İtalya'ya verilen sözlerden çoğu tutulmamıştır. St. Germain Antlaşması ile İtalya galip tarafta yer almasına karşın yalnızca Trento, Trieste ve Bolzano'yu alabilmiştir. Bu sonuç İtalyan toplumu arasında büyük hoşnutsuzluklara yol açmıştır.⁶⁹

İtalya savaş öncesi dönemde mevcut sömürgelerini korumak isterken; aynı zamanda Ortadoğu, Balkanlar ve Afrika'daki gücünü de arttırmak amacındadır. Fransa ile eski düşmanlıkları ve yeni ortaya çıkan durum nedeniyle 1915 yılına kadar ortada bir siyaset takip ederken; bu tarihte İtilâf devletleri safında savaşa katılmıştır.⁷⁰

2.4.2.6.Osmanlı Devleti

Osmanlı Devleti, 1699 Karlofça Antlaşması'ndan beri süregelen gerileme döneminin, son ağır yenilgisini 1912–1913 Balkan Savaşları ile almıştı. Bu

⁶⁸ Coşkun Üçok, (1967), *Siyasal Tarih*, Genelkurmay Yayınları, (6. Bası), Ankara, s, 192.

⁶⁹ Sander, a.g.e. s,213–215

⁷⁰ Hobsbawm, a.g.e. ss,206

savaşlarda, imparatorluktan ayrılmış küçük devletlerle dahi başa çıkamaz durumda olduğu görülmüştür. Genel Durumu şöyledir: Ekonomik yönden; maliye iflas etmiş, yıllık enflasyon yüzde 300'lerde(Temmuz-Kasım 1914 Aralığında %50)tamamen dışa bağımlı ve cari harcamaları dahi karşılayamayacak durumdadır.⁷¹

Siyasi yönden ise; Balkanları kaybetmiş; Mısır'ı kaybetmiş; Ortadoğu bölgesinde kalan toprakları için de endişeli bir Osmanlı Devleti vardır. Etnik gruplarındaki milliyetçilik ve ayrışma hareketleri sebebiyle, Anadolu'da dahi güvenlik sorunları en üst düzeydedir. İmparatorluk, İngiliz ve Fransızların Ortadoğu konusundaki niyetlerini ve -sanılanın aksine-petrolün yeni dönemdeki önemini son derece iyi bilmektedir. Öte yandan yüzyıldan fazla süredir aralıklarla savaştığı Rusya'nın da Boğazlar ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi orijinli hedeflerinin farkındaydı. Askeri yönden; Balkan Savaşları sonucunda ordunun son derece zayıflamış yapısının ortaya çıkmasına rağmen, İttihad-Terakki Hükümeti iki yıldan kısa bir sürede bu yapıyı reforme ederek; yeni bir ordu yaratma başarısı göstermiştir. Hükümet, Osmanlı Ordu Yapısı içerisindeki alaylı/okullu sistemini değiştirerek, okullu subayları faal birliklere; alaylı subayları da ya emekliye ya da geri görevlere sevk etmiştir. Öte yandan personel yapısında çok başarılı bir değişim gösteren ordu; aynı başarıyı -ekonomik nedenlerden dolayı-teknoloji ve silahlar yönünde yakalayamamıştır. Alman Ekolü'nün hâkim olduğu Osmanlı Ordusu, özellikle lojistik ve sevkiyat konusunda da gerekli düzeyde kabiliyete sahip değildir.1913 Bab-ı Ali Baskını ile iktidara gelen İttihad-Terakki Hükümeti; savaşın kaçınılmaz olduğunu gördüğünden itibaren; İngiltere ve Fransa ile uzlaşmak amacıyla çalışırken; Almanya ile de ilişkilerini aynı ölçüde sıkı tutmaya çalışmıştır. Hatta bu öylesine yoğun bir çift taraflı mücadele olmuştur ki; her iki tarafla da son dakikaya kadar görüşmeler devam etmiştir.⁷²

İngiltere ile yapılan görüşmelerde Osmanlı Hükümeti'nin ittifak için temel beklentisi olan savaş sonrası toprak bütünlüğünün garanti altına alınması isteği; İngiliz tarafından ancak savaş sonrası görüşülebileceği şeklinde yanıtlanmıştır.⁷³

İngiltere ve Fransa ile ittifakı sağlayamayacağı kesin görünen İttihad ve Terakki hükümeti, 2 Ağustos 1914 günü Almanya ile *gizli bir ittifak antlaşması*

⁷¹ [http://tarihvemedeniyet.org/\(2009\)/08/osmanli-turkiyesinde-enflasyon/](http://tarihvemedeniyet.org/(2009)/08/osmanli-turkiyesinde-enflasyon/)

⁷² Cemal Paşa, (2001), *Hatıralar*, İşbankası Yayınları, İstanbul, s, 93

⁷³ İsmail Hami Danişmend, (1961), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye yayınevi, İstanbul, c. 4, ss, 411-412.

(Osmanlı-Alman Gizli Antlaşması) imzalayarak savaşa İttifak güçleri yanında girmeyi taahhüt etmiş ve silahlı kuvvetlerinin genel sevk ve idaresi için bir Alman askeri heyetini yetkili kılmayı uygun görmüştür.⁷⁴

Bu Anlaşmadan haberdar olan İngiltere, Osmanlı Devleti'nin sipariş ettiği iki zırhlıyı Osmanlı Devleti'ne teslim etmekten vazgeçmiştir. Rauf Orbay ve ekibi Londra'dan eli boş dönmüştür. Kalabalık bir İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'na kadar kovaladığı *Goben* ve *Breslav* adlı iki Alman zırhlısının Çanakkale Boğazı'ndan geçmesine izin verilmiştir. İki gemi 11 Ağustos'ta İstanbul'a gelmiştir. İngiltere'nin bu durumu yansızlığın ihlali olarak değerlendiren bir nota vermesi üzerine, Alman zırhlıları Osmanlı donanmasıyla 'satın alınmış' ve gemi mürettebatı fes giydirilerek Osmanlı hizmetine alınmıştır. Goeben (Yavuz Muharebe Kruvazörü), Breslau ise (Midilli Kruvazörü) ismini almıştır.

26 Ekimde Osmanlı donanması bir keşif tatbikatı için hazırlanma emri almıştır ve ertesi gün toplanma bölgelerine gitmek için Haydarpaşa'dan ayrılmıştır. 28 Ekimde Osmanlı filosu 4 ayrı görev gücüne ayrılarak Rusya kıyılarında farklı hedeflere yöneldi. Koramiral Souchon 29 Ekim 1914 sabah 6.30'da 3 Osmanlı destroyerinin refakatinde bulunan Goeben ile Sivastopol'deki kıyı bataryalarına ateş açmıştır. Hamidiye kruvazörü 6.30'da Kefe'ye gelmiş ve yerel yetkilileri 2 saat içinde çatışmaların başlayacağı konusunda uyarmıştır. Hamidiye 9.00 da bir saat süren bir ateşe başlamıştır ve daha sonra da Yalta'ya giderek burada 7 Rus ticaret gemisini batırmıştır. 2 Osmanlı destroyeri 6.30'da Odessa'ya hücum etmiştir ve 2 Rus gambotunu batırarak birkaç tahıl silosunu tahrip etmiştir. Breslau kruvazörü ve ona eşlik eden Osmanlı destroyeri Novorossisk'e gelmiştir yerel yetkilileri uyararak 10.30'da kıyı bataryalarına ateş etmiştir ve 60 mayın döşemiştir. Limandaki 7 gemi hasar görmüş, biri batmıştır.

30 Ekim günü Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açmış, bundan birkaç saat sonra Enver Paşa, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilân ederek, savaşa İttifak Bloğu yanında girdiğini duyurmuştur. Bu duyurudan sonra İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmiştir.

2.4.2.7.Bulgaristan

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlaması ve Çarlık Rusyası'nın da desteğiyle, Balkanların tümünde olduğu gibi Bulgaristan'da da Milli kurtuluş hareketi

⁷⁴ Sanders,a.g.e. ss,208-215

alevlenmiş, 93 Harbi'nden yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ı 1878 yılında içişlerinde bağımsız prenslik olarak, 1908 senesinde ise tam bağımsız çarlık olarak tanımıştır.

Bulgaristan Krallığı'nın, Balkan Savaşları sonrası konumu, Yunanistan-Sırbistan-Karadağ-Romanya ile batıda Osmanlı Devleti arasında sıkışmasına yol açmıştı. Savaş öncesi dönemde diğer Balkan Devletleri ile olan düşmanlığı, Bulgaristan için Almanya ile ittifaktan başka bir seçenek bırakmamıştır.⁷⁵

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Franz Ferdinand,28 Haziran 1914 günü Saraybosna'yı ziyaretinde bir Sırp Milliyetçisi olan 'Princip' tarafından öldürülmüştür. İki devleti bir arada tutan tek unsur olan Habsburg Hanedanı'nın tek veliahdı öldürülmüştür. Avusturya Hükümeti'nin tepkisi çok sert olmuştur. Fakat Rusya'yı tek başına karşısına almaya çekinen Avusturya; öncelikle Almanya'ya danışmıştır. Almanya'nın verdiği üstü kapalı desteğin ardından; Avusturya Sırbistan'a 48 saat süreli ve bağımsız bir devletin kabul edemeyeceği ağır bir nota vermiştir. Sırbistan bu notaya-Rusya'nın desteğiyle-,kaçamak yanıtlar vermiştir. Bunun üzerine Avusturya,28 Temmuz 1914'te Belgrad'ı bombalamaya başlamıştır, Sırbistan'a savaş ilân etmiştir. Bunun üzerine Rusya 31 Temmuz'da genel seferberlik ilân etmiştir. Daha önceden Rus Seferberliği'ni savaş ilânı kabul edeceğini açıklamış bulunan Almanya; 1 Ağustos'ta Rusya'ya,3 Ağustos'ta da Fransa'ya savaş ilân etmiştir.⁷⁶

Almanya, barış zamanında hazırlamış olduğu 'Schlieffen Planı' uygun olarak, Fransa'yı hemen ezip seferberliğini tamamlama çabası içinde bulunan Rusya'ya sonra dönmek istediğinden, Fransa'ya saldırıda en kolay yol olan Flander Düzlükleri'nden ordusunu geçirmek istemiş ve bunun için Belçika'ya 'Zararsız Geçiş Hakkı' için başvurmuştur.⁷⁷

Tarafsız bir ülke olan Belçika, İngiltere'ye danıştıktan sonra Almanya'nın önerisini reddedince, Almanya 4 Ağustos 1914 tarihinde Belçika'ya saldırmış ve İngiltere de Almanya'ya savaş açmıştır. Böylece,4 Ağustos 1914 tarihine gelindiğinde üç cephede savaş başlamıştı: Alman-Fransız Cephesi, Alman-Rus Cephesi ve daha sonra açılacak olan Osmanlı Cephesi.

⁷⁵ Sander,a.g.e. s,316

⁷⁶ Sander,a.g.e. s,318-322

⁷⁷Hitler, a.g.e. s,57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1.ÇANAKKALE SAVAŞLARI

3.1.1 CEPHE AÇMA KARARI

Çanakkale’de bir cephe açma fikri, 1914 yılı Kasım ayı sonlarına kadar İngiliz Kabinesinin sınırları içinde kalmıştır. İmparatorluk Savunma Komitesi tarafından da desteklenen bu kabinenin çalışma sisteminin savaş dönemi çalışma sistemine uymaması nedeniyle Savaş Konseyi kurulmuştur. Bu konseyin en güçlü isimleri, Başbakan H.H.Asquith, Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Maliye Bakanı David Lloyd George, Amirallik Birinci Lordu Sir Winston Churchill, Savaş Bakanı Sekreteri Lord Kitchener, İmparatorluk Genelkurmay Şefi Sir Archibald Wolfe Murray ve Birinci Deniz Lordu Amiral Fisher’dir. Fisher emekli olmasına rağmen Churchill’in ricası üzerine göreve gelmiş 73 yaşında eski bir denizcidir. Sorumluluğu olmayan fakat liberal hükûmet döneminde uzun yıllar görev yapması nedeniyle konseye alınan Arthur Balfour da Savaş Komitesi Üyesidir. 1911 yılına kadar başbakanlık yapan ve muhalefetteki Muhafazakâr Parti’nin lideri olan Balfour, Asquith ve Churchill’in yakın arkadaşıdır.⁷⁸

Churchill daha önce 25 Kasım 1914 günü de Osmanlı Ordusu’nun Mısır’a Saldırmayı plânladığı sırada, buna karşı bir misilleme olarak içinde Çanakkale’nin de Olduğu herhangi bir Osmanlı kıyısına müsterek bir kara ve deniz harekâtı önermişti. Bu konu ile ilgili olarak yapılan yazışmalar sonunda Lord Kitchener bu görüşü “gerçekçi” bulmuş, ancak, yeni bir cephe için asker olmadığını, Mısır’da oluşturulan ordunun da küçük olduğunu ve ulaşım zorluklarını dile getirmişti. Bunun üzerine Churchill’in Amiralliğe ait gemilerini bir araya toplama önerisi de Savaş Konseyi tarafından reddedilmiş ve Churchill, Yeni Zelanda ve Avustralya’dan asker getiren Gemilerin Mısır’da kalmaya devam etmelerini emretmiştir. Sonuç olarak, Batı Cephesi’ne dair kesin bir karar da henüz verilemediği ve ulaşım sorunu çözülemediği için, o günlerde bu plândan vazgeçilmiştir. Bu görüşme ile ilgili olarak daha sonraları anılarını aktaran Konsey Sekreteri Albay Hankey, bir sonuç elde edilemese bile “en azından konsey üyelerinin akıllarına yeni bir fikir yerleştiğini” yazmıştır.

⁷⁸ Robert Rhodes James,(1999), Gallipoli, Pimlico, London, s,10

28 Aralık 1914 günü toplanan Savaş Şurası'na bir rapor sunan Sir Maurice Hankey, henüz Rusya'dan bir yardım talebi gelmeden önce Batı Cephesi'nde bir kilitlenme olduğunu ve karşılıklı olarak bir sessizlik dönemine girildiğini belirtmiştir.

O günlerde savaşmayan askeri birliklerin bir başka yerde değerlendirilmesini önermiştir.⁷⁹ Hankey, Çanakkale Boğazı'nı zorlamaktan söz etmektedir.⁷⁹ Almanya'yı, müttefiki Türkiye aracılığı ile vurmayı, o günlerde en zayıf “düşman” görünen Türkiye'nin savaş dışı bırakılarak Avrupa'dan atılmasını ileri sürmüştür. Hankey'in Planına göre İngiltere, üç kolordu ve ayrıca Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'da alacağı destek askeri gücü Çanakkale Boğazına göndermelidir. Plana göre ileride elde edilecek savaş ganimetleri bu üç ülke arasında pay edilebilirse mevcut pek çok sorun çözülebilecektir. Çanakkale Boğazı'nın zorlanması konusu eski bir sorudur. Bunu bilen Hankey raporunda, donanmanın boğazı geçtikten sonra iki taraftaki bölgenin işgalinin şart olduğunu belirtmektedir.

Rusya savaş başlamadan ekonomik anlamda büyük bir bunalımın içine girmiştir ve bir şekilde bu bunalımdan kurtulması gerektir. Bunun tarihin derinliklerinden gelen sebepleri mevcuttur. Rusya'nın geniş bir coğrafyaya yayılmış olması birçok konuda yeniçağın gereklerinin yerine getirememesine sebep olmuştur. Reel siyaset açısından bakacak olursak Çarlık Rusyasının Birinci Dünya Savaşına girmesi Rusya'daki Çarlık rejimi açısından tehlike oluşturmuştur, çünkü Almanya ve Avusturya'ya karşı ard arda alınan yenilgiler bunun bir göstergesi olmuştur. Bu durumdan rahatsız olan İtilâf devletleri Rusya'ya yardım götürmenin ancak Osmanlı üzerinden olabileceğini bilmiş olmalarından dolayı Çanakkale cephesinin açılmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmüşlerdir. Elleriindeki bu büyük donanmanın gücüne Türklerin dayanamayacağını ve kolaylıkla boğazları ele geçirebileceklerini düşünmüşlerdir.⁸⁰

Boğazlar ele geçirilince İstanbul'un alınması birkaç haftada bitecekmış gibi düşündüklerinden Fransız ve İngiliz birlikleri hazırlıklarına hızlıca başlamışlardır.

⁷⁹ Rhodes, a.g.e. s,11

⁸⁰ İlhan Güneş,(1998),*Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi*, Anadolu Üniversitesi ofset, Eskişehir, s,49–52

3.1.2. OSMANLI DEVLETİNİN FİİLEN SAVAŞA GİRMESİ

Osmanlı yöneticileri savaşa giriş konusunda kararsızdılar. Ancak bu sırada Almanya'nın Akdeniz'de bulunan iki gemisi Osmanlı Devleti'nin karasularına girmiştir (16 Ağustos 1914). Tarafsızlığı bozan bu girişim İtilâf Devletleri tarafından protesto edilmiştir. Ancak hükûmet sözde bir antlaşmayla bu gemileri satın aldığını belirterek tepkileri önlemiştir. Bu gemilerin de içinde bulunduğu bir grup Osmanlı Donanması, Başkomutan ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın ve Donanma Nazırı Cemal Paşa'nın emriyle tatbikat için Karadeniz'e açılmış 28–29 Ekim 1914'te Rus kıyılarını topa tutarak bir oldubitti yaratıp Osmanlı Devleti'ni savaşın içine sokmuştur. Osmanlı devleti yöneticileri Rusya'yla Osmanlı Devleti arasında çıkacak bir savaşı önleyecek girişimlerde bulunmuş ise de başarılı olamamıştır. Rusya başta olmak üzere diğer İtilâf devletleri Osmanlı Devletine savaş ilân etmişlerdir. Osmanlı padişahı da 14 Kasım 1914'te bir cihat fetvası yayınlayarak tüm Müslümanları Osmanlı Devleti'nin yanında yer almaya çağırmıştır.

3.2.SAVAŞTA OSMANLI CEPHELERİ

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na katıldığında topraklarının genişliği 1.700.000 kilometrekare olup sınırlarının uzunluğu 12.000 kilometrekareyi bulunmaktadır.1914 sayımında bazı eksiklikler yapılmıştı, bu sebeple nüfusu 22–23 milyon tahmin edilmektedir.⁸¹

Savaş süresince Osmanlı kuvvetleri 7 ayrı cephede savaşmak durumunda kalmışlardır: Kafkas, Irak-İran, Mısır-Filistin, Suriye, Galiçya, Romanya, Makedonya ve Çanakkale cepheleri. Bunlardan ilk üçü Alman Osmanlı Genelkurmaylarının değişik açılardan büyük umutlar ile açılmasını uygun gördükleri cepheler idi. Almanlar, Türkleri Rusya'ya karşı harekete geçecek ve İngiltere ile Fransa'nın kolonilerindeki Müslümanları ayaklandıracak müttefikler olarak görmektedirler. Nitekim Osmanlı Genelkurmayında görevli General Bronzart von Shellendorf'un hazırladığı 26 Ağustos 1914 günlü sefer plânında, Rusların savaşa katılması halinde padişahın öncelikle bir kutsal savaş(Cihad) ilân etmesi önerilmiştir. Ayrıca Osmanlı kuvvetlerinin Rusya'ya ve İngiltere'ye karşı savaşmaları gerektiği öne sürülmüştür.⁸² Plana göre, Balkan yarımadasından Rusya'nın gerisine sarkmalı ve ya Karadeniz'de Odesa yöresine saldırılmalıdır; buna ihtimal verilmez ise Kafkaslarda Rus kuvvetlerini oyalamaya çalışmalıdır. Beri yandan Mısır'a karşı da

⁸¹ Turan, a.g.e. s,53

⁸² Turan, a.g.e. s,53

harekete geçmenin İngiltere'yi en duyarlı yerinden vuracağı, bunun da savaşın gidişatını büyük ölçüde etkileyeceği vurgulanmaktadır.⁸³

Osmanlı savaş yanlıları ise, yakın geçmişin kayıplarını gidermeyi, Kıbrıs'ı, Mısır'ı ve Selanik'i geri almanın ötesinden Kafkaslardan Orta Asya'ya uzanmayı ümit etmektedirler. Avrupa'daki 3 cepheye, Bağlaşık Devletlere yardım etmek, onlarla beraber cihat yapmak üzere kuvvet gönderilmiştir. Çanakkale cephesi ise, Osmanlıların ve Bağlaşıklarının kararları dışında, Anlaşma Devletlerinin saldırısı karşısında açılmıştır.

Savaş ilân edildiğinde, Anayasa gereğince Osmanlı orduları başkumandanı olan padişahın yerine Harbiye Bakanı Enver Paşa başkomutan vekilliğini de üstlenmişti. Alman Genelkurmayı ile birlikte plânlanan savaş plânında öngörülen Kafkas cephesi komutanlığını kendi üzerine alırken, şüphesiz Rusları oyalama yerine oradan ileriye, çok ilerilere gitmeyi hesap etmiştir. Ne var ki Enver Paşa beklentilerinin tam tersine yenilgiyle karşılaşmıştır.⁸⁴

3.3.İLK BOMBARDIMAN

İtilâf güçlerinin Kasım 1914'de yaptıkları ilk bombardımandan sonra Almanlar savunmanın güçlendirilmesini istemişler ve bu yönde çalışmalara başlamışlardır. Özellikle çabuk yer değiştirebilecek sekiz tane 6 inçlik havan topu bataryası boğaza yerleştirilmiş, ışıldakların da sayısı artırılmıştır. Kilitbahir yakınlarına dokuz sıra mayın döşenmiştir. Artık bütün boğaz boyunca tamamı yüz kadar top vardır.

Ne var ki yapılan bu savunma tedbirleri zannedildiği kadar güçlü değildir, toplardan çok azı modern tasarım ürünüdür, Üstelik mühimmat da yok denecek kadar azdır. Bir tanesi Gelibolu yarım adasında diğeri ise Anadolu da konuşlandırılmış iki piyade tümeni, İtilâf güçlerinin karaya asker çıkarması gibi bir durumda Saroz körfezinden Bozcaada'ya kadar olan alanı savunmakla görevlidir.⁸⁵

İtilâf devletlerinin bu savunmayı geçebilmek için oluşturdıkları donanma, Akdeniz'in o güne kadar gördüğü en büyük donanma olmuştur. Zırhlıların, destroyerlerin, mayın tarama gemilerinin ve diğer teknelerin dışında İngilizler on dört savaş gemisi, iki yan zırhlı (Lord Nelson ve Agemennon), bir savaş zırhlısı (İnflexible) ve denize yeni çıkarılmış Queen Elizabeth'i savaş alanına

⁸³ Şerafettin Turan, (2004) Türk Devrim Tarihi 1, Bilgi yayınevi, İstanbul, , s,53

⁸⁴ Turan, a.g.e. s,54

⁸⁵ Alan Moorehead, (1989), Gelibolu, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, ,s,45,46

göndermişlerdir. Amiral Guépratte idaresindeki Fransız filotillası ise dört savaş gemisi ve yardımcı teknelerden oluşmaktadır.⁸⁶

Gemilerin önemli bir bölümü çağdışı olmakla beraber 12 inçlik topları, Türklerin bulundukları karadaki herhangi bir silahtan çok daha üstün durumdadırlar.15 inçlik toplarıyla Queen Elizabeth korkulması gereken bir düşmandı. Donanmanın Çanakkale Boğazı'nın ağzından, Türk topçusunun atış alanına girmeden Osmanlı tabyalarını vurması mümkündür. Tek sorun, uzun menzilli atışların ne kadar hassas olacağıdır. İtilâf devletleri son darbeyi vurmayı hesaplamadan önce tabyalara yaklaşımadan kaç tanesini susturabileceğini görmek istemektedir.⁸⁷

Osmanlıların 11 Müstahkem (Koruma) mevzilerinde ise toplam 72 top vardır. Bunların yanı sıra Almanların harple birlikte konuşlandırdıkları 6 inçlik Howitzer bataryaları bulunmaktadır. Osmanlı donanması Boğaz'ın girişini engellemek için 9 sıra mayın döşemişti, böylece Çanakkale'de Osmanlı ordusunun 8.400 askeri bulunmaktadır. Sonunda 19 Şubat 1915 günü Ege'den gelen Müttefik güçlerinin donanması sabah saati 09.15'den itibaren ilk olarak Kumkale ve Seddülbahir tabyalarına top atışlarına başlamıştır. Başlangıçta bölgeye hedeflenmiş 8 gemilik filonun 16 km. uzaktan açtıkları ateş bir saate yakın sürmüş ve yapılan bu güç gösterisinin karşısında Osmanlı Boğaz müstahkemlerinin sadece 50'yi geçmeyen menzil atışlarından ibaret ilk gösteriş atışları olmuştur.⁸⁸

3.4.ÇANAKKALE CEPHESİ DENİZ SAVAŞLARI

İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan İtilâf donanması, Çanakkale önlerine gelerek buradaki Türk istihkâmlarını bombalamaya başlamıştır. 19 Şubat 1915'te başlayan bombardıman Seddülbahir ve Kilitülbahir tabyalarında büyük tahribat yaratmıştır. Osmanlı Devleti savunma gücü ve cephane bakımından çok yetersizdir. En çok gerekli olan mayınlar bile düşman tarafından kıyımıza dökülmüş olan mayınlardan toplanmıştır. Yaklaşık bir ay süren bombardıman sonucu Türk tabyaları büyük tahribata uğramıştır. İtilâf Devletleri mayın arama tarama gemilerinin, Boğazların girişindeki tüm mayınları temizlediklerini düşündüklerinden, 18 Mart 1915'te Müttefik Donanması'nın boğazlara zorlayarak geçmesi kararını almışlardı.

⁸⁶ Alan Moorehead,(1989),*Gelibolu*,Çeviren:Ali Cevat Akkoyunlu,Doğan Kitapçılık A.Ş.,İstanbul, ss,45,46

⁸⁷ Ferit Erden Boray, ,(2005),*Çetin Ceviz Çanakkale*,Kum Saati yay.,İstanbul,s,42

⁸⁸ Ferit Erden Boray, (2005),*Çetin Ceviz Çanakkale*,Kum Saati yay.,İstanbul,s,42

Müttefik Donanması'nın taarruzu 18 Mart günü başlamıştır. Ancak, müttefik mayın arama-tarama gemileri, Türk mayın gemisi Nusrat'ın 8 Mart'ta döktüğü mayınları fark edememişti.

Kıyıya paralel döşenen mayınlar telleri kesildiği zaman suyun akıntısı ile kıyıya dik vaziyette ilerlemişler ve düşman gemilerine büyük zarar vermişlerdir. Bir ay süren bombardımana rağmen İtilâf Devletleri Türk istihkâmlarını yok etmeyi başaramamıştır. Bu muharebede gerek Nusrat mayın gemisinin döşemiş olduğu mayınların patlaması gerekse kıyılardan başlayan yoğun topçu bombardımanı İtilâf donanmasının büyük kayıplar vermesine yol açmıştır; 18 büyük gemiden yedisi batırılmıştır, geriye kalanlar ise büyük hasar görerek Ege Denizine çekilmek zorunda kalmıştır.⁸⁹

Yaklaşık yedi saat devam eden çok şiddetli ateş muharebesi sırasında Müttefik Donanması tonlarca mermi yağdırmıştır. Sadece İngiliz gemileri tarafından toplam 3344 top mermisi atılmıştır. Bunca ateşe rağmen, Türk kuvvetlerinin zayıyatı 24 şehit 43 yaralıdır. Dört ağır top harap olmuş, üç top hasara uğramış, bir cephanelik infilak etmiştir. Müttefik Donanmasının Boğazı terk etmesiyle, tarihin bu büyük “Boğaz Muharebesi” Türklerin kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Denizde başarısız olan müttefikler karaya asker çıkarmaya karar vermişlerdir.⁹⁰

3.4.1. 18 MART DENİZ ZAFERİ

İngiliz Bahriye Nazırı Winston Churchill'in yaptığı plânlar sonucu 28 Ocak 1915'te İngiliz Savaş Komitesi Çanakkale Boğazı'nın sadece donanmayla geçilebileceğini düşünmüş ve bu yönde karar almıştır. Amiral Carden komutasında 14 İngiliz ve 4 Fransız savaş gemisinden oluşan birleşik bir filo, iki İngiliz ve bir Fransız komutanın emrine verilmiştir. Müttefik donanmasının Amiral Carden 1 ayda Marmara'ya çıkabilecek 4 aşamalı yaptığı plânı Bahriye Nezaretine sunmuştur. Yaptığı plân şöyledir; Öncelikle Çanakkale Boğazına girişi engelleyecek olan Türk batarya ve mevzilerini yok edecek, daha sonra Kilitbahir-Çanakkale arasındaki torpilleri tarayacak ve merkez bataryaları tahrip edecek ardından, Kepez bölgesindeki torpil tarlasını tarayacak ve son olarak da Kilitbahir-Çanakkale kara tahkimatını tahrip edecektir.⁹¹

⁸⁹ Orhan Doğan, (2009), Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi, Fa ajans, Kahramanmaraş, s,97

⁹⁰ Boray,a.g.e. s,42-45

⁹¹ İskender Özbay,(2010), *Harp Tarihi Gezileri*, ATESE Yayınları, Ankara, s,15

Donanmaya yardımcı olmak üzere hazırlanan kara ordusunun Limni Adasına varmasıyla 19 Şubat'ta hareket başlamış, 25 Şubat'ta tekrarlanan hücum neticesinde Boğazın girişindeki tahkimat tahrip edilerek plânın ikinci bölümüne geçilmiş, ikinci bölümü sonuçlandırmak için 15 Mart'a tabyalara bombardıman edilerek bir taraftan mayın taraması bir diğer taraftan ise Seddülbahir ve Kumkale'ye asker çıkarma girişiminde de bulunmuşlarsa da Türk kuvvetlerinin karşı koyması üzerine başarılı olamamışlardır. Seddülbahir'e çıkarılan düşman askerleri 27. Alay 10. bölük çavuşlarından Mustafa oğlu Mehmet'in yönetiminde ve Seddülbahir kalesi içindeki yarım takım askerimizin süngülerle hücum etmesi sonucunda düşman askerleri gemilerine geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Özellikle, Mehmet Çavuş bozulan tüfeğinin işe yarmadığını görmüş ve kaya parçalarını düşman askerlerinin üstüne atarak ve süngüsüyle saldırarak kahramanca çarpışmıştır ve bu kahramanlığı İstanbul'da bile duyulmuştur.⁹²

7 tarama gemisi Karanfil Burnu ile Akyar'lar arasında mayın aramasına devam etmiştir. Söz konusu yerin temiz olduğu rapor etmişlerdir. Sabahleyin, Kaymakam (Yarbay) Mustafa Kemal Beyin karargâhına gelen Müstahkem mevki komutanı Mirliya Cevdet Paşa Seddülbahir'deki tertibatı görmek üzere Kirte'ye (Alçitepe) hareket etmiş, onun yerine Selahattin Adil Bey başlayan bombardımanı idare etmiş. Alman Yüzbaşı Serno, ön Yüzbaşı Schneider ile Çanakkale'de ve Truva çevresinde keşif uçuşu yapmış ve şu raporu komutanlığa vermiştir:

“ 1.600 metreden uçuyorduk. Bozcaada önünde 40 kadar savaş gemisi saydık. 15'i İngiliz 4'ü Fransız olmak üzere 19 ağır zırhlı ve Kruvazör, 3 hafif Kruvazör, çok sayıda nakliye gemisi, Şilep ve uçak gemileri gördük. Denizaltılar ise ancak seçilebilmekteydi. Savaş düzeninde 6 Zırhlı Boğaz'a doğru yol alıyordu. Amirallik forsu Inflexible adlı İngiliz Kruvazörüne toka edilmişti. Arkasında Queen Elizabeth, Lord Nelson, Agamennon ve Majestic zırhlıları onları takip ediyordu. Harp flandraları ve işaret flamaları ile süslü Fransız gemileri de yavaş yavaş demir almaktaydı. Fransız Zırhlısı Bouvet uçağımıza ateş açtı. Zaten kaybedecek zaman yoktu, rapor vermek üzere geri döndük.”⁹³

Özellikle, bu dönemde ve tüm savaş boyunca yapılan hava keşiflerini yakından etkileyen unsurlardan biri iklim koşulları olmuştur. Çanakkale Boğazı ve

⁹² Ellis Ashmed Barlett, (2005), Çev:K.Yüzbaşı Rahmi, *Çanakkale Gerçeği*, Yeditepe Yay.,İstanbul, ss,27-28

⁹³ İsmail Bilgin, (2009), *Çanakkale Savaşı Günlüğü*, Timaş yayınları, İstanbul, ss,160–162

çevresinde Ocak-Şubat-Mart-Kasım ve Aralık aylarında her ay yaklaşık 11 gün hava kapalı ve 6 gün bulutlu geçmiştir. Bundan dolayı, uçuş hareketleri ve yapılan keşifler ancak hava durumunun elverdiği ölçüde ve günlerde yapılabilmektedir. Bu duruma bağlı olarak, en çok hava hareketleri yaz aylarında gerçekleşmiştir. Hem Osmanlı hem de düşman kuvvetler, hava harekâtını çoğunlukla keşif amaçlı yapmışlar.⁹⁴

18 Mart Deniz Savaşının seyrine bakacak olursak, 25 Şubat'tan itibaren girişteki Türk bataryalarının bir kısmının etkisiz hale gelmesine rağmen, kalan bataryalar 18 Mart'ta düşman donanmalarının boğaza girişinde atışları sürdürmüşlerdir. 5–10 mermi atıldıktan sonra düşman donanması yavaş yavaş içeri girmiş. Uzaktan 4 Fransız gemisinin de yaklaştığı görülmüştür. Girişten gelen bu gemilerden Prince George, Anadolu; Triumph ise Rumeli tarafından olmak üzere kıyıda durmuşlar, diğerleri ortada ayrı bir hat teşkil etmişlerdir. Queen Elizabeth gemisine önemli bir görev verildiğinden ayrıca üç dört küçük gemi (bunların isimleri belli değil) bu gemiyi korumuşlardır. İlk ateşi Triumph sabah 11.15'te açmış ve Türk Obüs bataryasını ateş altına almaya başlamış. Müstahkem mevki subayları ve erleri, filo daha yaklaştırmaya başlamadan silahbaşı etmiş huzur beklemişlerdir. Atış mesafesi 14 km.den fazla olduğundan ateş açılmamış oysa düşman 14.000 yarda⁹⁵ uzaklıktan ilk ateşini açmıştı.⁹⁶

3.4.2. ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI:

18 Mart yenilgisinden sonra müttefikle, karaya asker çıkarmak suretiyle Gelibolu Yarımadasını ele geçirmeye karar vermişlerdir. Bu suretle, Boğazlardaki tahkimatı arkadan vurarak açabileceklerini sanmışlardır.

Müttefik çıkarması 25 Nisan 1915 sabahı başlamıştır. Müttefikler Saros körfezi ve Anadolu kıyılarına yaptıkları sahte çıkarma hareketlerinde başarılı olmuşlar ve Çanakkale cephesini yöneten Alman General Liman Von Sanders'in dikkatini o bölge üzerinde toplamışlardır. Müttefiklerin esas çıkarma yaptıkları bölgeler, Seddülbahir ve Arı Burnu idi. Seddülbahir bölgesine çıkarma yapan İngiliz kuvvetlerine karşı, bölgeyi korumakla görevli bir Türk piyade taburu çok büyük bir başarı kazanmış ve kıyıya çıkan düşmanlar iç kısımlara sokulmuşlardır. Arı Burnu'na çıkan Anzak kolordusu'na karşı savaşan Türk piyade bölüğü, burayı kahramanca

⁹⁴ Soner Oran, (2006), *Birinci Dünya Savaşında Hava Harekâtı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, s,41

⁹⁵ 14.000 yarda 12.801.60 metre uzunluğa eşittir

⁹⁶ Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkıran, (2000), *Çanakkale, Churchill ve Anzaklar*, ATESE Yay, Ankara, s,31

savunmuş ama kendisi de tamamen erimiştir.⁹⁷ Bigalı'da 5. Ordu'nun ihtiyat birliği olarak beklemekte olan Kurmay Yarbey Mustafa Kemal'in kuvvetleri bu bölgeye çağırılmıştı. Kendi inisiyatifıyla aldığı kararla, bir alayını (57. Alay) çıkarma yapan, düşmanların üzerine gönderen Kurmay Yarbey Mustafa Kemal, kahraman 57. Alayıyla Kocaçimen tepesi üzerinden düşmana yaptırdığı taarruzda başarılı olmuş ve düşman saldırıları durdurulduğu gibi, geri çekilmeye de zorlanmıştır. Aynı gün öğleden sonra, XIX Tümenin diğer alayları da muharebelere katılınca Arı Burnu'na çıkan Düşman kuvvetlerinin ilerlemeleri tamamen durdurulmuştur. Şayet bu bölge düşman eline geçmiş olsaydı Gelibolu yarımadasının elden çıkması mukadderdir. Bu yarım adanın düşman eline geçmesi ise Çanakkale cephesinin düşmesi anlamına gelmektedir. Bu başarısı Mustafa Kemal'e kaderin adamı denmesini haklı olarak sağlamıştır.⁹⁸

Bu cephede yaşanan bir olay, Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşında nasıl bir azim ve kararlılık, inanç ve cesarete sahip olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koyan örneklerden sadece biridir:

Conkbayırı'nda Mustafa Kemal'den hücum emri alan bölük komutanı: "Cephane yok saldıramayız." deyince, Mustafa Kemal şu cevabı vermiştir: "Cephane yoksa süngü takın. Ben size hücumu değil ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yeni birlikler gelecek ve yerimizi alacaktır." Emri Türk ordusunun müdafaasını, İtilâf Devletlerinin ise başarısızlığını etkileyen kader anı olmuştur.

Bundan sonraki günlerde ve aylarda müttefikler, Çanakkale'deki Türk kuvvetlerini imha ederek Boğazı açmak, Türkler de Boğazı savunmak ve düşmanı denize dökmek amacıyla gittikçe artan bir gayretle savaştılar, çok kanlı muharebeler cereyan etmiştir. Savaş bir süre sonra bir mevzi harbine dönüşmüştür. 7-8 Ağustos 1915'de Müttefik Kuvvetleri Kumandanı General Hamilton, emrine verilen dört tümenli 9. İngiliz Kolordusu'yla Anafartalar bölgesine bir çıkarma yaptıysa da Anafartalar Grup Kumandanı Albay Mustafa Kemal'in komutasındaki Türk birliklerinin 9 ve 10 Ağustos günleri yaptığı karşı taarruzlar sonucunda bu çıkarma hareketi de durdurulmuş ve büyük başarılar kazanılmıştır. Bu başarısızlık üzerine İngiliz Kumandanı Hamilton görevinden alınmıştır. Kasım ayında İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, Çanakkale'ye gelmiş ve cepheleri gezmiştir. Bu sırada,

⁹⁷ Orhan Doğan, (2009), *Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi*, Fa ajans, Kahramanmaraş, s,98

⁹⁸ Orhan Doğan, (2009), *Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi*, Fa ajans, Kahramanmaraş, s,99

Sırbistan yolu açılıp Almanya'dan ağır silahlar gelmeye başlamıştır. İşte İngilizler, Türk kuvvetleri önünde duramayacaklarını anladıklarından işgallerini kaldırarak, müttefik kuvvetlerin tahliyelerine karar vermişlerdir. Bu nedenle İngilizler, önce Anafartalar ve Arı Burnu, daha sonra da Seddülbahir bölgelerini boşaltmışlardır ve kuvvetlerini geri çekmişlerdir. Böylece, 18 Mart Deniz Zaferi'nden sonra yaklaşık altı aydan fazla sürmüş olan Çanakkale Cephesi'ndeki kara savaşları da Türklerin zaferiyle sona ermiştir.⁹⁹

Çanakkale savaşları Türk milletinin tarihine altın harflerle yazılmış büyük bir zaferdir. Bu zafer, en rütbelisinden en kідemsizine kadar Türk askerlerinin canıyla, canıyla kazandığı, her anı kahramanlıklarla dolu bir abidedir. Vatan sevgisinin, iman gücünün çelikleştiği ve adeta etten bir duvar örülerek “Çanakkale Geçilmez” dedirten Mehmetçiğin zaferidir. Bu zaferin birçok önemli sonucu vardır. Ama hiç şüphesiz ki, en önemli sonucu gelecekteki “Türk Millî Mücadelesi”nin önderi ve komutanı olacak Mustafa Kemal Paşa'yı ortaya çıkarmasıdır. Çanakkale Savaşları'nda büyük askerî başarılar kazanıp, haklı olarak “Anafartalar Kahramanı” adıyla anılacak olan Mustafa Kemal Paşa, bu savaşların sonunda ordu, kamuoyu ve basının yakından tanıdığı bir isim olacaktır.

3.4.3. GELİBOLU HAREKÂTI

10 Ocak 1915'de Büyük Britanya Savaş Bakanı Lord Kitchener, Amirallik dairesinden Sir William Churchill¹⁰⁰ ile ortak en yeni bir doğu cephesi açma kararı almak zorunda kalmışlardır. Böylece Çanakkale'den geçip Karadeniz'e çıkış bulacaklardır. 4 Şubat 1915 günü müşterek olarak hazırlanan bir donanma ile Gelibolu yarım adası bombalanacaktı. Bu göstermelik harekât Ruslar için yeterli olacaktır. Asıl amaç, Osmanlı Devletine gözdağı vererek cephe saptırmaktır. Bu şekilde Ruslar(Çar İmparatorluğu) Doğuda sürekli olarak varlığını sürdürecektir ve kendini tehdit eden cepheden ve Osmanlı tehlikesinden kısmen de olsa kurtulacaktır. Buna göre İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin asıl hedefinin İstanbul olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Sir William Churchill'in 1911 yılında verdiği bir beyanatta görüşü şudur: “Çanakkale Boğazından geçmek imkânsız olup, modern bir donanmayla böyle bir tehlikeye girilmez” şeklinde idi.¹⁰¹

⁹⁹ Orhan Doğan, (2009), *Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi*, Fa ajans, Kahramanmaraş, s99

¹⁰⁰ Peter Bower, , (1999), *ANZACS - The Pain and The Glory*, Australia Post. Melbourne, p, 37.

¹⁰¹ Ferit Erden Boray, (2005), *Çetin Ceviz Çanakkale*, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul, ss,40-41

Boğaza yapılacak herhangi bir taarruzu püskürtme görevi 5. orduya verilmiştir. Tehlike daha çok Saroz körfezinde yarımadanın Bolayır bölgesinde veya Anadolu yakasından Beşikeler tarafından gelmesi bekleniyordu. Gelibolu merkez olmak üzere Esat Paşa'nın¹⁰² komutasında 3. kolordu Anadolu yakasında da 15. kolorduya bağlı 7. tümenle sonradan eklenmiş 5. tümen, Gelibolu ve kuzeyinde görev yapıyorlardı. 3. Tümen ve 11. Tümenler Anadolu tarafında Beşikeler Kumkale bölgesinde görev yapmaktadırlar.¹⁰³

İngilizlerin yapmış olduğu çıkartma düzeni gayet basit bir plândır. Çünkü Gelibolu'da ciddi bir direniş beklenmemektedir ve İngilizler çıkartmanın kolay olacağı zira Türk kuvvetlerinin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Öncelikle Queen, Prince of Wales and London adlı destroyerlerden savaş alanına 1500 asker indirilecektir. İstimbotlarla¹⁰⁴ 30, çıkartma botlarıyla 28-98 kişi, filikalarla 60 kişi savaş alanına iniş yapacak ve saldırıya geçecektir. Anlatıldığı gibi değişik sayılarda Anzak, Fransız ve Hintli askerler Gökçeada'nın 2 km. ötesinde çıkartmaya katılmışlardır.¹⁰⁵

İtilâf donanmasının Mart ayındaki başarısız girişimden sonra Osmanlı Devleti Enver Paşa komutasında Karargâhın yerini değiştirme kararı almıştır. Bu yeni yeri ve şekli değiştirilen ordu tamamen Çanakkale'nin özellikle boğazların savunmasından sorumlu olacaktır. Aslında bu 5. kolordudan sorumlu Alman General Limon Van Sanders'in fikriydi.¹⁰⁶

Osmanlıların 11 Müstahkem (koruma) mevzilerinde toplam 72 top vardı. Bunların yanı sıra Almanların savaşın başlamasıyla beraber yerleştirdikleri 6,5 inçlik Howitzer¹⁰⁷ bataryaları mevcuttur. Osmanlı donanması boğaz'ın girişini engelleme için 9 sıra mayınlarla döşemiş durumdadır. Böylece Çanakkale'de Osmanlı ordusunun 8.400 askeri vardır. Sonunda 19 Şubat 1915 günü Adalar Denizi'nden gelen Müttefik kuvvetlerin donanması harekâta sabah saat 9.15'den itibaren ilk aşama olarak Kumkale ve Seddülbahir tabyalarını top atışlarıyla başlamıştır. En başta bölgeye hedeflenmiş 8 gemilik filonun ancak 16 km. uzaktan açtıkları ateş bir saat kadar sürüp 600 mermi harcanarak yapılan gözdağı verme taarruzuna karşılık

¹⁰² www.Canakkale.gov.tr/savas_17_limanvonsanders.htm

¹⁰³ Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkiran,(2000), *Çanakkale Churchill Ve Anzaklar*, ATESE, s,39

¹⁰⁴ İstimbot:Filika büyüklüğünde isimle işleyen deniz teknesi, TDK Büyük Türkçe Sözlük

¹⁰⁵ Denis Winter, (1994), *The Inevitable Tragedy*, University of Queensland Press, s,İİ, Abstract

¹⁰⁶ David W. Cameron,(2007), *25 April 1915 The Day The Anzac Legend Born*, National Library Of Avustralia, s,8

¹⁰⁷ Howitzer: Bir çeşit havan topu, www.yeminlisozluk.com.12.11.(2010).

Osmanlı kuvvetlerinin boğaz koruma topçularının yalnız 50 kadar menzil atışlarından ibaret bir çatışma olmuştur.¹⁰⁸

Çanakkale Boğazı ve civarının bir taarruz karşısında korunması görevi 5. orduya verilmişti. Ordu komutanı, muhtemel bir düşman çıkarmasını daha çok Saros körfezinde, yarımada'nın Bolayır bölgesinde veya Anadolu yakasından Beşikeler kısmında beklemektedir. Yarımada da merkezi Gelibolu olmak üzere, Esat Paşa'nın komutasında 3'ncü kolordu, Anadolu yakasında da 15'nci Kolordu vardı. 3'ncü Kolorduya bağlı 7'nci Tümenle, orduya yeni katılmış olan 5'nci Tümen, Gelibolu ve kuzeyinde bulunuyordu. 3'ncü ve 11'nci tümenler, Anadolu tarafında Beşikeler-Kum kale bölgesindedir.¹⁰⁹

Düşmanın çıkarmaya karar verdiği Seddülbahir ve Arıburnu Bölgesinde ise, 3'ncü Kolordunun çok geniş bir cephe üzerinde savunmadan ziyade, kıyı gözetleme hizmetiyle görevlendirilen 9'ncü tümeni vardır. Bu tümenin, 27'nci Alayından bir tabur, Arıburnu-Kabatepe ve hemen güneyinde Kumtepe'ye kadar olan 10 km'lik kıyı bölgesinde gözetlemektedir.

27'nci alayın diğer iki taburu, alay karargâhı ve tümen topçusuyla 25'nci piyade alayı Eceabat ve Sarafın çiftliği bölgesinde, toplu bir durumdadır.

Kumtepe'den Seddülbahir¹¹⁰ doğusuna kadar 15 km'lik kıyı bölgesinde de 26'ncı Piyade Alayı bulunuyordu. Bu alayın 3'ncü taburu Seddülbahir civarında, bir çıkarmaya karşı savunmaya yerleşmiş bir durumdaydı ve tahkimat yapıyordu. Seddülbahir ve bunun sağında 27'nci alay bölgesine kadar olan kıyıyı ise iki bölük kadar kuvvet gözetmekteydi. Alay karargâhı ve alay ihtiyat taburu olan 2'nci tabur Kirte'nin güneydoğusunda toplu bir halde idiler. Eceabat kuzeyinde Bigali-Maltepe-Bigalıkale¹¹¹ bölgesinde 23 Mart'tan itibaren ordu ihtiyat olarak Kaymakam Mustafa Kemal'in komutasında ayrıca 19'cu tümen vardır.¹¹²

Düşmanın çıkarma plânına göre Seddülbahir'e 12 taburluk üç tugay halinde 29'cu İngiliz tümeniyle, Eskihisarlık'a¹¹³ bir Fransız taburu Arıburnu'na da üç tugaylı Anzak kolordusu çıkarılarak, bunları diğer birlikler izleyecektir.

¹⁰⁸ Boray, a.g.e. s, 42

¹⁰⁹ A.Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkiran,(2000),*Çanakkale, Churchill Ve Anzaklar*, ATESE, Ankara, s,39

¹¹⁰ Kumtepe:Çanakkale'de Kildülbahir'in kuzeyinde bir bölgedir

¹¹¹ Çanakkale'nin Biga ilçesinin 20 km kuzeydoğusunda yer almaktadır.

¹¹² A.Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkiran,(2000),*Çanakkale, Churchill Ve Anzaklar*, ATESE, Ankara, s,40

¹¹³ Arıburnu'nun kuzeyinde Azmak dere yakınlarında küçük bir köydür.

Anzaklar Kocaçimen¹¹⁴ tepesini ve Maltepe'yi ele geçirerek boğazın iç kıyılarını işgal edecek, yarımadaı ikiye bölecekler, Seddülbahir'e çıkarılacak 29'cu İngiliz Tümeni de, buralardaki Türk kuvvetlerini batıda çevirerek, önce yarımadaının güney burnunu, ikinci hedef, olarak da Alçıtepe ve Kilitbahir bölgesini ele geçirmek suretiyle Anzaklar da birleşeceklerdi.

25 Nisan 1915'de daha gün ağarmadan, İtilâf devletlerinin heybetli donanmasının himayesinde ve çok üstün bir ateş desteği altında Seddülbahir ve Arıburnu kıyılarına çıkarma başlamıştı.

Her iki bölgedeki gözetleme birlikleri, savunma yaparak, düşman çıkarmasını karşılıyorlardı.

Arıburnu'ndaki 27'ci Piyade Alayının 3'cü ve 4'cü bölükleri, üç Avustralya tugayını saldırısı karşısında, yani düşmanın en az beş misli üstünlüğü karşısında Eceabat'taki 27'ci Piyade Alayı yetişinceye kadar, kıyıya hakim tepeler hattını, hayatlarını feda ederek savundular.

Seddülbahir'de ise, karaya çıkan 29'cu İngiliz tümeni on iki taburu, 26'cı Piyade Alayının 3'cü Taburuyla karşı karşıya kaldı. Bu tabur, büyük kahramanlıkla, kendinden en az on misli üstün düşmana karşı, bir buçuk gün yalnız başına savaşmak mecburiyetinde kalmıştı. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Bey, birliğinin yarı mevcudu şehit olduğu halde, çekilmeyi düşünmemiş ve karşı taarruzlarla düşmanı denize dökme arzu ve emelinden bir an geri kalmıştı.

Karşısındaki 29'cu İngiliz Tümeni, pek büyük kayıpla vererek, ancak 500 m. bir alana sıkışıp kalmıştı. O da, denizdeki donanmanın öldürücü ateşi ve kendisinin on misli olan kuvvetin, gücünün yarattığı zorluktur.¹¹⁵

3.4.4. 25 NİSAN 1915'TE 19. TÜMEN

25 Nisan 1915 Pazar günü Bigalı köyündeki 19'cu tümen komutanı Erkan-ı harb Kaymakamı Mustafa Kemal'e 9'cu Tümen Komutanı Miralay Halil Sami Beyden bir rapor gelmiştir.

Bu raporda Seddülbahir ve Arıburnu kıyılarına birçok düşman savaş ve taşıt gemilerinin yanaştığı ve çıkarma hareketinden girişebilecekleri bilinmektedir.

Arıburnu ve Kabatepe yönünden gelen tüfek sesleri gittikçe sıklaşmıştır. Halil Sami Beyin bildirdiği çıkarma geçekleşmektedir. Tümen komutanı, hiçbir yerde emir

¹¹⁴ Kocaçimen: Çanakkale'de Conkbayırı'na paralel konumdaki tepedir

¹¹⁵ A.Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkıran,(2000),*Çanakkale, Churchill Ve Anzaklar*, ATESE, Ankara, ss,40-41

almadan bütün birliklerinin hemen alarm durumuna sokmuştur. Kendisinin genel ihtiyatta olduğu bildirdiği bildiği halde tümeni çıkarmaya evvelce düşünüp beklediği yöne sevke karar vermiştir. Çünkü tehlike buradadır. Seddülbahir ve Kilitbahir’de yapılacak baskın tarzında çıkarma ile Kilitbahir tahkimatını arkasına alınarak, boğazın düşürülmesinin mümkün olacağı kabul edilmektedir. Buradaki taarruz’un donanma ateşi ile desteklenmesi de mümkündür. Arıburnu’nda ise, yolsuzluk ve arazinin fazla engebeli olması dolayısıyla bir çıkarma beklenmektedir.

Mustafa Kemal Bey’in Tümenin görevi ordu bölgesinin genel ihtiyatını olduğu için ordunun vereceği karara göre hareketi gerekli ise de, ordu uzakta ve durumu çok sonra, düşman ilerleyip hedefine vardıktan sonra öğrenmesi mümkün olabilecektir. Emir beklemek, büyük bir hataya yol açabilecektir. Düşman çıkarmadan muvaffak olur da, Kabatepe¹¹⁶ ve Arıburnu’nun ele geçirirse onu bir karşı taarruzla atabilmek çok güçtür.

Mustafa Kemal Bey duyduğu silah sesleri ve aldığı keşif raporları ile sorumluluğu üzerine alarak, Bigalı’nın hemen batısında bulunan 57’ci alayı Eceabat ta Söğütliceşme’de¹¹⁷ bulunan 72 alayı, Maltepe’de bulunan 77 alayı çıkarma bölgesi istikametinde harekete geçirmiştir. İlk olarak da Tümen süvari bölüğünün büyük kısmını, çıkarma bölgesi istikametinde ve bir subay keşif kolunun, Anafartalar, Kabatepe bölgeleri yönüne sürdürmüştür.

Kendi komutasında olmak üzere de 57’ci Alay ile bir dağ bataryasında kurulu bir kuvvetle, Kocaçimen üzerinden Arıburnu’na yetişmeye ve Tümenin büyük kısmını, Bigalı civarında hazır bulundurarak, gereğinde Arıburnu’na gerekirse Seddülbahir’e veya kolordudan alacağı emre göre gerekli olan yerde kullanmak üzere kararını vermiş ve gerekli tertibatını almıştır.

Tümen Kurmay Başkanı İzzettin Çalışlar birliklerinin, büyük kısmı ile beraber kalmış, Mustafa Kemal Bey, kalan birliklerinin başında, Bigalı’dan Kocaçimen’e doğru mümkün olan hızla harekete geçmiştir. Tüfek ve top seslerinin artmasını, düşmanın uçak faaliyetini izlemekte gecikmemiştir. Donanmanın da, yoğun bir ateşle sahili ve sahilin arka kısımlarını döverek, ikmal ve ihtiyat kuvvetlerinin ileriye gelmesini önlemeye çalıştığı görülmektedir. Donanma bölgede bir askeri birlik değil, bir tek insan, bir hayvan görse, orayı hemen bir ateş çemberi altına almaktan geri kalmaktadır.

¹¹⁶ Gelibolu yarımadasının kuzeybatı tarafındadır.

¹¹⁷ İstanbul ile Çanakkale arasında küçük bir yerleşim yeridir.

27'ci Alaydan gelen bir rapor üzerine, 9'cu Tümen komutanı, 19'cu Tümen komutanı Mustafa Kemal Bey'den bir iki Alay olarak üç taburdan oluşturulmuştu. 57'ci Alayın Taburlarındaki dördüncü bölükler henüz oluşturulmuş, eğitimi ve eğitimi bitirmeden alayın bugünkü savaşına katılmışlardır. Yani 57'ci alay en çok 2500, 27'ci Alay'da 2000 mevcudundaydı. Türk birliklerinin taarruzu karşısında çekilen Avustralya kuvvetinin üçte bir kadardır.¹¹⁸

3.4.5. 26 NİSAN 1915 HAREKÂTI

25/26 Nisan gece taarruzunda 77'ci alay bozularak geri çekilmiştir. Bunun üzerine Kanlısirt'ta ileri çıkmış bir pozisyona girmiş olan 27'ci Alay birliklerinin burada kalması taktik açısından sakıncalıdır.

Kısacası 77'ci alayın çözülüp dağılması, 19'cu tümenin hareket plânını alt üst etmiştir, Kaymakam Mustafa Kemal Bey güney kanatta olup bitenleri sabaha karşı haber alınca, öncelikle ihtiyattaki 72. Alayı bu kanada yetiştirirken 77. Alay'a da derhal toplanmasını emir etmiş ve kaçakların durdurulması için bütün önlemleri de aldirtmiştir. 3. Kolordu'dan takviye istenmiştir, tertip edilen iki alayın, ancak o akşam bölgeye yetişebileceğinin anlaşılması üzerine de, birliklerin bulundukları mevzilerin metanetle kurmaları emredilmiştir.

26 Nisan sabahı, donanması ile Türk mevzileri yoğun bombardımandan geçirmiştir. İngilizler, 57. Alayın batı kanadına taarruza geçmişlerse de, sert direniş karşısında geri atılmışlardır.¹¹⁹

Keza İngilizleri sol kanatla merkezdeki diğer taarruzlarına karşı da Türk birlikleri, durumlarını büyük bir azimle koruyabilmişlerdir.

Kaymakam Mustafa Kemal Bey, bugünkü muharebeler için şunları söylemiştir: 'Subaylarımızın olsun cesaret ve azmi sayesinde kazanılmış önemli bir gündü. Diyebilir ki benim elverişsiz durumum, 26 Nisan günüydü. Çünkü 5 İngiliz tugayına karşı duran karşı yaptığı karşı taarruzlarla bir hayli zayıat vermiş bulunuyordu. İkmal ve takviye edilmeleri birliklerin beklentisiydi.

Maltepe'deki 3'cü kolordu karargâhı, cephelere ikmal kuvvetin, dünkü yani 25 Nisan günü, şenaver, şedit, savlet 'şan dolu şiddetli saldırı' ve taarruzlar da

¹¹⁸ A.Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkıran,(2000),Çanakkale, Churchill Ve Anzaklar, ATESE, Ankara, s,40-41

¹¹⁹ A.Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkıran,(2000),Çanakkale, Churchill Ve Anzaklar, ATESE, Ankara, s,42

zayiata uğrayan 57'ci Alay'dan, ikişer taburlu olan 27'ci 72'ci alaylarla gayrikabili istifade 77'ci alaydan ibaretti.

Gerçekten 25 Nisan Muharebesi'yle Arıburnu cephesi başarısının temelini kuran, İngilizlerin bu cephede azmini kırıp plânını mahveden işte bu kuvvetti.¹²⁰

Öte yanda da İngilizlerin tek korktuğu, harekete geçtiklerinde, nasıl baş edeceklerini bilmedikleri olay, Türklerin 26 Nisan'da taze kuvvetlerle beklenen bir taarruzuydu. Anzak kolordusu, işte böyle bir ruh hali ve kuşkusu içinde 25/26 Nisan gecesini seçmiştir.

Nitekim onlar, 77. alayın bozularak boşalttığı gedikten ilerleyememişler, Kanlısırt'ı tereddütler içinde gözetleyip, neden sonra işgal etmişlerdir.

Seddülbahir cephesi de, hemen hemen aynı durumdadır. 9. Tümenin iki alayı, düşman donanma ve topçusunun ateşleriyle desteklenen saldırılara karşı takviyenin yapılamaması üzüntüsüyle karşı karşıya bulunmaktadır.

İtilâf donanmasının gittikçe artan ateşleri karşısında, denizden görünmemek birlikler için bir önemli bir sorun halini almıştır.

3.4.6. 27 NİSAN 1915 TAARRUZU

27 Nisan'da taarruzun başlamasıyla düşman donanmasının ve mevzideki düşman birliklerinin yoğun ateşi başladı. Arazinin biraz arızalı olması bu ateşi kısmen tesirsiz hale getirmektedir. Yoksa bu ateşin altında barınabilmek imkânsızdır. Arka yamaçlara sığınmak, bilhassa gemi atışlarından korunmada mühim bir etken olmuştur.¹²¹

Mermi durumumuz düşman kadar bol ve ikmalî kolay değildir. Topçu tabur Komutanı Binbaşı Nafiz ve Batarya Komutanı Teğmen Fethi, taarruzu desteklemekte büyük bir gayret gösteriyor, hiçbir merminin boşa gitmemesine büyük çaba gösteriyordur.

Sağ kanattaki birliklerimizin taarruzu, başarıyla geliyordu. Düşman bu taarruz karşısında yılmış ve çekilmeye de başlamıştır. 64'cü alay komutanı birliklerini zafere ulaştırmak için büyük bir gayret harcamakta, Arıburnu'na doğru koşmakta olduğu görünmektedir. Düşman tarafında asker dolu çıkarma araçları,

¹²⁰ Muzaffer Albayrak,(2008), *Karaya Vuran Umutlar*, Karma Kitaplar Yayınevi, İstanbul, ss, 80–81

¹²¹ A.Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkiran,(2000),*Çanakkale, Churchill Ve Anzaklar*, ATESE, Ankara, s,48

gemilere doğru ilerlemektedir. Buna rağmen genel bir çekilmeye delalet eden bir hal, ortalıkta görülmektedir.¹²²

Sol kanattan taarruz başarılıdır. 27'ci ve 33'cü alaylar Kanlısirt ve devamını ele geçirmiş, düşmanı sıkıştırmış, düşman tarafından teslim demek olan beyaz mendiller sallanmış, teslim olma işaretleri de görülmüştü ki kesin sonuç alınmak üzeredir.

Düşman, birden bundan vazgeçerek ateşe devam ile taarruzları karşılamaya ve direnmeye devam etmiştir. Sağ ve sol kanattaki başarılarından ümitlenen 19. Tümen komutanı Mustafa Kemal Bey taarruzun gece de devam edecek düşmanın denize dökülmesini emretmiştir. Gece yapılan taarruzlar askerin gece muharebesine alışmamış olması ve gece savaşı için lazım olan malzemenin bulunmaması dolayısıyla bir başarı sağlanmamıştır. Düşmanın gece mevzilerini pekiştirmesine ve kolay ikmal almasına bir hayli engel olmuştur.

Birlikler gece de gündüzdeki mevzilerinde kalmışlardır. Araziyi iyi tanımamanın da bunda önemli rolü vardır. Her iki tarafta fazlaca zayıat vererek savaşı gece yarısına kadar sürdürmüştür. Düşman ertesi günü yeniden çıkaracağı kuvvetlere dayanarak olduğu yerde direnmektedir.¹²³

3.4.7. 28 NİSAN 1915 HAREKÂTI

Sabah olduğu zaman bütün birlikler birinci hatta şöyle sıralanmışlardı: 64.ve 57. alaylarla 72. alayın ikinci taburu ve 77. alayın 3. taburu, birbirine karışmış olarak Cesaret Tepesi boyun noktasına kadar; 27. alay, Kırmızısirt 33. alay, 72'ci alayın birinci ve ikinci taburu Kanlısirt'a birlikler tahkimat la meşguldür ve bu hattın neye mal olursa olsun muhafazasıyla görevlidirler. Düşman, Türk kuvvetlerinin savunma gayretini öğrenmiştir.¹²⁴

Türk kuvvetleri de, yaptıkları karşı taarruzla yaralanmıştır ve zedelenmiştir. İkmal erleri almaya pekiştirmeye ihtiyacı vardır. Bu maksatla da 28, 29, 30 Nisan günleri karşılıklı ateş ve tahkim faaliyetleriyle geçmiştir. Üç gün aralıksız devam eden savaşlar, o daracık bölgede birlikleri iyice birbirine karıştırmıştı. Bazı birlikler komuta ve subayları kahramanca şehit olduklarından adeta ortadan kaybolmuştu. Bu müddet içinde İngilizler hem çıkarmalarına devam ediyor, hem de tahkimata büyük önem vermektedir.

¹²² Tuncoku;Taşkiran,a.g.e. s,48

¹²³ Tuncoku;Taşkiran,a.g.e. s,49

¹²⁴ Tuncoku;Taşkiran,a.g.e. s,49

İngiliz kuvvetleri, son defa getirdikleri deniz piyade tugayı ile kuvvetlerini, yedi tugay, yani 30 tabura çıkarmışlardı. Buna karşılık bizim kuvvetlerimiz 57, 27, 72, 64, 33'cü alaylardan kurulu, on beş taburdan ibretti. Yani düşmanın yarısı kadar bir kuvvettir. Çarpışmalarda her iki tarafta hemen hemen aynı miktarda kayıplara uğramaktadır.¹²⁵

29 Nisan'da üçüncü bir genel taarruza karar verilmiştir. Beklemek İngilizlerin daha fazla yerleşmesine daha fazla kuvvet getirmesine yardım etmekten başka bir şeye yaramayacaktır. Şimdiye kadar yapılan bütün taarruzlarda Türkler, İngilizlerden çok az bir mevcuttur. Bir taarruzda 5. tümenin katılmasıyla denge hâsıl olmuştur. Mevcuda dokuz tabur katılmış bu katılış evvelce mevzide bekleyen birliklere de bir maneviyat getirmiştir. Kuvvetli bir topçumuz ve makineli tüfekleri yoktu. Obüs ve havanları da yoktur. Sahra ve dağ topları ancak açıktaki hedeflere etkilidir. İngilizler ise arızalı bölgede bunların tesirli ateşinden kurtulmuş haldeydiler. Kuvvetli topçular ve makineli tüfekleri vardır.

Yapılacak taarruzda 5'ci tümene İngiliz cephesini merkezden yarması görevi verilmişti. Donamanın tesirli ateşi buna engeldir. Verilen göreve göre 5. tümen boyun noktası ile merkez tepeye saldırarak sağ ve sol kanat birlikleri de karşılına düşen düşman birliklerine durmadan taarruz edecektir.

Burada 29 Nisan'ın en ilginç olayı, sürekli olarak Gelibolu kuzeyinde bekletilip duran 5. tümenin güneye kaydırılmış bulunmasıdır.

Bununla beraber 29 Nisan'da önemli bir hareket görülmüştür. İki tarafta bulundukları mevzilerin tahkimiyle uğraşmışlardır. İstanbul'dan gelen 125. alay, bölge ihtiyatı olarak Kemal yerinin gerisine alınmıştır.

29-30 Nisan gecesı Avustralyalılar bir taarruz denemesinde bulunmuşlardır. Türk birlikleri, uyanık davranmış ve onların bu taarruzlarını da daha başladığı anda etkisiz kılmıştır.

30 Nisan günü denizden başlatılan bombardımanlar ve Kanlısirt'a yöneltlen ve derhal püskürtülen küçük çaptaki hareketler dışında, önemli bir olay geçmemiştir. Özetle denebilir ki ilk üç gün (25-27 Nisan) sürekli taarruzlar yapılmış, Anzaklar dar bir kıyı kuşağında sıkıştırılmış fakat denize dökülememiştir.

Ağır kayıplara uğrayan 19. tümen birlikleri, yeni gelecek taze kuvvetlerle harekâtı sürdürmek üzere taarruzlarına ara vermiş, diğer üç gün (28-30 Nisan) içerisinde de

¹²⁵ Tuncoku;Taşkiran,a.g.e. s,50

bazı kritik noktalarda küçük ölçüdeki Anzak girişimleri dışında önemli bir olay geçmemiştir. Taraflar 28 Nisan'daki mevzilerinde tahkimatlarını geliştirerek savunma hatlarını korumuşlardır.

3.4.8. KİLİTBAHİR SAVUNMASI

1914 yılının Ağustos ayının başlarında, Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, ilk başta ne İttifak (Almanya ve Avusturya-Macaristan) ne de İtilâf Devletleri (Britanya, Fransa ve Rusya) tarafını seçen Osmanlı Devleti tarafsız kalmıştır. Ancak Türkiye, Çanakkale Boğazı'nı 27 Eylül 1914 tarihinde Britanya, Fransız ve Rus gemilerine kapatmış ve durum giderek savaşa doğru sürüklenmiştir. 29 Ekim 1914 günü, görünüşte Türk kontrolünde olan Alman savaş gemileri, Rusya'nın Karadeniz'deki limanlarını bombalamışlardır. O an, Türkiye kendisini kaçınılmaz bir şekilde Alman etkisi altında bulmuştur ve 5 Kasım 1914 günü Britanya ve Fransa Osmanlı Devleti'ne karşı resmen savaş ilân etmiştir.¹²⁶

1914 yılının sonlarında, Kuzey Avrupa'daki savaş siperlerde kilitlendiğinde, Britanya, Almanya'ya saldırmak için sözde daha zayıf başka bir cephe aramıştır. Donanmayla yapılacak bir saldırıyla Çanakkale Boğazı'nı geçip, Türk başkenti İstanbul'a ilerlemeye karar vermişlerdir. Böylece, Britanya Donanması karşısında Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yardımı sözde parçalanacak ve kararsız olan Bulgaristan ve Romanya gibi doğu Avrupa devletleri, savaşa İtilâf Devletleri saflarında katılacaklardır.¹²⁷

Başından beri, Türkiye'nin Britanya donanmasının tehdidine karşı aldığı tedbir Çanakkale Boğazı'ndaki müstahkem mevkiileri sağlamlaştırmaktır. Boğaza boydan boya mayın döşenmiş, her iki yakaya da seyyar toplar konuşlandırılmış ve kalelerdeki çeşitli bataryalar savaşa hazır hale getirilmiştir. Britanya savaş gemileri,

3 Kasım 1914 günü, yani resmen savaş ilân edilmesinden önce, Gelibolu Yarımadası'nda bulunan Seddülbahir ve Hacı İlyas Burnu'nun dış tarafında kalan kaleleri ve Asya kıyısındaki Kumkale'yi bombardıman etmişlerdir. Britanya savaş gemileri, Şubat 1915 sonlarında, topların imha edilmesi görevini tamamlamak için geri dönmüşler ve bu görev için, Kraliyet Deniz Piyadeleri iki yerde karaya çıkarılmışlardır.¹²⁸

¹²⁶ Turan, a.g.e. s,49

¹²⁷ HMS Cornwallis firing,(1915), AWM H10388

¹²⁸ Boray, a.g.e. s,43-44

3.4.8.1. KİLİTBAHİR KALESİ

Çanakkale Boğazı'nın Gelibolu sahilinde bulunan Kilitbahir Kalesi, 2005. Kale 1452 yılında Osmanlı Sultan'ı II. Mehmet (Fatih) tarafından yaptırılmıştır.¹²⁹

Çanakkale Boğazı'nın iç kısımlarındaki savunma hattı, kolayca geçilemeyeceğini kanıtlamıştır. Büyük savaş gemilerinin kalelere yaklaşp vurabilmesi ve Çanakkale Boğazı'nın en dar yerine ulaşması için, mayınların temizlenmesi gerekmektedir. Ancak, Britanyalıların mayın tarama gemisi gibi donatılan balıkçı teknelerinin, kıyıdaki bataryalara kolay lokma olmaları yüzünden mayın temizleme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sonunda, aralarında Kraliyet Donanması'nın en modern dreadnotu olan Queen Elizabeth'in de bulunduğu 16 Britanya ve Fransız savaş gemisi ve kruvazörünün, mayınları savunan kaleler üzerine büyük çapta bir saldırı düzenlemesi kararlaştırılmıştır.¹³⁰

Bu muazzam donanma, 18 Mart 1915 günü Çanakkale Boğazı'ndan içeri girmiştir. Savaş gemileri, boğazın 12 kilometre kadar içerisinden, boğazın dar yerinde bulunan kaleleri (Çimenlik ve Kilitbahir) ve Kepez Burnu'nun güneyindeki Dardanos Tabyası'na top mermisi yağdırmıştır. İlk başta bombardıman başarılı olurmuş gibi görününce, mayın tarama gemileri çağrılmış, ancak o sırada Fransız savaş gemisi Bouvet bir mayına çarpmıştır (Gelibolu kıyısındaki bataryalardan atılan bir top mermisi de buna isabet etmiş olabilir) ve 600 mürettebatı ile birlikte bir kaç dakika içinde batmıştır. Daha sonra iki Britanya savaş gemisi de batmıştır. Mayın tarama gemileri bir kere daha Türk topçularının isabetli ateşi karşısında çok az ilerleme kaydedebilmişlerdir. O gece, Britanyalılar denizden saldırılarına devam etmeme kararına varmışlar ve Türkiye, dünyanın en büyük deniz kuvveti karşısından bir zafer kutlamıştır.¹³¹

3.5. ÇANAKKALE SAVAŞLARINI TÜRK VE DÜNYA TARİHİ AÇISINDAN SONUÇLARI:

Çanakkale geçilememiş ve müttefikler Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakamamışlardır. Bu durum savaşı en az iki yıl uzatmıştır. Balkan Savaşı esnasında perişan bir vaziyette gördükleri Türk ordusunu küçümseyen, Türklerin artık

¹²⁹ İskender Özbay;Zekeriya Türkmen (vd.),(2010), *Harp Tarihi Gezileri II(Çanakkale-Gelibolu)*, ATESE, s,30

¹³⁰ Boray, a.g.e. s,50

¹³¹ Suvla Limanı, Gelibolu, Aralık 1915. [AWM (Avustralya Savaş Müzesi) H10388]

bittiklerini ve yok olacaklarını düşünen müttefikler, beklemedikleri ağır bir yenilgiye uğramışlardır.¹³²

Türk vatanı ve başkenti İstanbul, erken gelecek olan bir istila ve işgalden kurtulmuştur.

Hasta adam¹³³ denilen Osmanlı Devleti'ne son vermeyi ve saf dışı etmeyi tasarlayan hayalci projeleri hazırlayanla, uğranılan başarısızlık sonucu kendi koltuklarını kaybetmişler ve projenin mimarlarından biri olan Winston Churchill istifa etmek zorunda kalmıştır.

Boğazları geçemeyen müttefikler, Rusya'ya silah yardımıyla bulunamadıkları gibi, Rusya'dan sağlayacakları tarım ürünlerini Avrupa'ya götürememişler ve Avrupa'daki açlığı ve sefaleti önleyememişlerdir.

1917'de Rusya'da ihtilal çıkınca, boğazlar kapalı olduğundan İngiltere ve Fransa Müttefikleri Çar'a yardım yapamamışlar ve Çarlık Rusya devleti yıkılmıştır. Rusya'nın savaştan ayrılması ve Çarlık Rusya'sının yıkılması ile yeni yönetimin dünya kamuoyuna yapılan gizli antlaşmaları açıklaması İtilâf Devletleri'nin işini zorlaştırmıştır.

Büyük ölçüde kendi imkânlarımızla kazandığımız bu zafer, on binlerce kaybımıza neden olsa da Türk kamuoyu ve Türk kuvvetleri için büyük bir moral kaynağı olmuştur. Osmanlı devleti Trablusgarp ve Balkan savaşlarında kaybettiği itibarını geri kazanmıştır.

İtilâf devletleri tarafsız kalan ülkelerin de kendi yanlarında savaşa gireceğini düşünmektedirler. Ancak bu düşünceleri gerçekleşmemiştir. Bulgaristan İttifak Devletleri safında savaşa girerken Romanya ve Yunanistan ise İtilâf Devletleri safında savaşa girme işini ağırdan almıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'ne lojistik destek sağlamak için yol bulamayan Almanya'ya, Avusturya üzerinden Osmanlı Devleti'ne bağlantı kurma şansı vermiştir.¹³⁴

Osmanlı Devleti'nin bu savaşta vermiş olduğu kayıpların önemli bir gönüllüler arasındaki toplumun aydın kesimini oluşturan yüksek tahsilli kimselerdi. Bu yetişmiş insanların kaybı daha sonraki eğitim ve kültür hayatının gelişmesini engelleyen önemli bir etken olmuştur.

¹³² Muzaffer Albayrak,(2008), *Karaya Vuran Umutlar*, Karma Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s,54-56

¹³³ Batılı Devletlerin Balkan Savaşlarından sonra Osmanlıyı Hasta adam benzetmesiyle tanımlamışlardır.

¹³⁴ Doğan, a.g.e. s,100

Çanakkale cephesindeki muharebelerin sona ermesinden sonra buradaki birlikler diğer cephelere kaydırılarak yeni savunma hatları oluşturulmuş ve düşman kuvvetleri oyalanmıştır. Kafkas, Mısır ve Irak cephesinde düşmana karşı ciddi direniş sergilenmesi İtilâf Devletlerinin Avrupa cephesinde tutması gereken kuvvetleri buralara kaydırmasına sebep olmuştur.¹³⁵

Çanakkale cephesi Şark Meselesinin en önemli aşamalarından birini teşkil etmiştir. Eğer İtilâf Devletleri bu cephede başarılı olsalardı bugün için Anadolu'daki varlığımız tehlikeye düşecektir. Bu açıdan Anadolu'daki Türk mevcudiyetini sağlayan savaşlardan biri de Çanakkale Savaşları olmuştur. Çanakkale'de Mehmetçiğin vermiş olduğu bu yüksek ruh, Millî Mücadele ruhunun oluşmasını sağlayacaktır.

Kısaca Çanakkale savaşları göstermiştir ki, savaşta haklı olmak güçlü olmak için en önemli etkidir. Bu savaşta bu gerçek tüm çıplaklığı ile görülmüştür. Vatanını savunmak için cansiperane savaşan Türk askeri ile ne amaca hizmet ettiğini bilmeyen düşman arasındaki fark ortaya çıkmıştır. Sanayi veya teknik üstünlük, vatan aşkının ve sevgisinin kudreti karşısında aciz kalmıştır.

¹³⁵ Doğan, (2009),a.g.e. s,100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. XIX. Yüzyılda Avustralya'nın ve Yeni Zelanda'nın İngiliz Sömürgesi Haline Gelmesi

Avustralya'nın İngiliz sömürgesi haline gelmesinde en etkili olan İngiliz kitaplarının, makalelerinin ve İngiliz drama oyunlarının Avustralya basınında sıkça yer alması ve bu kültürel yayınlarla İngilizlere duyulan sempatinin daha sonraki İngiliz nüfusunun Avustralya'ya göçüne hoşgörü zemini hazırlamasıdır. Bağımsız bir Cumhuriyet olma fikri Sadece Avustralya da değil tüm İngiliz kolonilerinde, İngilizlerin taşıdığı düşünceler ve teknolojik gelişmelerden dolayı tırpanlanmıştır. Örneğin;1870'lerde İngiltere'den kolonilerine erişim 10 hafta sürerken Süveyş kanalının kullanımı ile 45 güne kadar düşmüştür.¹³⁶

Özellikle 1890'larda Aborjinler İngilizlerin yerleşmelerine hoşgörüyle bakmışlardır ancak kalıcı olmak için geldiklerini ve kültürel yaşamlarını etkilediklerini anladıklarında huzursuz olmuşlardır İngilizler bir iki cinayete sebep olmuştur. Aborjinler de misilleme olarak bir iki İngiliz'i öldürmüşlerdir.¹³⁷

Yeni Zelanda ise ilk kez Hollandalılar tarafından keşfedilmiş olsa da burayı il koloni haline getiren İngilizler olmuşlardır. İngilizler Avustralya'da yaptıkları gibi buraya da İngiliz nüfus getirerek kolonileştirmeye hâkim nüfus ve hâkim kültür olarak başlamışlardır. Yeni Zelanda tam anlamıyla 1846 yılında İngiliz sömürgesi haline gelmiştir.¹³⁸

¹³⁶ Eric Montgomery Andrews, (1993), *Anzac Illusion: Anglo-Australian Relations During World War I*, Cambridge University Press, p,11

¹³⁷ R. Broome, (1988), "The struggle for Australia: Aboriginal-European warfare, 1770-1930", in M. McKernan and M. Browne (eds), **Australia: two centuries of war and peace**, Canberra: Australian War Memorial and Allen and Unwin,

¹³⁸ Belich, James (1996). *Making Peoples*. Auckland: Penguin Press. s, 178-180

4.2.Avustralya ve Yeni Zelanda Orduları(AIF + NZEF=ANZAC)

Avustralya, yüzyılın başında, Britanya İmparatorluğu'nun kendi kendini idare eden dominyonlarından ¹³⁹biridir. Parlamento üyeleri seçmenlerce seçilmiş, federal hükûmet bir İngiliz Genel Vali¹⁴⁰ tarafından atanmıştır. Aynı yıllarda kıtanın nüfusu, genellikle sahillerde toplanan 5 milyon kişi kadardır. Kıta içlerinde yaşayan 200 bin kadar da Avustralya yerlisi (Aborigine) vardır.

Avustralya ordusu 1901'de kurulmuştur. Başta küçük bir güçtür ama kısa zamanda gönüllülerden oluşan düzenli bir ordu haline gelmiştir. 1914'te sayısı 45.000'e ulaşmış olan bu ordu, kanunla silahlı eğitim altına alınmış yetişkin erkeklerden oluşmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Avustralya hükûmeti, Britanya'ya 20.000 kişilik bir güç göndermeyi taahhüt etmiştir. Sadece ülkeyi savunma amacıyla kurulmuş olan düzenli ordudan ayrılan bu güce de Avustralya Kraliyet Güçleri (AIF) adı verilmiştir.

Sömürgeleri İngiltere'nin daveti sonrasında İngiliz güçleri ile Avustralya Uçan Kolordu ilk filo (AFC) Point Cook Victoria Ocak 1916 yılında kurulmuştur. Orduya hizmet için komple uçak filosu oluşturulmuştur. Bu filo Melbourne'e 16 Mart'ta, yelken ve Mısır'a 14 Nisan'da gelmiştir. Diğer personel Royal Flying Corps daha fazla becerilerini bilemek gerekli olduğu için, birlik daha az deneyimli pilotlarını Türkiye'ye daha fazla eğitim için göndermiştir. Mısır'da 67 birlik (Avustralya) Filosu, Royal Flying Corps (RFC) ve orijinal adı 19 Ocak 1918 yılına kadar geri olamazdık olarak bilinen İngiliz kuvvetlerine katılmak üzere gönderilmişlerdir¹⁴¹

Yeni Zelanda'da ise her erkek, 12 yaşından itibaren askeri eğitim almaktadır. 1911'de ülke, 25.000 kişilik bir milis gücüne sahiptir. Ağustos 1914'te, Yeni Zelanda Seferi Kuvvetleri (NZEF) adıyla oluşturulan güce katılanlar, bu milis gücünden

¹³⁹ başlangıçta dominyon ismi, ingiliz hakimiyetini tanıyan bütün ülkelere verilmekteydi. ingiliz monarşisinde hükümdarın, “deniz aşırı britanya dominyonları kralı ve kraliçesi” diye adlandırılması, bunu göstermektedir. ingiltere'ye bağlı bir kısım sömürgelere zamanla, iç işlerinde bağımsızlık tanınmış, 12 aralık 1931'deki antlaşmayla kanada, güney afrika, avustralya ve yeni zelanda'nın ingiltere'ye bağımlılıkları tamamıyla teorik kalmıştır. dominyonların sistemi ikinci dünya savaşı sonrasına kadar sürmüştür. bundan sonra birçok sömürgeler bağımsızlığına kavuşunca, bütün bu eski sömürgeler bazı ekonomik antlaşmalarla birbirine bağlı şekilde “commonwealth” adı altında bir devletler topluluğu içinde birleştirilmiştir. bu ülkeler siyasi yönden bağımsız olmakla beraber, ekonomik yönden ingiltere'ye sıkı bağlarla bağlıdır.

¹⁴⁰ İngiltere'nin atadığı bir vali bölgesindeki bütün federe devletleri denetlemektedir.

¹⁴¹ AWM4/8/4/1-8/6/14: War diary of 1 Squadron, AFC

gönüllü olarak gelenlerdir. NZEF, General Alexandre Godley komutası altında AIF'e katılmıştır.

İlk AIF ve NZEF birliklerini taşıyan gemi, Avustralya'yı 7 Kasım 1914'te terk etti. Bu birlikler, İngiliz silahlarıyla eğitim yapmaları için Mısır'a indirilmişlerdir. Orada, bir araya getirilen Avustralya ve Yeni Zelanda kolorduları, o günden itibaren Avustralya ve Y. Zelanda Kolordusu (ANZAC) olarak adlandırılmışlardır. Bir kısmı Süveyş Kanalı'nın korumasına ayrılan bu kolordunun geri kalan kısmı, General William Birdwood¹⁴² komutasında Gelibolu harekâtına gönderilmiştir.

ANZAC birlikleri, 25 Nisan 1915'teki çıkartmadan Gelibolu'dan tahliye edildikleri 1916'nın Ocak ayına kadar, üçte biri ölü olmak üzere 33.600 kayıp vermişlerdir.¹⁴³

4.3. 1914'te Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Genel Durumu

Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinin 25 Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'na çıkarılmalarıyla başlayacak olan “ Anzaklar ve Gelibolu” konusunu anlatmadan önce, bu ülkelerin Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı Ağustos 1914'teki genel durumlarına ve içinde bulundukları sosyo – ekonomik, kültürel ve politik koşulları gözden geçirerek, bazı bilgiler vermek gerekmektedir. Çanakkale'de sekiz ay boyunca şiddetli bir silahlı mücadele yürütülecek olan bu insanların, hangi kültür ortamında yetiştiklerini bilmek, Anzaklar'ın savaştaki tutum ve davranışlarını ve Türk askerlerine bakışlarını anlamamıza yardımcı olacaktır.¹⁴⁴

Burada verilecek genel bilgiler aslında hem Avustralya, hem de Yeni Zelanda için o dönemin koşullarında ve en geniş çizgileriyle, büyük ölçüde geçerlidir. Çünkü 1914 yılında her iki toplum da birçok yönleriyle birbirine benzemekte ve ortak yönler yansıtmaktadır.

İngilizler onlardan destek istemiştir. Anavatan'dan gelen bu yardım çağrısına Kanada, Güney Afrika ve Hindistan gibi denizaşırı kolonilerin yanı sıra, Avustralya ve Yeni Zelanda Hükûmetleri de olumlu yanıt verip, İngiltere'nin yanında savaşa katıldıklarını ve her türlü yardıma hazır olduklarını bildirmişlerdir. Aslında Avustralya ve Yeni Zelanda'nın hemen böyle karar alması doğaldır. Çünkü yukarıda belirtildiği üzere iki ülke halkı da, tarihsel nedenlerle kendilerini İngiltere'ye bağlı

¹⁴² AWM4/8/4/1-8/6/14: War diary of 1 Squadron, AFC

¹⁴³ AWM4/8/4/1-8/6/14: War diary of 1 Squadron, AFC

¹⁴⁴ A.Mete Tunçoku, (2000), Anzakların Kaleminden Mehmetçik, Atam, Ankara, ,s,27

saymakta, hatta ülkelerinin varoluş nedeni olarak görmektedirler. Bu tutumun temel nedeni, buralara ilk yerleşenlerin ve daha sonra belirli aralıklarla gelip yerleşmeye devam edenlerin büyük bölümünün, İngiltere'den gelmiş olmalarıdır. Diğer bir değişle, İngiltere ile olan bu "insan bağı" hiç kopmamış, aksine zaman içinde güçlenerek sürmüştür.

Diğer tarafta, Ağustos 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nı çıkışı Avustralya ve Yeni Zelanda'da sürpriz yaratmamış, ne zamandır beklenen bir olay şeklinde karşılanmıştır. Çünkü iki ülke de Avrupa'da ki siyasi-askeri gelişmeleri yakından izlemektedir ve İngiltere'nin çıkacak genel bir savaşa katılmasının kaçınılmaz olacağını görebilmektedir. Onun için de savaşın çıktığı haberi genelde geniş yankılar yaratmadığı gibi, halka da ülkelerinin İngiltere yanında yer almasını doğal karşılamaktadır. Aslında Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere yanında yer almaları, bu iki ülkenin kendi yaşamsal çıkarları ve güvenlikleri açısından da gerekmektedir. Çünkü Güney Pasifik'teki Alman tehlikesinde dengeleyen güç, İngiltere'nin bu bölgedeki askeri varlığıdır. Diğer taraftan-bu savaşta müttefik olmalarına karşın-açıkça dile getirilmese de, Japonya'nın hızla askerileşmesi de, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı içten içe endişelendirip, bu ülkenin ileride bölgede tehlike oluşturacağı düşünülmektedir. Bu nedenle İngiltere'ye destek vermek bir bakıma kaçınılmaz olmaktadır. Bunun yanı sıra, 1914 yılına gelindiğinde Avustralya ve Yeni Zelanda'nın ve belirli bir kalkınma düzeyine ulaşmış olduklarını da belirtmek gerekir. Tarım ve büyük ölçüde yerli sanayi ile ticaret hızla gelişmiştir. İngiltere'den sağlanan mali destek ile hükûmetler geniş yatırımlara girişmiştir. Sosyal-kültürel yaşam, özellikle büyük şehirlerde, Avrupa'ya da Amerika'dakinden çok farklı değildir. Ancak, kırsal yörelerde aynı gelişme henüz sağlanamamıştır. Buralarda yaşam tarıma dayalı olup geleneksel toplum özellikleri taşımaktadır. O yıllarda Avustralya'nın nüfusu dört buçuk milyon(500 bini yerli Aborigine),Yeni Zelanda'nın bir milyondan biraz fazladır (100 bini yerli Maori). İki ülkede de eğitim yaygın, gelişmiş ve oldukça başarılıdır. Gerçi sayıları azdır ama üniversitelerdeki eğitim de belirli bir seviyede başlamıştır. İlgi çekici diğer bir nokta, o dönemde iki ülkede de genel nüfusun %90'ının okur-yazar oluşudur. İnsanlar aldıkları seküler ve akılcı eğitimin etkisiyledir ki, dindar olmakla birlikte,"dinci" yada bağnaz değildir. Ne var

ki gene de, her geleneksel toplumda olduğu gibi bu iki ülke için de, toplumsal ilişkileri etkileyen başlıca faktörlerden birisi durumundadır.¹⁴⁵

Diğer taraftan, her iki ülke de geçmişlerinde büyük bir savaş yaşamışlardır, böyle bir deneyleri yoktur. Gerçi gene Anavatan İngiltere'nin çağrısı ile geçmişte de Güney Afrika ve Sudan'daki savaşlara asker yollamış ve iyi savaşçı olduklarını kanıtlamışlardır. Ancak, çok sınırlı olan bu iç savaş deneylerine karşın iki toplumda da, ulusal bilinç ya da, ayrı birer ulus olma duygusu henüz pek oluşmamıştır. Diğer bir deyişle, Avustralyalı ya da Yeni Zelandalı olma bilinci, insanları bir araya getirip tek bir amaç etrafında birleştirecek kadar güçlü değildir. Aslında iki ülkenin de arazisi geniş, nüfusu az, dağınık ve bu nedenle de yerleşim birimleri birbirinden uzak ve kopuk olduğu için insanlar, farklı şehirlerde oturanları ve oralardaki yaşamı bile pek bilmemektedir. Halkı bir arada tutan temel güç gelenekler yeni gelen kitlelerle birlikte yenilenip güçlenerek yaşatılmaktaydı. Bu sonuçta kuşkusuz, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın coğrafı bakımdan diğer kıtalardan uzakta, kopuk ve izole oluşlarının da önemli rolü vardır. Denilebilir ki, her iki ülkenin dış dünya ile olan sosyo-politik ve kültürel ilişkileri, büyük ölçüde İngiltere aracılığı ile büyütülmüştür. İngiltere ile olan manevi bağlar öylesine yakın ve güçlüdür ki, örneğin 1914 yılında bile, orta yaş üstü nüfusun önemli bir kısmı, ya İngiltere doğumluymuş ya da, anne-baba gibi birinci derecede yakın akrabaları hala orda yaşamaktadır. Avustralya ve Yeni Zelandalılar İngiltere'yi o dönemde Anavatan saymaktadır ve öylesine yakın hissetmektedirler. 1914 Ağustos ayında Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı çıktığı zaman iki ülkede genel durum ve İngiltere ile olan ilişkiler, çok genel çizgileriyle böyle bir görünüm yansıtmaktadır.¹⁴⁶

1914 yazında, savaşa gönüllü olarak katılan binlerce Avustralyalı ve Yeni Zelandalı genç kendilerine, hangi nedenlerle bu savaşa katıldıkları sorulduğu zaman ilginç bir tutum sergilemektedirler. Askere katılma temelde “gönüllü olma” ilkesine dayandığından insanlar, gönüllü olarak katıldıkları savaşa katılış nedenleri açıklamaya pek yanaşmamakta, bunu erkekçe bir davranış saymayıp gereksiz bir övünme şeklinde algılamaktadırlar. Kaldı ki, savaşa katılma kararı aslında, karmaşık bir nitelik taşımakta ve işin içinde derin bir takım psikolojik unsular etkili olmaktadır. Bu nedenle olsa gerek, ilk gönüllüler arasında yapılan bir araştırmada alınan yanıtlar ciddi olmaktan uzak, şaka niteliği taşımaktadır.

¹⁴⁵ Tucoku, a.g.e. s,28

¹⁴⁶ Tucoku, a.g.e. s,28-29

İşte bu yanıtlardan ilginç birkaç örneği Tuncoku'nun Anzakların Kaleminden kitabından aynen aktarıyorum.

1) Bir anlık gaflet ve dikkatsizlik yüzünden.

2) Billy Hughes'in (Avustralya Genel Valisi) kız kardeşimi askere almasına engel olmak için.

3) Karımın savaşa gidecek durumu olmadığından.

4) "Frogi"lerin (Fransızların), gerçekten frog (kurbağa) yiyip yemediklerini görmek için. Ancak, savaşın ilk ayları geçip de, kamuoyu "savaş" konusunda daha deneyli ve bilinçli bir duruma geldiğinde, aynı konularda yapılan geniş kapsamlı araştırmalarda alınan yanıtlar, daha farklı ve ciddi niteliktedir. İşte bunlardan birkaç örnek:

1) Vatan, memleket ve bayrak için. (Genellikle burada vatan derken İngiltere, bayrak deyince de İngiliz Bayrağı anlaşılmaktadır.)

2) Sosyal baskılar yüzünden: "Komşunun oğlu, erkeği, babası gitti..." şeklinde tanımlana bilecek, geleneksel toplumsal baskının etkisiyle.

3) Sıkıntı ve macera arama güdüsüyle: Bilindiği gibi Avustralya ve Yeni Zelanda Avrupa ve diğer kıtalardan çok uzakta, kendi deyişleriyle, "Dünyanın Dibinde!" bir yerde bulunmaktadır. Yurtdışın, yabancı bir ülkeye gitmek, özellikle o dönemde düşünülmemeyecek kadar zor bir şeydir. Oysaki Birinci Dünya Savaşı Avrupa'da, Fransa'da, Belçika'da devam etmektedir. Savaşa katılırsa, bu ülkeleri görmek, biraz değişiklik ve macera yaşamak fırsatı bulunacaktır.¹⁴⁷

4.4. Çanakkale Cephesini Açma Fikri Ve Anzakların Çağrılması

Kasım 1914'de İngilizler kabinenin aldığı kararlara uydu Çünkü bu kabine İmparatorluk Savunma komitesi tarafından da destekleniyordu. Savaş döneminde sağlıklı kararların alınması için Savaş Konseyi kurulmuştur; Bu konseyde yer alanların en önemlileri arasında, Başbakan H.H. Asquith, Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Maliye Bakanı David Lloyd George, Amirallik Birinci Lordu Sir Winston Churchill, Savaş Bakanı Sekreteri Lord Kitchener, İmparatorluk Genelkurmay Şefi Sir Archibald Wolfe Murray ve Birinci Deniz Lordu Amiral Fisher bulunmaktadır.¹⁴⁸ Ayrıca konseyde görev alan bir diğer ilginç kişi ise Arthur Balfour'du, çünkü

¹⁴⁷ Tuncoku, a.g.e. s.28-30

¹⁴⁸ Naci Koç, (2005), İngilizlerin Gözüyle Çanakkale Savaşları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.33

herhangi bir görevi olmamasına rağmen Savaş komitesine sadece daha önceden liberal hükûmet döneminde uzun yıllar hizmeti ve tecrübesi olduğu için alınmıştır. Muhafazakâr Parti Lideri olan Balfour'un Asquith ve Churchill ile iyi ilişkileri vardır.¹⁴⁹

Savaş Konseyinde yapılan görüşmelerde Türklerin muhtemel saldırabileceği yerler görüşülmüş ve mısırdaki bulunan ordunun böyle bir saldırı için yeterli olmadığı düşünülmüştür, bunun üzerine Churchill Avustralya ve Yeni Zelanda (ANZAC) askerlerinin amirallik gemileriyle Mısır'a aktarılmasını önermiştir. Savaş Konseyi de bunun konsey üyelerinin yeni bir şey bulmaları için zaman kazandıracağını düşünerek kabul etmiştir.¹⁵⁰

Savaşın başında tam destek vereceğini söyleyen Avustralya donanması ve seferi Askeri birlikleri bu karara uymuştur.¹⁵¹

4.4.1. Avustralya'nın ve Yeni Zelanda'nın İngiltere Yanında Savaşa Katılması

Osmanlı Devleti'nin Kasım 1914'te Almanya'nın yanında savaşa katılmasıyla birlikte İngilizler savaş dengelerinin değiştiğini düşünerek tedbir almayı düşünmüştür. İngilizleri böyle bir tedbir almaya iten en önemli sebep ise şudur; İngilizler Akdeniz'den Hindistan'a oradan da Avustralya ve Yeni Zelanda ayrıca Çin'e kadar uzanan sömürgelerine Süveyş kanalı vasıtasıyla ulaşmaktadırlar, dolayısıyla olası bir Türk saldırısına karşı buraları güvenlik altına alma ihtiyacı duymuşlardır.¹⁵²

Avustralya ve Yeni Zelanda hükûmetlerinin İngiltere yanında yer aldığı günlerde Avustralya hükûmeti ilk aşamada 20.000 askerden meydana gelen bir destek güç sağlayabileceklerini bildirmiştir. Bu sayı o yıllarda fazla bulunmuş ve halk arasında tepkiye yol açmıştır. Hatta bazı çiftçiler endişelerini söyle dile getirmiştir:

¹⁴⁹ Robert Rhodes James,(1999), Gallipoli, Pimlico, London, s,10

¹⁵⁰ Naci, a.g.e. 33

¹⁵¹ Awm, Volume I Official History of Australia in the War of 1914–1918 - – The Story of ANZAC from the outbreak of war to the end of the first phase of the Gallipoli Campaign, May 4, 1915 (11th edition, 1941), s,1–9

¹⁵² A.Mete Tuncoku,(2000), Anzakların kaleminden Mehmetçik, ATAM, Ankara, s,30–35

“Bizden 20.000 koyun isteselerdi bunu anlayabilirdik. Ancak, bu sayı yetişkin geç erkek nüfusuyla ilgili olunca işler değişmektedir.”

Avustralyalılar ikilemde kalmışlardır. Bir tarafta kişisel çıkarları diğer tarafta Anavatan saydıkları İngiltere’nin yardım isteği.¹⁵³

Andrew Fisher’in hükümeti Britanya’ya tam destek vereceğini söylemiştir. Avustralya, Almanya’nın kendisine doğru yaklaştığını düşünmekte ve kendisini tehlikede hissetmektedir çünkü Almanya Yeni Gine ve Bismarch adalarını kontrolü altına almıştır. 1914 yılının Ekim ayında Avustralya Kraliyet donanması Alman “SMS Raider Emden”leri yok etmeyi başarmıştır.¹⁵⁴ Anzak askerlerinin bir sonraki görevi Mısır’daki eğitimden sonra Gelibolu Çıkarması olacaktır ve bu harekete Anzak askerlerinin yanı sıra Fransız ve İngiliz askerleri de katılacaktır.¹⁵⁵ Yapılan hesaplara göre boğazlar yarılacak ve Konstantine (İstanbul) işgal edilecektir dolayısıyla hem Rusya’ya yardım gönderilmesi kolaylaşacak hem de Avrupalıların sömürgelerine giden yollar güvenlik altına alınmış olacaktır.

Özellikle bu olaydan sonra Avustralya ve Yeni Zelanda bir bakıma aktif olarak savaşa dâhil olmuşlardır. Avustralyalılar gibi aynı şekilde Yeni Zelandalılar da Ülkelerinin tehlike altında olduğunu düşünmüştür, tabi ülke algılamaları Britanya imparatorluğunun tamamını kapsamaktadır.¹⁵⁶ Ayrıca Yeni Zelandalılar ekonomik olarak da tehlikede olduklarını düşünmüşlerdir, Çünkü Yeni Zelanda, yün, donmuş et ve günlük taze gıda açısından zengin bir ülkedir ve ekonomisinin temelini bu üç Pazar sağlamıştır. Sonunda kendilerine ait bir Savaş Kurvazörü ile ilk askerleri göndermeye karar vermişlerdir.¹⁵⁷

¹⁵³ Tuncoku, a.g.e., s,33

¹⁵⁴ J. Beaumont, 1995, **Australia's war 1914–1918** (St Leonards, NSW: Allen and Unwin,),s,1-30

¹⁵⁵ Beaumont,a.g.e. s,31

¹⁵⁶ Eric Montgomery Andrews, 1993,Anzac Illusion: Anglo-Australian Relations During World War I,Cambridge University Press, s, 9–10

¹⁵⁷ 'Preparing for war - First World War overview', URL: <http://www.nzhistory.net.nz/war/first-world-war-overview/nzs-contribution>, (Ministry for Culture and Heritage), updated 5-May-(2010)

4.5.Anzaklar'ın Mısır Günleri

İngiliz savaş konseyinin çağrısıyla toplanan Avustralyalı ve Yeni Zelanda askerlerinden oluşan ordu gemilerle mısır'a doğru yol almaya başlamıştır. Anzaklar daha öncesinde ciddi bir savaş tecrübeleri olmadığından bir süre Mısır'da İngiliz askerleri tarafından eğitilip, öncelikle Suveyş kanalına Osmanlı devleti tarafından yapılacak olan muhtemel bir saldırıyı önlemekle görevli olacaktılar, ancak Anzaklar Mısır'dan sonra Gelibolu'da Türklere karşı savaşacaklarında habersizdiler. Melbourne'den Teğmen Colonel Harold Pope komutasında toplanarak 22 Aralık 1914 günü Ceramic limanından hareket ederek oradan ayrılmışlardır.¹⁵⁸

Bu yolculukları sırasında bir süre bir Japon savaş gemisi onlara kılavuzluk yapmıştı fakat Anzaklar bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Daha sonra Anzaklar gemiyle yolculuklarına devam etmişler ve Suveyş kanalı yakınlarına geldiklerinde Mısır bandrollü (Mısır Bayraklı) bir geminin kendilerini karşıladıklarını görmüşlerdir.¹⁵⁹

Avustralyalı ve Yeni Zelanda birlikleri konvoy halinde gemiyle seyahat halindeyken Londra'dan gelen bir emirle birliklerin beklenmedik gelişmelerden dolayı Mısır'a sevk edilmesi gerektiği ve orada birliklerin ileriki savaş için eğitilmelerini ve daha sonra ilerlemeleri gerektiği ifade edilmiştir.¹⁶⁰

C.W.R. Long, *British Proconculs in Egypt, 1914–1929* adlı kitabında Anzakların Mısır'a gelişlerini şöyle özetlemiştir: 1914 yılında Osmanlının Almanya'nın lehine savaşa katılmasıyla birlikte, Mısır'daki İngiliz Birlikleri komutanı Conky Maxwell'in hemen 3 Kasım 1914'te sıkıyönetim ilân ederek, milliyetçi etkinliklerin düzenlenmesini ve milliyetçi broşürlerin basılmasını istemiştir ve Britanya savaş konsülünün aldığı kararla Anzakların Osmanlının muhtemel bir Süveyş kanalı saldırısına karşı görevlendirilmişlerdir.¹⁶¹

Avustralyalı ve Yeni Zelandalı birlikler Mısır'a vardıklarında Korgeneral Birdwood komutasında Kahire yakınlarında kurulan kampta eğitilecektir, Anzac ismi ilk kez bu kampta kullanılmaya başlanmıştır. Askerler bu yeni isme çabucak alışmıştır. İkinci olarak ivedilikle yapılması gereken Anzak askerlerinin çöl iklimine

¹⁵⁸ 16th Battalion War Diary, Unit War Diaries 1914-18 War, item 23/33/1-5, AWM Volume 4

¹⁵⁹ www.anzacs.net/diary.html,07.07.10,William Dalton Scott Diary,28th January 1915,s,37

¹⁶⁰ David, a.g.e.12-13

¹⁶¹ C.W.R. Long, (2005), *British Proconculs in Egypt, 1914-1929*, Francis Group, Canada, s,7

alışmalarını sağlamaktır çünkü Salisbury nemli bir iklim yapısına sahiptir. İngiltere'deki kamplar Kanadalı ve AIF birlikleri ile doluydu fakat hemen uyum sağlayamayacakları için Türklerin Muhtemel bir Saldırısına karşı Anzak birliklerinin Suyolunu gereğince koruyabileceklerine inanılmıştır.¹⁶²

Mısır'dan Constantinopolis (İstanbul) Askeri Güçlerine çekilen bir telgrafta anlatılanlar şöyledir: "Türkler bütün enerjilerini siper kazmaya harcamaktadırlar." Kazılan bu siperlere otomatik tüfek yerleştirmektedirler ve 1912–1913 Balkan savaşlarından kalma tabyaları hiç bozmamışlardır ve onarımını yapmaktadırlar.¹⁶³

Avustralyalılar Mısır'a geldiklerinde kafalarındaki bazı sorular çözülmüştü, Mısır'a gelmeden önce şu konuyu uzun uzun tartışmışlar: Mısır'a oradan da Gelibolu'ya savaşmaya yeni bir ordu (ordudan kasıt birkaç birlik) mu kurulmalı? Yoksa hazır ki kraliyet ordusu eğitilmelimi? Avustralyalılar, kendi ülkelerinde ve çeşitli yerlerde 224 eğitim merkezi kurmuşlardır. Bunlardan birisi de Mısır'da Kahire'de kurulan eğitim merkezidir. Buraya eğitime gelen Avustralyalı birlikler, Yeni Zelandalı birliklerden daha büyüktür.¹⁶⁴

Anzaklar 30 Aralık 1915'te İskenderiye limanına varmışlardır. Askerlere karaya çıkmaları konusunda emir verildiğinde Anzak Askerleri birlikler halinde karaya çıkmaya hazırlanırken her şey iptal edilmiştir. Askerler buna bir türlü anlam verememişlerdir. Yaklaşan yılbaşı eğlenceleri bir başka akşama kalmıştır. Kanaatimce Anzak askerleri hala savaşın ve durumun ciddiyetinin farkında değillerdir.¹⁶⁵

Mısır'a vardıklarında Kahire'de sıcak bir karşılamayla karşılaşmışlardır. Burada asıl görev yapacak birlikler (A.I.F./ Light horse Brigade), Atlı Süvari Birlikleridir. Kahire'ye geldiklerinde İngiliz subaylar tarafından eğitmek üzere Kahire'de kurulan kamp alanına alınmıştır. Avustralyalı birlikler Piramitlerin yakınındaki Mena Kampına yerleştirilirken, Yeni Zelandalı birlikler çöldeki Zeitoun Kampına yerleştirilmiştir. Bu kamplardaki toplam asker sayısı yaklaşık 75.000 imiş.

¹⁶² David, a.g.e s,13

¹⁶³ David W. Cameron,(2007), 25 April 1915 The Day The Anzac Legend Born, National Library Of Australia, s,8

¹⁶⁴ C.E. Bean, (1941),*The Story Of Anzac*, Chapter II, , Halstead Press Pty Limited,Sidney, s,33-34

¹⁶⁵<http://www.firstworldwar.com/diaries/edwinjones.htm>, 17.07.(2010) Edwin E. Jones. A war Reminiscence Memoirs & Diaries: France, Egypt, Mesopotami

Bu kamplarda Gelibolu yarımadasına yapılacak çıkartmanın Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri arasında ortak olarak yapılacağı plânları yapılmıştır.¹⁶⁶ Anzaklar için yapılan plân şöyleymiş; Anzaklar Kaba tepe'yi tutacakmış çünkü Kabatepe Stratejik anlamda önemli bir noktadır, sebebine gelince, Gelibolu Yarımadasının iki ucunu yani Doğu ve Batı sahillerini birleştirmektedir. Ayrıca Kabatepe mevki, Kuzeyden karayoluyla yarımadanın iç kesimlerine doğru kolay ilerlemek için uygundur. Anzak askerleri Kuzeydeki tepeleri tutmak ve iç kısma doğru ilerlemeleri sağlamak zorundaymış. Daha sonra ise Maltepe içlerine doğru ilerlemeleri gerekmiş. Maltepe'yi ele geçirmeleri Türklerin birbirleriyle olan iletişimlerini kesecekmiş. Kabatepe (Anzaklar “Gaba Tepe” diye ifade ediyor.) Sahillerinin savunmasının zor olduğundan ve Türklerin yeterince kuvvetleri olmadığından buraya yeterince yığınak yapamadıklarını düşünmüşler.¹⁶⁷ Fakat Albay Şefik Bey emrindeki birliklerle burasını sonuna kadar savunmuş ve önemli ölçüde Anzak Askerlerini püskürtmüştür.¹⁶⁸ Gelibolu yarımadasına Çıkartmanın birinci kısmı için 3.birlik olarak adlandırılan 1.Avustralya birliği görevlendirilmiş. Bu birlik 9.10.11.12. taburlardan meydana geliyormuş. Plana göre 9. tabur (tamamı Avustralyalıdır.) güney tarafın güvenliğini sağlamak üzere Kabatepe'ye çıkartma yapacaktı. 10. taburun görevi ise; Kabatepe bayırlarını kontrol altına almak imiş.11. ve 12. taburlar ise ovayı işgal edecekmiş.¹⁶⁹

Gözden kaçırılmaması gereken bir başka husus ise Anzaklar Mısır'da iken yaptığı çalışmalar sırasında askerlerden “Neden beyaz Avustralyalılar, Siyah Mısırlıları korumak zorunda” diye hayıflanmalar yükselmiş tabi daha çok ırkçı olarak nitelendirilebilecek Avustralyalı askerler arasında bu düşünce yaygınmış. Bu Avustralyalıların Milli kanaatlerini göstermek istemekten çok savaş becerilerini gösterme isteklerini körüklemiştir.¹⁷⁰

Anzak askerlerinin çok yoğun ve sıkı bir eğitime tabi tutulduklarını hatta askerlerin ailelerine mektup yazmaya dahi fırsat bulamadıklarını “Anzac To Understanding “ adlı kitapta yazar şu sözlerle ifade ediyor. “Mısır'a geldiğimizden

¹⁶⁶ David, a.g.e.,s,13-14

¹⁶⁷ David W. Cameron,(2007), *25 April 1915 The Day The Anzac Legend Born*, National Library Of Australia, s,13

¹⁶⁸ Ahmet Uslu,(2009),*Bir Devrin Battığı Güneşin Doğduğu Yer Çanakkale* ,Seddülbahir Özel Müzesi yay,Çanakkale, s,13

¹⁶⁹ Cameron, a.g.e., s,13

¹⁷⁰ Marilyn Lake; Henry :Reynolds,(2010) ,*What's Wrong With Anzac*,University of South Wales Press, s,18

beri daha az yazmaya başladın sorun yok iyiyim ama eğitimin yoğunluğundan yazmaya zamanım yok”.

Mısırlılar ilk başta Anzaklara gösterdikleri dostça tavrı devam ettirmemişler çünkü Anzak askerleri yazdıkları anılarında Mısırlıların dostça bakmadıklarını ve dostça davranmadıklarını ifade etmişler.¹⁷¹

Ayrıca, Kahire’de bir merkez kurma girişimine başlamışlar(Headquarters) bu merkez daha çok istihbarat sağlamak ve Avustralya ve Britanya merkeze haber ulaştırmak için kurulmuştu.¹⁷²

İstihbarat amaçlı bir merkez olduğunu Avustralya savaş arşivi kayıtlarındaki 1.1.1917 tarihli Kahire’de geçen bir olaydan anlamaktayız. Esad Paşa Kuvvetlerine bağlı 44 Arnavut’un Selanik’e gitmek istediğini ve bu durumun Selanik yetkililerine bildirilmesi gerektiğini anlatıyorlar.¹⁷³

Mısır’a gelen Avustralyalı asker sayısı 116,986 kadardı ve bunların %90’ı Avustralya doğumluydu ancak %10’u Britanya sömürgelerinden getirilmiş Avustralya güçlerine bağlı askerlerdi. Bu Avustralya askerlerinin %10 evliydi.%42’si 26 ile 40 yaş arasındaydı, %36’sı 21 ile 26 yaş arasındaydı. %53’ü ise 21 yaşın altındaydı. En önemlisi ise yalnızca bu askerlerin %16’sı daha önce askeri eğitim almıştı. Geri kalanlar Mısır’da kurulan kamplarda hızlı bir şekilde eğitileceklerdi.¹⁷⁴ Avustralya askerlerinin büyük bir çoğunluğu Protestan idi ancak,%20’si Roman Katolik idi.¹⁷⁵

Mısır’a askerlerin dışında gelen önemli bir grup daha olduğundan Peter Rees Şöyle bahsetmiştir: Avustralya askeri hemşirelik birimi de Avustralya askerleri ile birlikte Mısır’a gelmişti ve ciddi olarak savaş görevine hazırmışlar. Anzak hemşireleri heyecanlıymışlar. Kahire yakınlarında Heliopolis otelinde ve Mena otelinde kurulan hastanede Anzak askerlerine hizmet vermişler.

Bu hemşireler 15 Ocak 1915’te Savaş Konseyinin Londra’da bir toplantıda aldığı bir kararla gönderilmişler.¹⁷⁶ İlk Avustralya genel hastanesi Kahire yakınlarındaki Abbassia denen yerde Heliopolis Palace Hotel binasında mümkün olduğu kadar lüks bir şekilde kurulmuştu. İkinci Avustralya hastanesi yine Kahire’de

¹⁷¹ Marry Anneeta Mann, (2008), *Anzac To Understanding*, Authorhouse, Indiana-U.S.A., s,330

¹⁷² Awm Volume4-ite m 1-10-2,1917

¹⁷³ Awm volume 4-ite m 1-10-2,1/1/1917,Cairo

¹⁷⁴ Graham Seal,(2004), *Inventing Anzac, The Digger and National Mythology*, University Of Queensland Press, Avustralya,s,174-175

¹⁷⁵ Bu konuda detaylı bilgi almak isteyenler için Bkz. Graham Seal, a.g.e.,Appendix

¹⁷⁶ Peter Rees, (2008), *Other Anzacs: Nurses at War 1914-1918*, National Library of Avustralia, s,3-7

Mena Otelinde kurulmuştu. Hemşirelerin büyük bir çoğunluğu Mısır'da bu hastanelerde görev yapmaktan memnunlarmış çünkü Önemli bir hizmet verdiklerini düşündükleri yaralı Anzak askerlerini tedavi etmeyi bir gurur saymaktaymışlar.¹⁷⁷

4.5.2. Anzak'ların Limni'deki Ön Hazırlık Çalışmaları

Anzaklar 29 Ağustos 1914'te bir Yunan adası olan Limni'ye varırlar ve Mondros limanına yanaşmak isterler fakat liman girişine denizaltıların girmesini engellemek için bir ağ çekilmiştir, bundan dolayı Anzakları taşıyan gemilere bir destroyer limana yanaşabilmeleri için yol gösterir. Birçok Anzak askeri Çanakkale'ye geldiklerini düşünürler. Bu küçük adanın Çanakkale olduğunu sanmaktadırlar çünkü Hemen hemen hiçbirinin Türkiye ve Türkler hakkında hiçbir fikri yoktur. Tamamen limana yanaştıklarında Limanın İngiliz savaş gemileriyle dolu olduğunu gördüklerinde buranın Dardaneller(Çanakkale) olmadığını anlarlar.^{178*}

Anzaklar burada ilk kez Fransızlarla tanışır ve Fransızları çok sıcak bulurlar, adayı askeri anlamda Fransızlarla 6 ay gibi bir süre paylaşırlar. Archibald Barwich* adadan söz ederken, “adanın bir Yunan adası olduğunu yaşayanların %90'a yakınının Rum olduğunu ve yaşanan çağın yüzyıl gerisinde yaşadıklarını, çünkü hale kendi eğirdikleri yünlerden kıyafetler yaptıklarını, insanların beyaz tenli olduğunu ve çoğunlukla tarımla uğraştıklarını” günlüğünde belirtmiştir.¹⁷⁹

Mısır'da geçirdikleri çöl günlerinden sonra bu Akdeniz adası Anzakların moral bulmasına sebep olmuştur ve Limni adası Çanakkale'ye 50 deniz mili uzaklıktadır. Stratejik konum olarak Çanakkale'ye yakın olması nedeniyle bu ada seçilmiş ve Çanakkale savaşıyla ilgili önemli plânlar bu adada geçen zaman içerisinde alınmıştır. Adada Anzakların dışında, Hintliler, Filistinli gönüllü Siyonistler ve Afrika sömürgelerinde getirilen birlikler de bulunmaktaydı. İngilizler

¹⁷⁷ Peter Rees, (2008), *Other Anzacs: Nurses at War 1914-1918*, National Library of Australia, s,74

¹⁷⁸ Mitchell Library, *State Library of New South Wales*, Barwick diary, 22 August 1914-c.11

September 1915, s,92 *Barwick diary, kitap haline getirilmemiştir, fakat orjinal nüshaları Mitchell Library, State Library of New South Wales kütüphanesi ML MMS 1493 İtem 1-2 Arşivinde Mevcuttur. *Archibald Barwich, Avustralyalı bir Anzak askeridir

¹⁷⁹ Barwich, a.g.g.

Limni adasını Mısır'a ve Kıbrıs'a yakın olması hasebiyle önemli bir üs olarak kullanmışlardır.

4.6. BROKEN HILL OLAYI

1915 Yılı yılbaşı günü meydana gelen Broken Hill Olayı, Anzak kuvvetlerinin Gelibolu'ya çıkmasından dört ay önce Avustralyalıların karşılaştıkları ilk Türk savunmasıydı. Bu savaşın kahramanları, iki adam, bir dondurma arabası ve Broken Hill halkının oluşturduğu bir sivil mücadele ekibiydi. Aslında olay şöyle gelişmişti: I. Dünya savaşının başlamasından birkaç sene önce, Gool Muhammed ve Mullah Abdullah adlı iki Türk gencinin Avustralya'ya gitmesiyle başlamış. Abdullah Bu kasaba da bir Kasap dükkânı açmış, Muhammed ise bir dondurma arabasıyla dondurma satıyordu. Kasım 1914'te İngilizlerin müttefikleriyle beraber Osmanlı Devleti'ne savaş açıldığını duyunca, iki Türk genci Muhammed'in dondurma arabasına Türk bayrağı asmışlar, içine de iki tüfek, cephan ve birde kama koymuşlar. Yıllık piknik düzenleyen Broken Hill kasabası halkının bindiği ve piknik alanına doğru ilerleyen trenin önünü kesmek için Muhammed'in arabasını tren raylarına koymuşlar Trenin makinisti Türk bayrağı asılı dondurma arabasını görünce şaşırmış ve o anda iki Türk genci trene doğru ateş açmaya başlamış, önce onları avcı zanneden yolcular ciddiye almamışlar ancak bir kadın ve 2 adam ölünce Avustralyalılar işin ciddiyetinin farkına varmışlar, bu arada iki Türk genci tepelere doğru kaçmışlar. Avustralyalılar polise haber vermiş ve bir ekip kurup iki Türk gencinin peşine düşmüşler ve uzun bir çatışma sonucu İki Türk genci orada şehit düşmüştür.¹⁸⁰

Bu olay 1914–1918 I.dünya Savaşında, Avustralya Resmi Tarihi kitaplarında da mevcuttur. Yalnız orada bu iki gencin sivil trene değil de asker taşıyan bir trene saldırdığı anlatılmaktadır, hatta şehit oldukları yere Muhammed'in “Çünkü sizin insanların benim ülkemle savaşıyorlar” yazılı bir not bıraktığından bahsedilir. Ayrıca bu iki gencin Afgan asıllı Osmanlı tebası olduğu iddiası da mevcuttur.¹⁸¹

¹⁸⁰ Abdullah Uçar, (2006), *Haçlı Gururunun Yere Serildiği Yer Çanakkale*, Damla Ofset, Konya, ss,142–143

¹⁸¹ Çanakkale 1915 CD'si TTK, (2001);*Can Dündar, Milliyet Pazar eki*, 27.02.(2005)

4.7. ANZAKLAR NEDEN GELİBOLU'YA GÖNDERİLDİ?

4.7.1. GELİBOLU'NUN STRATEJİK ÖNEMİ

Gelibolu yarımadası Trakya'nın güneybatısındadır. Kuzeybatıdan güneybatıya uzunluğu 90 km.dir. Batıda Ege denizi, kuzey ve kuzeybatıda Saroz Körfezi, Doğu ve Güneyde de Çanakkale Boğazı ile sınırlıdır. Kuzeydoğusuna bakacak olursak 5,5 km. genişliğindeki Bolayır kıstağı ile Trakya'nın ana gövdesine bağlanır. Gelibolu'nun Kuzeybatı sahilleri yüksek ve dik kıyı görünümüne sahiptir. Bu kesimde kıta sahanlığı çok dar ve Saroz Körfezi'nin derin alanları sahile çok yakın durmaktadır. Gelibolu'nun dik ve düz olan sahilleri Suvla koyunun iki tarafındaki büyük kemikli ve küçük kemikli burunları ile sona erer.¹⁸²

Gelibolu'nun güney kısmında çıkarmaya elverişli birçok sahil vardır. Alçıtepe ve Kilitbahir ovasına doğru arazi yükselmektedir. Donanma harekâtı üç yönden destekleme olanağına sahiptir. Savaşa katılacak ülkelerin iki kanadı denize dayalı olup harekâta katılacak birliklerin miktarı da sınırlı olacaktır. Kilitbahir ovasının ele geçirilmesi sayesinde birleşik Filonun Çanakkale Boğazından geçirilmesi olanaklı olacağından İngilizler de ana kuvvetlerini kullanarak Gelibolu yarımadasının Güney kısmına çıkartma yapmayı uygun bulmuşlardır. Ayrıca Gelibolu'nun Kabatepe bölgesinde de çıkartma yapmaya uygun noktalar mevcuttur.

Ayrıca Gelibolu yarımadasında bulunan Çanakkale boğazı ve onun ötesindeki İstanbul boğazı, sadece Akdeniz'i Karadeniz'e, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir su yolu olmaktan çok Akdeniz'i büyük denizlere(Hint okyanusu ve Atlas okyanusu) bağlayan Cebelitarık ve Süveyş kanallarıyla da bütünleşmiş durumdadır.¹⁸³

4.7.3. ANZAKLARIN GELİBOLU ÇIKARTMASI

10 Ocak 1915'de İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener, Amirallik dairesinden Sir William Churchill ile ortak en yeni bir doğu cephesi açma kararı almak zorunda kalmışlardı, böylece Çanakkale'den geçip Karadeniz'e çıkış bulacaklardı.4 Şubat 1915 günü müşterek olarak hazırlanan bir donanma ile Gelibolu yarım adası bombalanacaktı. Bu göstermelik harekât Ruslar için yeterli olacaktı. Asıl

¹⁸² İskender Özbay,Zekeriya Türkmen,(2010),*Harp Tarihi Gezileri II*,ATESE Yay,Ankara, s,5

¹⁸³ Hikmet Bayur, (2000),“*İstanbul ve Boğazlar Sorunu*”, *Fâtih Ve İstanbul* (İstanbul Fetih Derneği Tarafından Yayınlanan İki Aylık Dergi), I, sayı. 2, ss. 237–277.

amaç, Osmanlı Devletine gözdağı vererek cephe saptırmaktı. Böylece Ruslar(Çar İmparatorluğu) Doğuda sürekli olarak varlığını sürdürecektir ve kendini tehdit eden cepheden ve Osmanlı tehlikesinden kısmen de olsa kurtulacaktı. Buna göre İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin asıl hedefinin İstanbul olmadığı anlaşıyordu. Ayrıca Sir William Churchill'in 1911 yılında verdiği bir beyanatta görüşü şuydu: "Çanakkale boğazından geçmek imkânsız olup, modern bir donanmayla böyle bir tehlikeye girilmez" şeklinde idi.¹⁸⁴

Boğaza yapılacak herhangi bir taarruzu püskürtme görevi 5. orduya verilmişti. Tehlike daha çok Saroz körfezinde yarımada'nın Bolayır bölgesinde veya Anadolu yakasından Beşikeler tarafından gelmesi bekleniyordu. Gelibolu merkez olmak üzere Esat Paşa'nın komutasında 3. kolordu Anadolu yakasında da 15. kolorduya bağlı 7. tümenle sonradan eklenmiş 5. tümen, Gelibolu ve kuzeyinde görev yapıyorlardı. 3. Tümen ve 11. Tümenler Anadolu tarafında Beşikeler Kumkale bölgesinde görev yapıyorlardı.¹⁸⁵

İngilizlerin yapmış olduğu çıkartma düzeni gayet basit bir plandı çünkü Gelibolu'da ciddi bir direniş beklemiyorlardı ve İngilizler çıkartmanın kolay olacağından Türk kuvvetlerinin yetersiz olduğunu düşünüyorlardı. Öncelikle Queen, Prince of Wales and London adlı destroyerden savaş alanına 1500 asker indirilecekti, istimbotlarla 30, çıkartma botlarıyla 28-98 kişi, filikalarla 60 kişi savaş alanına iniş yapacak ve saldırıya geçecekti. Anlatıldığı gibi değişik sayılarda Anzak, Fransız ve Hintli askerler Gökçeada'nın 2 km. ötesinde çıkartmaya katıldılar.¹⁸⁶

İtilâf donanmasının Mart ayındaki başarısız girişimden sonra Osmanlı Devleti Enver Paşa komutasında Karargâhın yerini değiştirme kararı aldı. Bu yeni yeri ve şekli değiştirilen ordu tamamen Çanakkale'nin özellikle boğazların savunmasından sorumlu olacaktı. Aslında bu 5. kolordudan sorumlu Alman General Limon Van Sanders'in fikriydi.¹⁸⁷

Osmanlıların 11 Müstahkem (koruma) mevzilerinde toplam 72 top vardı. Bunların yanı sıra Almanların savaşın başlamasıyla beraber yerleştirdikleri 6,5 inçlik

¹⁸⁴ Ferit Erden Boray, (2005), *Çetin Ceviz Çanakkale*, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul, s,40-41

¹⁸⁵ Mete Tuncoku; Cemalettin Taşkiran,(2000), *Çanakkale Churchill Ve Anzaklar*, ATESE, s,39

¹⁸⁶ Denis Winter,(1994), *The Inevitable Tragedy*, University of Queensland Press, s,II, Abstract

¹⁸⁷ David W. Cameron,(2007), *25 April 1915 The Day The Anzac Legend Born*, National Library Of Australia, s,8

Howitzer bataryaları mevcuttu. Osmanlı donanması boğaz'ın girişini engelleme için 9 sıra mayınlarla döşemiş durumdaydı. Böylece Çanakkale'de Osmanlı ordusunun 8.400 askeri vardı. Sonunda 19 Şubat 1915 günü Ege'den gelen Müttefik kuvvetlerin donanması sabah saat 9.15'den itibaren ilk aşama olarak Kumkale ve Seddülbahir tabyalarını top atışlarıyla başlatılmıştı. En başta bölgeye hedeflenmiş 8 gemilik filonun ancak 16 km. uzaktan açtıkları ateş bir saat kadar sürüp 600 mermi harcanarak yapılan gözdağı verme girişimine karşılık Osmanlı kuvvetlerinin boğaz koruma topçularının yalnız 50 kadar menzil atışlarından ibaret bir taarruz olmuştur.¹⁸⁸

4.8.1. ATATÜRK, ÇANAKKALE VE ANZAKLAR

Atatürk'ün Çanakkale Muharebeleri'nde çarpışarak ölen Anzaklar için dile getirdiği ünlü sözleri hepimiz biliriz. İncelememize konu olduğu için burada bir kez daha hatırlayalım:

Bu memleketin üzerinde kanlarını döken kahramanlar!

Burada dost bir vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz.

Sizler, Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen Analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu topraklar için canlarını verdikten sonra bizimde evlatlarımızdır.

Atatürk'ün gerçekten, özlü ve anlamlı sözleri herkesi derinden etkilemektedir. Bildiğiniz gibi Atatürk bu sözleri 1934 yılında, 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi'nin Yıldönümü nedeni ile düzenlenen törende okumak üzere hazırlayıp dönemin içişleri bakanı Şükrü Kaya'ya verdiği metinlerde yer almaktadır.¹⁸⁹

Ben konunun ayrıntılarını ilk kez 1978'de Uluğ İğdemir tarafından kaleme alınan “Atatürk ve Anzaklar” adlı kitabından ve A.Mete Tuncoku'nun Anzakların Kaleminden MEHMETÇİK adlı kitabından öğrendim.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Boray, a.g.e. s, 42

¹⁸⁹ Yekta Ragıp Özen'in Şükrü Kaya ile görüşmesi, dünya gazetesi 10 Kasım 1953, s5.

¹⁹⁰ İğdemir uluğ(1978), Atatürk ve Anzaklar T.T Kurumu basım evi, Ankara 1978

Olayın özüne bakacak olursak, Atatürk’e bu veciz sözleri söyleten neydi? Gerçi 18 Mart zaferi yıl dönümü nedeniyle söylemişti bu sözleri; ama neden 1934 yılında? Kuşkusuz Milli Mücadele sürdüğü içindir, 1920 de yani Çanakkale muharebelerinin 5. yıl dönümü söylenemezdi. Ama neden 10. yıl olan 1925, 15. yıl olan 1930 ya da 20. yıl olan 1935 değil de 1934 yılı seçilmişti? Büyük önderin her eylem ve sözünün belirli bir durumunu saptamak, değerlendirmek, ya da vurgulamak amacıyla dile getirildiği de düşünülürse, bu soru daha önem ve anlam kazanmaktadır.¹⁹¹

Sonraki yıllarda Çanakkale Muharebeleri’nin diplomatik ve sosyo-politik boyutlarıyla ilgili belgesel çalışmalarımı sürdürürken örneğin 1984 ve 1989 yıllarında İngiliz devlet arşivinde bazı belgelerden edindiğin ipuçlarının yardımıyla bu konuda bir şeyler çıkarta bilmiştim. Ancak 1991’de Avustralya savaş araştırma kurumu Avusturya dışişleri başkanlığı ve Yeni Zelanda hükûmetlerinin davetlisi olarak gittiğim bu iki ülke arşivinde yaptığım araştırmalar sırasında ki daha önce edindiğim bilgileri güçlendiren bazı yeni kaynaklar buldum. Ardından Türkiye’de incelediğim 1933–1934 yıllarında ait Türk gazetelerinden de destekleyici yeni bilgiler sağladım. Tüm bunların ışığında, Atatürk’ün ünlü sözleri hangi koşullar altında ve neden 1934 yılında dile getirme gereği duyduğu anlayalım.

4.8.2. ATATÜRK’ÜN İLETMEK İSTEDİĞİ ÖNEMLİ MESAJ

Atatürk’ün Anzaklar için söylediği veciz sözler, dönemin yurt içi ve yurt dışı siyasal koşulları ve tarihsel bilgiler ışığında yakından incelendiği zaman dünyaya şu temel mesajları iletme istediği anlaşılmaktadır.

1. Atatürk her şeyden önce vatanını işgale çalışan ve binlerce Mehmetçiğin ölümü pahasına yenilgiye uğratılan milletlere karşı herhangi bir düşmanlık duygusu beslemediğini belirtmek istiyor. “Yurtta barış, Dünyada barış” temel felsefesini de yansıtan bu sözleri Atatürk, en insancıl ve uygar kelimelerle ve dostluk elini uzatarak, Devletin İçişleri Bakanı’na ve önemli bir anma gününde resmen söyleterek mesajını bütün dünyaya iletmektedir.

2. Diğer taraftan Atatürk’ün düşman askerlerini “bu topraklar üzerinde kanlarını döken kahramanlar” olarak tanımlayışının da rastlantı, ya da övgü sözleri olmadığı açıktır. Çünkü Mustafa Kemal, Çanakkale muharebelerinin en şiddetli ve kanlı çatışmaları sırasında, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerin kahramanca mertçe

¹⁹¹ Tuncoku Mete,(2002),*Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*, TTK Basımevi, Ankara,s,113-122

dövüşülerek nasıl öldüğünü görmüştür. Özellikle Anafartalar Conkbayrı muharebeleri bu açıdan önemlidir. Mustafa Kemal burada kanımca bir asker ve komutan olarak düşmanı da olsa, Anzaklar hakkında beslediği duygularını içtenlikle dile getirmektedir. Onun daha önceki ve sonraki yıllarda da çeşitli vesilelerle bu konudaki düşüncelerini büyük bir olgunlukla belirtmiştir.¹⁹²

Kuşkusuz savaşların kaderlerini komutanların stratejik ve taktik kararlarıyla bunları çarpışarak uygulayan askerlerin gücü ve becerisi tayin eder. Çanakkale’de Mehmetçik başta olmak üzere yetkin komutanların emrinde vatani işgale çalışan düşmana karşı yürekten ve inanarak çarpıştığı için gelip gelmiştir. Ancak, aralarında 16–17 çocuk denecek kadar gençlerin yer aldığı Anzak askerleri de yabancısı olduğu bir ülkede ve çok zor ilkim şartlarında kahramanca çarpışarak ölmüşlerdir. Bu gerçeği görerek onları takdir eden Atatürk onları sadece “kahramanlar” diye tanımlamakla yetinmeyip “sizler Mehmetçik ile yan yana koyun koyunasınız, huzur içinde uyuyun” sözleriyle de, kendi askerleri Mehmetçikle aynı görüp ayırım yapmadığı vurgulanmaktadır.

3. Atatürk konuşmalarında son olarak da Çanakkale’de çarpışarak ölen Anzak askerlerinin ana ve babalarına seslenerek;

“Gözyaşınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır, huzur içindedirler. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim de evlatlarımız olmuşlardır.

Sözleriyle onların evlat acısıyla yanıp tutuşan yüreklerini en duyarlı noktadan yalın ama çarpıcı ve özlü kelimelerle teselli edip ferahlatmaya çalışmaktadır.

4.8.3. NEDEN 1934 YILI

Şimdi asıl sorumuza gelelim ve Atatürk’ün bu sözleri neden 1934 yılında ve hangi koşullarda etkisiyle söylediği sorusunu irdeleyelim. Bu sorunun yanıtını bulabilmek için 1934 yılından geriye gidip Anzakların Çanakkale cephesine

¹⁹² A.Mete Tuncoku, ,(2002), *Çanakkale buzdağının altı*, TTK Basımevi, Ankaras,113–122

yollanışlarına ve orada on bini aşkın kayıp vermelerine yol açan gelişmelere kısaca değinmek gerekmektedir.¹⁹³

Avustralya ve Yeni Zelanda hükûmetleri 1914 yılında birinci dünya savaşı çıktığı zaman, İngiltere'nin denizaşırı topraklarında yaptığı çağrı üzerinde ve gönüllü olarak savaşa katılma kararı aldılar. Binlerce kişi sava katılmak için yazılır. Resmi belgeler ve kitaplar yanı sıra halen yaşayan Avustralya ve Yeni Zelandalı Çanakkale muharip-leriyle 1991 yılında yaptığım anket araştırması sonuçlarına göre savaşa katılım nedenleri şöyle özetlenebilir.¹⁹⁴

1. Anavatan bilip güçlü bağlarla bağlı oldukları İngiltere saldırgan Almanya ile savaşmaktadır. Ona yardım için, Almanlara karşı savaşmak gerekmektedir.
2. Dünyanın en uzak köşesinde yer alan ülkelerden çıkıp savaş bahanesiyle Avrupa ve özellikle İngiltere'yi Londra'yı görebilmek.
3. Macera aramak, genç yaşta bir şeyler yapıp kendilerini kanıtlama isteği.
4. “Komşunun oğlu da gidiyor” şeklindeki toplumsal bakışlar.
5. Biraz da, para kazanma isteği; ekonomik nedenler.

Üstelik herkes bu savaşın çabuk biteceğine ve Almanya'nın kısa sürede yenileceğine inanmaktadır.

Diğer bir deyişle Anzak askerleri bindikleri savaş gemileriyle ülkelerinden ayrılırken Türkiye'de ve Türklere karşı çarpışacaklarını bilmemektedirler. Kaldı ki Türkiye'yi ve Türkleri de nerdeyse hiç tanımamaktadırlar. Okul kitaplarından bildikleri; Türklerin Hristiyan batı uygarlığına karşı yıllardır çarpışan, barbar ve doğulu bir millet olduğudur. Onları aldatıp İngiltere'ye karşı savaşa sürükleyenler aslında onlardan daha zalim olan Hans yani Almanlardır.

Anzaklar batı cephesinde, örneğin Fransa ve Belçika'ya gidip orada Almanlara karşı savaşanlara umut etmektedirler. “savaş yılsonuna kadar nasıl olsa

¹⁹³ -*Yazıda belirtilen rakamlar Avustralya Yeni Zelanda resmi Anzac sitesi “anzac.gov.au.” kaynaklarından sağlanmıştır, 24 Nisan (2010)

¹⁹⁴ I Robson Dawes J.N. L.L.(2005), *citizen to Soldier: The Great War*, Melbourne universiy press Melbourne

bitecek ve onlar rüyalarını süsleyen Londra’da eşsiz bir Noel kutlayıp ülkelerine döneceklerdir”

Tabi Türkleri ve Türkiye’yi tanımayan Anzaklar nasıl bir maceranın içine sürüklendiklerini bilmemektedirler, ayrıca Kanaatim odur ki, İngilizlerin savaş sonrası için verdikleri vaatler (kutlamalar gibi) Anzak Askerlerini ve halkını bilmedikleri bu ülkeye savaşa gitmeye ikna etmiştir.

İşte bu nedenlerdendir ki Şubat 1915’de kamp eğitimi gördükleri Mısır’da kendilerine: “Hans ile birlikte İngiltere’ye karşı savaşa giren Türk’e karşı ve Gelibolu’n da çarpışacakları” söylenince gerçek bir düş kırıklığına uğradılar. Diğer yandan geride Avustralya ve Yeni Zelanda da halk, askerlerin Gelibolu da Türklere karşı savaşacaklarını öğrenince şaşırır. Nitekim o dönemin gazetelerinde sık sık Çanakkale ve İstanbul boğazları ve çevresini gösteren haritalar çıkmakta ve kamuoyuna okuyucuya askerlerin savaştığı yerler hakkında bilgi vermektedir.¹⁹⁵

Özellikle 25 Nisan günü Gelibolu Yarımadası’na çıkartılan ve orada çarpışan Anzak askerlerinin günlük ve memleketlerine yazdıkları mektuplar incelendiğinde şaşkınlığı daha açık görmektediriz. “Savaşa hangi amaçla nerde ve kime karşı savaşmak için gitmişlerdi? Şimdi neredeler ve kiminle çarpışmaktalar? Arazi ilkim deniz akıntıları gibi doğal koşullar alışık olmadıkları şeylerdir. Üstelik hemen teslim olacaklarına inandıkları Türklerin de sıkı savaşçı oldukları ve kolay yenilmeyecekleri, daha ilk günden belli olmuştu.

Bilindiği gibi Çanakkale’de tüm zorlamalarla gelen yeni destek güçler ve donanmanın aylarca süren yoğun bombardımana rağmen savaş 1916 Ocak sonuna kadar sürer. Bu uzun çarpışmanın bitiminde sadece Anzaklar on bine yakın ölü ve otuz bine yakın yaralı verdikten sonra yarım adayı boşaltmak zorunda kaldılar. Çanakkale’den sağ ve yaralanmadan kurtulanlar ise diğer cephelerde savaşmak üzere Avrupa’ya ve Belçika ve Fransa’ya yollandılar.

Ardından 1918 yılında birinci dünya savaşı biter ve sağ kalan Anzaklar ülkelerine dönerler. Almanya ve müttefiki olduğu için Türkiye’de savaştan yenik

¹⁹⁵ A.Mete Toncoku, (2000)*Anzakların kaleminden Mehmetçik*, ATAM, Ankara,ss,30-33

çıkmiştir. Barış, tam dört yıl sonra gelmiştir. Ancak bu kez de savaşın yol açtığı yıkım ve yol kaybı ile binlerce yaralı ve sakat insanın durumu ile ilgili sorunlar ve acılar, tıpkı yavaş yavaş soğuyan yaranın acısı gibi halk arasında güçlenmeye, hissedilmeye ve yayılmaya başlar. Avustralya ve Yeni Zelanda'da yıkıntılarını ayakta tutan kitleleri milli duygu ve heyecanları zaman içinde zayıflar. Dağılan savaş bulutlarının ardından gelişmeler daha bir belirginlik kazanınca acı gerçekler daha fazla hissedilmeye başlanır. Örneğin oğullarını yitiren binlerce Avustralyalı ve Yeni Zelandalı anne-babalar geride kalan öksüz eş ve çoluk çocuk feryat etmektedir. Özellikle Çanakkale'den sağ dönenlerin, savaşla ilgili olanları anlattığı şeylerin korkunçluğu ve dehşeti binlerce gencin yabancı topraklarda nasıl telef olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Tüm bu acı olayları yaşayıp sağ dönenler haklı bir şekilde kendilerinin asker olarak ellerinden gelenleri yaptıklarını ancak üst komuta düzeyinde alınan bazı kararlar ve savaş plânındaki hatalar nedeniyle kesin sonuca ulaşamayıp binlerce arkadaşlarının Gelibolu kıyılarında ve tepelerinde yok yere öldürüldüğünü her fırsatta dile getirmektedirler...

Kuşkusuz tüm bu olup bitenler ve çalkantılar içinde en çok çırpınıp sağa sola koşturan da bağıri evlat acısıyla dolup biten analardır. Gelibolu mu? Nedir bu yer? Çok uzakta mıdır? Oğulları nasıl ölmüştür çok mu acı çekmiştir ölümlerinde? Gömülmüşümüdür? Mezarı var mıdır? Varsa nerededir? Çoğu yanıtsız kalan bu sorular giderek sanki beyinlerini parçalamaktadır. Ortada bu ana babaların ziyaret edip bir çiçek koyabilecekleri düzenli mezarda yoktur. Sonra birde Türkler vardır. Şu,

Yüzyıllardır Hristiyan Batı Uygarlığına kök söktüren barbar doğulu insanlar... Acaba, zaten çoğu acele ile yapılan mezarları intikam için yakıp yıkmayacaklar mı? Bir şeyler yapmak önlem almak gerekli değimliydi? O yılların gazete ve dergilerinde işte bu tür düşünce, endişe ve duyguları dile getiren mektup ve yazılar zaman zaman yer almaktadır. Dahası bu ülkelerde ana babalar askeri makamlara ve siyasi yetkililere başvurarak sorunlarına yanıt aramaktadırlar.¹⁹⁶

¹⁹⁶ A.Mete Tuncoku, Çanakkale buzdağının altı, TTK Basımevi, Ankara, (2002), s.113-122

4.8.4.ANIT ÇEŞMELERİN AÇILIŞI (GELİBOLU ONUR ÇEŞMESİ)

Anıt çeşmenin açılış törenini Alan J. Campbell bir mektubunda Şöyle anlatmaktadır:

Anıt çeşmeler, ordumuzun da renklendirdiği bir törenle 1 Mart 1978'de Başbakanımız tarafından halka açıldı. Töreni 1 Şubat tarihi için düzenlemiştik, fakat yağmur yüzünden daha ileri bir tarihe ertelemiştik.

Bu konuda daha çok bilgi vermemi isterseniz, lütfen yazın, yardımcı olmak için elimden geleni yaparım.

Açılış Töreni programı aynen aşağıda belirtildiği gibidir.(1 Mart 1978–12.30)

Gelibolu onur çeşmelerinin Queensland Başbakanı Hon.J. Bjelke-Petersen tarafından açılışı.

12.20- Konukların yerlerini almaları

12.22- Muhafız alayının ve bandonun gelişi

12.25-Tuğbay D.S. Thomson'un gelişi

12.27-Hükümet temsilcisinin gelişi

12.30- Başbakanın gelişi

12.32- Muhafız alayının teftiş edilmesi

Övgü-İlahi-dua okumaları

Konuşmalar

1-Mr. Alan J. Campbell (Onur Çeşmeleri Komitesi Başkanı)

2- Tuğbay D.S. Thomson.

3-Sayın Hon.J. Bjelke-Petersen (Queensland Başbakanı)¹⁹⁷

4.9.1.Anzak Anıları

4.9.1.Yeni Zelandalı asker George Petersen'in Anıları

Birinci Dünya Savaşı serüvenine Mısır'da başladıktan sonra kendisini Çanakkale'de Türklere karşı savaşırken bulan Yeni Zelandalı asker George Petersen'in Anıları

Er Petersen'in çarpıcı savaş yılları anıları, 14 Kasım'da Avustralya'nın Sydney kentindeki Lawson's müzayede evinde 23 bin dolardan satışa çıkarılacak. Hatıraların orijinal sayfaları Petersen'in ailesi tarafından bugüne kadar korunmuş. Müzayedede Petersen'in temize çekilen notlarının yanı sıra, aynı dönemde Gelibolu'da olan

¹⁹⁷ İğdemir Uluğ(1978), *Atatürk ve Anzaklar*, T.T Kurumu basım evi, Ankara, ss,11-13

Avustralyalı ünlü savaş fotoğrafçısı Frank Hurley'in 50 parça eseri de 31 bin dolardan açık artırmaya sunulacak. Mezatta ilgi çekmesi beklenen parçalardan birisi de I. Dünya Savaşı'nda giyilmiş az bulunan bir hemşire kıyafeti.

Gelibolu'da Nelson Bölüğü Canterbury Piyade Alayı askeri olanı er George Petersen, 25 Nisan 1915'te yarımada'ya geldiği günden itibaren, ayrıldığı Eylül ayına kadar her gün yaşadıklarıyla ilgili not tutmuş. Petersen'in ilginç notları arasında kanlı savaş anlarının yanı sıra, Anzak askerlerinin boş zamanlarında oynadıkları futbol maçları ve Çanakkale boğazının serin sularındaki yüzme hatıraları da yer alıyor.

Yaklaşık 18 bin Yeni Zelanda askerinin öldüğü, 41 bininin de yaralandığı Gelibolu'daki kanlı çarpışmalardan bazıları Petersen'in anılarına şu şekilde yansıyor:

26 Nisan 1915 Pazartesi - "Hafif bir yağmur yağıyor. Yukarıdan aşağı her yerde bizim keskin nişancılarımız var. Çavuş Guy, benimle birlikte 5 kişiyi Türkleri gözlemek için yakındaki bir mevziye yolladı. O sırada üzerimize ateş açıldı. Mermiler kulaklarımızın yanından vızlıyor. Etrafta çok sayıda kavrulmuş, korkunç derecede kötü ölmüş Avustralyalı askerler var. Artık bu görüntüye alıştım. Nöbet değişimi yapıldı. Önümüzdeki büyük tepede inanılmaz bir ateş sürüyor. Su içmek için siperden ayrıldım, bütün gece uyuyamadım."

27 Nisan 1915 Salı - "Hala asıl ateş hattına ulaşamadım, neden bilmiyorum çok sayıda kaybımız var. Türk bombardımanı öğle arası başladı. Kafamı çıkarıp daha bir mermi sıkamadım. Bir saatlik uykuyla siperde duruyorum. Türkler sahili gece boyunca ağır bombaladılar. Arkadaşım Melwoy bir sniper ateşinde çok kötü vuruldu. Türklerle çok yakından ateş teması halindeyiz."

8 Mayıs 1915 Cumartesi - "Yeni Zelandalılar en ağır bombardımanın olduğu siperlerde kaldılar. Ölüm saçan tüfek ve keskin nişancı atışı arasında mevzilerde ilerlemeye çalışıyorlar. Çoğu öldü ya da yaralandı. Akşam 5.30 civarında 500 yard daha ilerleyebildik. Teğmenimiz Sandy öldü, binbaşı yaralandı. Karanlıkta 100 yard daha ilerledik. Kendimize siper kazarak ilerliyoruz. Ölü Türkleri gece gömdük."

10 Mayıs 1915 Pazartesi - "Türk ateşi susmadı, 48 saattir uyuyamıyoruz. Hayatımda bundan daha kötü bir gece yaşamadım. Çok yorgunum. Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor. Çamur yığını içinde ölü gibiyim. İyice çamura batmamak için ölülerin üzerinde oturuyorum. Yarımada'da savaşın başından beri bizden ölenlerin sayısı 50 bini geçmiş. Gündüz 3 bin kadar Türk ölü gömdük."

31 Mayıs 1915 Pazartesi - "Türk gözlem istasyonunu havaya uçurduk, ancak sonuç berbat. Karşılıklı ateş hattımız şu ana kadar gördüğüm en tehlikeli derece yakınlaştı.

Bazı yerlerde aramızda sadece 4 – 5 yard var. Ben genelde bombaları attığımız yerlerde duruyorum. Süngülerimizle siperlerdeki Türklere müdahale edebilecek yakınlıktayız. Türklerin konuşmalarını duyabiliyoruz. İki bomba atarak onları susturduk. Çok ağır yaralandılar ve korkunç bir sesle Allah diye bağıyorlar. Kayıplarımız çok fazla."¹⁹⁸

4.9.1.2. William Dalton Lycett ‘in Günlüğünden 25 Nisan 1915 Günü

Saat 4.30 sularında yoğun bir ateş sesiyle kalktık. Dardenel’in (Çanakkale Boğazı) girişindeydik. Filomuz düşman cephelerini ve bataryalarını bombalıyordu. Biz kruvazörlerimiz arasında sağ taraftaydık. İlk parti karaya çıkarılanlar saat 7.00 sularında kıyıya vardılar ve sıcak çatışmayla yüz yüze kaldılar. “lizzy” (yani Queen Elizabeth gemisi) büyük bombalarını atmaya başladı. Korkunç olmasına rağmen müthiş bir manzaraydı. Filomuz tepeleri tam bir cehennem ateşine çevirmişti. Harika bir sahneydi. Hiçbir gemimiz isabet almamış gibi görünüyordu. Saat 10.00 civarında Gelibolu yarımadasının 12 mil içlerine kadar ilerlemiştik. Sonunda burada karaya çıkmayı ümit ediyorduk. Filomuz bütün sahil boyunca bombalamaya devam etmişti. Bazı Avustralya birlikleri sabahtan bu noktaya yerleşmişlerdi ve bütün gün boyunca savaşıyorlardı. Tüfek sesleri hiç susmadı, aynı zamanda gemilerin top ateşi de akşam saati 8.00’a kadar susmadı. Deniz uçakları ve gözlem balonları da gün boyu dolaştılar. Şuanda ateş kesilmiş durumda.¹⁹⁹

4.9.1.3. Bert Smythe’nin Kabatepe’den yazdığı Mektubun Tercümesi

Sevgili Homefolks & Maisie.

İşte, yine bu sağlıksız deliğe geri dönüyorum ama şimdiye kadar benim için hiçbir hastalık etkisi yapmadığını söylemekten çok mutluyum. Buraya geçen Pazar ayın 15’inde saat 03.00 civarlarında ulaştım. Saat 09.00 'de siperlere taşındık 48 saat buradayız daha sonra 48 saat diğerlerini buraya bırakacaklar.

Şanssızlık vardı. Vernie bir hafta önceki büyük taarruzdan hemen önce benim bütün mektuplarımı muhafaza etmişti ve sonra bir şeyler olabilir korkusuyla onların hepsini İngiltere’ye göndermiş. Bana sadece onları özlemek kaldı. Ben sadece 20 Mart tarihli ve Nisan ayının ilk haftası tarihli olanları alabildim.

¹⁹⁸ Cihan Haber ajansı, (2008)–11–12

¹⁹⁹ <http://www.anzacs.net/Anzac-Diaries/1915/April1915.htm>. 19.02.(2010)

Burada en son bulunduğumda bizim çocuklar plajdan ateş hattına doğru bir yürüyüşe geçmişlerdi Siperler cehennem gibiydi. Hep birlikte sisin içindeydik bizden bir grup düşmana 5 ya da 10 yard uzaklıktaydık. Sonuç olarak bu çok heyecan verici bir durumdu. Pazar günü bize birkaç bomba atma aptallığını gösterdiler. Sizde anlayacağınız gibi bizde onlara hoşgörölü davranmadık tabii ki.²⁰⁰

17 Ağustos 1915 Salı/ Kabatepe

4.9.1.4. Anzak Askeri Francis James Mack'in Londra'dan ayrılırken ailesine yazdığı mektup

Sevgili Anne ve Baba,

Sadece geri bırakmak Londra'dan. Ben gerçekten öylesine vakit geçirdim. Zaman (4 gün) oldukça kısa idi. Ben en çok görmek istediğim eski antik ve tarihi mekânları görmeyi başardım. Ben bir şekilde bu kadar çok Londra hakkında okuduktan sonra da hayal kırıklığına uğradım - Gerçekten daha birçok daha etkileyici görülmesi gereken yerler bekliyor. Bak, şimdi günler korkunç kısa bu yüzden en kötü şey Londra'da öğleden sonra 17.00 'de karanlık olması benim için. Ben Londra Kulesi, Buckingham Sarayı, Whitehall, Savaş Dairesi, Westminster Abbey, St Paul Katedrali, Trafalgar Meydanı, Leicester Square, Piccadilly Circus, Bond Street ve diğer yerlerden de söz etmek için görmeye gittim. Bu yerler büyük gidilecek bir iki yolu olduğunu söyleyebilirim ancak geri kalanı işyerleri, evler ve yemek yerleri sadece olağan yerler. Sydney ve Londra arasında büyük fark olduğunu fark ettim tramvaylar. Londra sokaklarında bir tramvay var - hepsi ve yeraltı çalışan tümü özel Tüp ve Elektrik Hattı - tramvayların iki türü vardır. Tüp bir yoludur - Elektrik hattı yaklaşık 50 metre aşağıda olduğu sırada Tüpün yaklaşık -5 ya da 600 metre aşağı olduğu söyleniyor. Onlar çok ucuz ve ekstra hızlıdır. Sonra sokaklarda tramvaylar tarzında çalışan O'Buses (Motor)lar var hemde On. Binlerce var her yerde bunları görmek mümkün ve bunları görmek çok çekici idi. Niye diye merak edebilirsiniz. Aslında, öncelikle Londra'da bir otobüsden daha çok görülmesi gereken şeyler var ama hiçbirisi en az önemli olanı Kondüktörlerin bir kız olmasıdır. O sokaktan aşağı yürürken, kızların işlerin her türlü işi yapıyor olmaları tuhaf, biraz daha aşağı yürüdüğünde bir cam temizleyici görebilirsin. Ben gazetelerde bunların fotoğraflarını

²⁰⁰ <http://smythe.id.au/family/bert.htm>. 20.11.(2010)

görmüştüm ama ben bunların olacağına inanamamıştım. Ama onlar orada muşamba ve erkek kıyafetleri giymiş ve asla. Biraz daha ileri gidin ve kızların her şeyi yaptığını, üniforma içinde yapılan bir kız sayfasını görebilirsiniz, biz her akşam tiyatro partileri yapıyoruz, yapacak başka bir şey olmadığı için. Şimdi akşam oldu, çok karanlık. Başka bir şey, akşam yemeğinde çorba veriyorlar ama tatlı vermiyorlar onlar size fatura getirdiğinde her bir şey için ayrı ayrı bir ücret ödüyorsun. Oh! Avustralya'dan farklı. Bana New South'da kalmam için gelen bir ihbar aldım. Sydney hiç de kötü değildi. Kensington'da batı Londra'da bir arkadaşımın evinde duruyordum. Bize çok asil davrandılar. Londra peşin ödemeler ülkesi.4 gün kalma bedeli 4 ila10 \$ arasında. Eh fena değil diyebiliriz. Biz buradan ayrılana kadar olanlar bunlar. Ben en iyisini yaptığımı sanıyorum. Şu an söyleyecek daha fazla bir şey hatırlayamıyorum şimdi bitirmem gerekiyor. Mr Cook'a söyleyin kardeşini görmek için çok dolaştım ama onu bulamadılar ve ben de ayrılırken zaman çok kıymetli olduğu için çok bekleyemedim.

Onlar Horsferry Road başlanabileceğini ve merkeze uzak bir Salonda değildiler, fakat ben onu kaçırdım. Özür dilerim. Umarım evde her şey yolundadır ve tüm sağlığınızın çok iyi olduğunu umuyorum. Akrabalara ve arkadaşlara beni hatırlatın. Hala çok kötü üşütmüş durumdayım ve bu soğuk zeminde bu buzlu yerde yürümek çok zor. Fakat kendimi harika hissediyorum. Neyse, bitirmem lazım anneciğim. Size İngiltere'de gezip gördüğüm yerlerin resimlerini ve kartpostallarını gönderiyorum. Anne, Baba, kardeşlerim, Kız kardeşlerim hepiniz hoşça kalın. Hepinizi yürekten seviyorum.

Hep sizin olarak kalacak sizi seven Şanslı oğlunuz.

Frank²⁰¹

4.9.1.5. Osmanlıya Esir Düşen Anzak Askeri Er H.Crampton'ın İfadesi

9 Temmuzda Devonport'tan ismini bilmediğim bir gemiyle sadece bizim tabur hareket etti ve 29 Temmuzda Limni'ye geldi. İki üç gün orada kaldık. Tarihini hatırlayamadığım bir gün, gece vakti taburumuzla Anafartalar'da karaya çıktık. İki hafta orada kaldık. Türkler 21 Ağustosta geceleyin yaptıkları karşı hücumda beni esir aldılar. Çok karışmış olduğumuzdan sağımızdakilere solumuzdakileri bilmiyorum.²⁰²

²⁰¹ Vignacourt British Cemetery Plot IV. Row D. No. 11.

²⁰² Ahmet Tetik; Y.Serdar Demirtaş(ve diğer),(2009),*Çanakkale Muharebeleri'nin Esirleri*, ATESE CI, s,600

4.9.1.6.1. Osmanlı Kuvvetlerine Esir Düşen Er William Cowhorn'un İfadesi

2 Eylül 1915'te Tuzla civarında sol tarafta en uçtaki karakola yapılan hücumda ben de omzumda erzak taşırken, nasıl oldu bilmem, kendimi Türklerin elinde esir gördüm. 7 Ağustos 1915'te Gelibolu yarımadası üzerinde Suvla yakınlarında karaya çıktık. Benim vazifem ölüleri gömmektir. Karaya ayak bastığımızdan yarım saat sonra Albay Çapanan'ı gördüm. Çok kayıp verdik. Bu harp, bize pek pahalıya mal oldu.²⁰³

4.9.1.6.2. 14 Yaşında Bir Anzak Askeri Er James Martin

Avustralyalı 14 yaşında bir askerdir ve niçin Gelibolu'da bulunduğunu anlayabilmiş değildir ve Annesine yazdığı bir mektupta “mektup yazmalarını ister” çünkü aylardır hiç mektup almamıştır. Hatta babasının çiftliğinden dahi mektup alamamıştır. Bu Avustralyalı genç hatta çocuk diyebileceğimiz James Martin daha sonra Gelibolu'da ölür tabi kurşun yarasıyla değil, bağırsak enfeksiyonundan. Onun hayali Çiftliğindeki tek keçiyi beslemektir. Ailesine öldüğünü bildirir Mektup gittiğinde James 14 yaş 9 aylıktır yani çocuktur.²⁰⁴

4.9.1.7. ANZAKLARLA İLGİLİ TÜRK ASKERİ İSTİHBARAT NOTLARI

Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu tarafından Anzak mevkiinde yeniden elde edilen mevâzi'de bir-iki gün vakit geçirdim. Rhododendron Sırtı denilen dağda tutunabilecek bir mevzi elde eden askerimiz mevzilerini muhafaza edebilecekleri gibi görünmektedir. Sırtın sath-ı mâilleri orada vukû'a gelen kanlı muharebâta şahid olmuslardır. Her yerde kesif kesif kütleler hâlinde cesedler el-ân yatmaktadır. 9 Ağustos sene [1]915'de Türkler azîm mikdarda olmak üzere mezkûr sırtın yukarılarından aşağı doğru atışlar ve sırtın eteklerinde mevzi tutmuş olan askerlerimizi oradan kovmaya tasaddî eylemişlerdir. Halbuki kendileri zâyîât-ı müdhise ile geriye püskürtülmüştür. Kendi maktûllerini gömmeye vakit bulamayan Türkler tepeden aşağı doğru imtidâd eden açık ve kumlu derenin içine atıverdiler.

²⁰³ Ahmet Tetik; Y.Serdar Demirtaş(ve diğer),(2009),*Çanakkale Muharebeleri'nin Esirleri*, ATESE CII, s,810

²⁰⁴ Les Carlyon,(2000), *The Influence of the Gallipoli Campaign on Australia and Turkey*,The Gallipoli Campaign International Perspectives 85 Years on Conference Papers,Çanakkale24-25 Nisan, s,78-79

Tekmîl dere el-yevm Türk maktûllerinin cesedleriyle doludur. Avustralya ve Yeni Zelanda kolorduları yeniden zabt etmiş oldukları mevki'ler îânesiyle gayet dar olan yerlerini sâyân-ı hayret bir derecede tevsî'etdiler. Eski Anzak mevkiinde vukû'a gelen tebeddül, sağda bulunan Lonesome Çamlığı Siperi'nin zabt ve ilhâkından baska bir sey değildir. Fakat hakikatde kazanılan saha-i arazi, pek cüz'î bir seydur. Bu harekâtdan maksad, mümkün olduğu kadar azîm mikdar Türk kuvvetini cephemizde tutup sol cenâhımızdan yapılmakta olan harekâtı sekte-dâr edecek kuvâ-yı muâvinenin sağ cenâhlarına gönderilmesine mümâna'at etmekden ibârettdi. Ma'a-hâzâ hücum pek sedîd ve ağır oldu ve bu dar siper mıntıkasında hemen bir hafta kadar sedîd ve kanlı muharebât bütün galeyanyla devam etdi durdu. En nihayet 400 yarda tûlünde üç ana avcı hendekleri hattı zabtolundu. Bu hendekler derûnuna Türkler tarafından yapılmış olan zeminliklerde kullanılmış birçok kalın ve ağır çam keresteleri mebzûlen görülmektedir. Buraları hücum-ı cebrî ile zabt eden Avustralya efrâdından bir kısım işbu hendeklerin içerisine girmek için kalın çam keresteleri Türklerin makineli toplarının helâk edici ateşi altında açarak kendilerine yol bulmak için çok uğraşdılar ve nihayet muvaffak oldular. Pek müstahkem olarak yapılmış olan işbu hendekler iki saat içinde zabt olundu. 260 esir alındı ve 600 adet Türk cesedi gömüldü. Türkler Kocadere'den kuvâ-yı imdâd [getirerek] tamam 72 saat bilâ-fâsıla mütekâbil hücumlarda bulundular. Türkler 8 Ağustos'da bizden bir siper zabt ettilerse de derhal istirdâd eyledik. Hücumlar arasında, bâ-husus geceleyin oldukça şiddetli ve Biga-inkita' bomba muharebesi devam etti. Efrâdımızın yorgun ve Türklerin bilakis yeni kuvvet alarak zinde olmalarına rağmen Türkler'e mütekâbil hücumlar yaptılar

Ve bir taburumuz Türklerin 40 yardalık bir avcı hendek siperini daha zabıt eyledi.

Düşmanın 31 Temmuz'dan 10 Ağustos sene [1]915 tarihine kadar yalnız bu taraftaki zâyîâtı 4.900 tahmin olunup bundan yalnız 2.600'ü Lonesome çamları hendekleri için yapılan muharebede mahv ve itlâf olundular.²⁰⁵

²⁰⁵ BOA, HR. MA, 1141/5 28 Ağustos sene [1]915

SONUÇ

Çanakkale Savaşları Türk tarihinin en önemli savaşlarından biridir diyebiliriz. Çünkü bu savaş sadece batılı emperyalist güçlere karşı değil aynı zamanda yokluğa ve imkânsızlıklara karşı verilmiş bir savaştır. 14 Kasım 1914'te başlayıp Mayıs 1915'te bittiğini kabul edebileceğimiz Çanakkale savaşı batılı emperyalist devletlere Çanakkale'nin geçilmezlik efsanesinin bir daha unutulmamak üzere öğretmiştir.

Çanakkale savaşlarını özellikle Gelibolu savaşlarını incelerken karşımıza çıkan Anzak(Anzac)kavramının batılı tarihçilerin anlattığı gibi içi kahramanlıkla dolu bir kavram olmadığının farkına varılmıştır. Ayrıca mağdur milletler gibi gösterilen Avustralyalıların ve yeni Zelandalıların aslında mağdur olmadığını, anavatan olarak gördükleri İngiltere'ye yakınlaşmak ve destek vermek için savaşa katıldıklarını görüyoruz.

Bu çalışma sırasında yaşanan en önemli sıkıntılardan birinin avusturalya ve yeni Zelanda arşivlerinin konu ile ilgili olarak sınırlı ve daha çok milli tarih şeklinde olmasıdır.

Bir diğer husus ise Anzaklarla ilgili Türk kaynaklarının genelkurmay arşivi ile sınırlı olmasıdır. Bu konuda yazılmış Türkçe kaynakların en geniş sayın Prof.Dr. A.Mete Tuncoku'na aittir.

Anzaklar konusunun daha detaylı ve daha güzel incelenebilmesi için Çanakkale savaşları araştırma projeleri yapıp bu kapsamda yabancı dile hâkim araştırmacılar İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya gönderilebilir. Bu çalışmanın Türk tarihi açısından yararlı olmasını ümit ediyorum.

KAYNAKÇA

- 16th Battalion War Diary, Unit War Diaries 1914-18 War, item 23/33/1-5, AWM 4
- Albayrak Muzaffer,(2008), *Karaya Vuran Umutlar*, Karma Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s, 80-81
- Andrews Eric Montgomery, (1993),*Anzac Illusion:Anglo-Australian Relations During World War I*,Cambridge University Press, p,11
- Armaoğlu Fahir, (1994),*20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*,Türkiye İş Bankası yay.,Ankara,.C,I,s,46
- AWM Volume 4/8/4/1-8/6/14: War diary of 1 Squadron, AFC
- Awm volume 4-item 1-10-2,1/1/1917,Cairo
- Awm volume 4-item 1-10-2,1917
- Awm, *Volume I Official History of Australia in the War of 1914–1918* - – The Story of ANZAC from the outbreak of war to the end of the first phase of the Gallipoli Campaign, May 4, 1915 (11th edition, 1941), ss,1-9
- Barlett E.Ashmead,(2005), Çeviren: Kıdemli Yüzbaşı Rahmi,*Çanakkale Gerçeği,Yeditepe yay.,İstanbul, ,s,21*
- Bayur Hikmet,(2000) “*İstanbul ve Boğazlar Sorunu*”, *Fâtih Ve İstanbul* (İstanbul Fetih Derneği Tarafından Yayınlanan İki Aylık Dergi), I, sayı. 2, s. 237–277.
- Bean C.E., *The Story Of Anzac*, Chapter II,(1941), Halstead Press Pty Limited,Sidney, s,33-34
- Beaumont J., (1995), **Australia's war 1914–1918** (St Leonards, NSW: Allen and Unwin,),s,1-30
- Belich, James (1996). *Making Peoples*. Auckland: Penguin Press. s, 178-180
- Bilgin İsmail, (2009), *Çanakkale Savaşı Günlüğü*,Timaş yayınları, İstanbul,s,160-162
- BOA, HR. MA, 1141/5 28 Ağustos sene [1]915
- BOA, HR. MA, 1141/5 28 Ağustos sene [1]915
- Boray Ferit Erden, (2005), *Çetin Ceviz Çanakkale*, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul, s,40–41

Bower, Peter, (1999), *ANZACS - The Pain and The Glory*, Australia Post. Melbourne s,37.

Broome R., (1988), "The struggle for Australia: Aboriginal-European warfare, 1770-1930", in M. McKernan and M. Browne (eds), **Australia: two centuries of war and peace**, Canberra: Australian War Memorial and Allen and Unwin

Cameron David W., (2007), *25 April 1915 The Day The Anzac Legend Born*, National Library Of Australia, s,8

Carlyon Les, (2000), *The Influence of the Gallipoli Campaign on Australia and Turkey*, The Gallipoli Campaign International Perspectives 85 Years on Conference Papers, Çanakkale, (2000), 24-25 Nisan, ss,78-79

Cemal Paşa, (2001), *Hatıralar*, İşbankası Yayınları, İstanbul, s,93

Çanakkale 1915 CD'si TTK, (2001); *Can Dündar*, Milliyet Pazar eki, 27.02.2005

Danişment İsmail Hami, (1961), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C,4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, s,420

Daver Bülent, (1990), *Çanakkale Savaşları Sebep Ve Sonuçları Uluslar arası Sempozyumu*, TTK, Ankara, s,106

Fisher Geoffrey Penn, (1999), *Churchill and The Dardanelles*, Yorkshire, Leo Cooper, ss,119-130.

Güneş İlhan, (1998), *Atatürk ilkeleri ve İnkılap tarihi*, Anadolu Üniversitesi ofset, Eskişehir, ss,49-52

History of the Corps of Royal Engineers, (1952), Vol V, VI, VII (Institution of Royal Engineers, Chatham,)

Hitler Adolf, Çev: Yağmur Reyhani, (2005), *Kavgam*, Akyaryum yayıncılık, İstanbul, ss, 145-160

Hobsbawm Eric, (2006), *the short twentieth century, 1914-1991*, Michigan University Press, ss,35-38

<http://www.firstworldwar.com/diaries/edwinjones.htm>, 17.07.2010 Edwin E. Jones. A war Reminiscence Memoirs & Diaries: France, Egypt, Mesopotami

Kabacalı Altay, *Talat Paşa'nın Anıları*, (2006), İşbankası Yayınları, İstanbul, ss,1-26

Karabekir Kazım, (2000), *Birinci Cihan Harbi*, Emre yayınları, ss, 1-4

Karabekir Kazım, (2009), *İttihad ve Terakki Cemiyeti*, Yapı kredi yayınları, İstanbul, ss,25-27

Koç Naci, (2005), *İngilizlerin Gözüyle Çanakkale Savaşları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s,33

Lake Marilyn; Henry :Reynolds,(2010),*What's Wrong With Anzac*,University of South Wales Press, s,18

Les Carlyon,(2000), *The Influence of the Gallipoli Campaign on Avustralia and Turkey*,The Gallipoli Campaign International Perspectives 85 Years on Conference Papers,(2000), Çanakkale24-25 Nisan,ss,78-79

Long C.W.R., (2005), *British Proconculs in Egypt, 1914-1929*, Francis Group, Canada, s,7

Mann Marry Anneeta, (2008), *Anzac To Understanding*, Authorhouse, Indiana-U.S.A., p,330

McNeill William; Çev: Alaeddin Şenel, (2004) ,*Dünya Tarihi*, İmge Kitabevi, s,127

Mitchell Library, State Library of New South Wales,*Barwick diary*, 22 August 1914-c.11 September 1915, p,92

Oran Soner, (2006), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, s,41

Özbay İskender,(2010), *Harp Tarihi Gezileri*, ATESE Yayınları, Ankara, s,15

Özbay İskender; Türkmen Zekeriya,(2010),*Harp Tarihi Gezileri II*, ATESE Yay, Ankara, s,5

Palmer, Alan (1992). *Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Sabah Kitapları, İstanbul, s.223

Rees Peter, (2008), *Other Anzacs: Nurses at War 1914-1918*, National Library of Avustralia, ss,3-7

Rees Peter, (2008),*Other Anzacs: Nurses at War 1914-1918*, National Library of Avustralia, s,74

Robert Rhodes James,(1999), *Gallipoli*, Pimilico press, London, p,10

Sander Oral,(1998),*Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi ,s,209-212

Sander Oral, (2000),*Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi,Ankara, ,s,221-222

Selek Sabahattin,(1963), *Milli Mücadele*, Örgün yayınevi,İstanbul. C,I s,87

Tarih Ve Medeniyet.org/2009/08/osmanli-turkiyesinde-enflasyon/

Tetik Ahmet; Y.Serdar Demirtaş(ve diğer),2009,*Çanakkale Muharebeleri'nin Esirleri*, ATESE CI,s,600

The Australian War Memorial of the *Official History of Australia in the War of 1914-1918*: [Vol. I](#) / [Vol. II](#)

Tuncoku Mete,(2002),*Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*,TTK Basımevi, Ankara,ss,113-122

Tuncoku Mete; Taşkıran Cemalettin,(2000),*Çanakkale Churchill Ve Anzaklar*,Atese, s,39

Turan Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi I*,Bilgi yayınevi, İstanbul,2004,

Turco-Italian War 1911-12, *The Encyclopedia Americana* (1954). cilt 27, s.175-177

Uçar Abdullah, (2006), *Haçlı Gururunun Yere Serildiği Yer Çanakkale*, Damla Ofset, Konya, s,142–143

Üçok Coşkun, (1967),*Siyasal Tarih*, Genelkurmay Yayınları, (6. Bası), Ankara, s. 192.

Uluğ İğdemir, *Atatürk ve Anzaklar* ,T.T Kurumu basım evi, Ankara 1978

Uslu Ahmet,(2009),*Bir Devrin Battığı Güneşin Doğduğu Yer Çanakkale*,Seddülbahir Özel Müzesi yay,Çanakkale, s,13

Vignacourt British Cemetery Plot IV. Row D. No. 11.

Winter Denis, (1994), *The Inevitable Tragedy*, University of Queensland Press, s,İİ,Abstract

www.anzacs.net/diary.html,07.07.10,William Dalton Scott Diary,28th January 1915,s,37

Yalçinkaya Alâeddin,(1996), *Sultan II. Abdülhamid Han'ın Notları*, Sebil Yayınları, İstanbul, ss,115–117

Yekta Ragıp Özen'in Şükrü Kaya ile görüşmesi, dünya gazetesi 10 Kasım 1953, s5.

Zürcher, Erik J. (1997) *Turkey: A Modern History*, Londra, 3. baskı, I. B. Tauris ss,91-94.

ÖZGEMİŞ

1976 yılında Gaziantep’te doğdu. İlk orta ve lise eğitimi Gaziantep’te bitirdi. Selçuk Üniversitesi İngiliz dili Ve Edebiyatı bölümünden (2000) yılında mezun oldu. Halen Hatice Mustafa Gençten Ticaret Meslek lisesinde İngilizce Öğretmeni olarak çalışmaktadır. Evlidir. İki çocuğu vardır. Ayça ve Oğuz.

VITAE

He was born in 1976 in Gaziantep. He had finished his primary,secondary and high school education in Gaziantep.He graduated from Selçuk Üniversitesi, department of English Language And Literature in (2000).He had been working as a English teacher in H.M.Gençten T.M.L. since (2000).He is married and has two children, Ayça and Oğuz.

EKLER:

1A-ÇANAKKALE KARA VE DENİZ SAVAŞLARI KROKİSİ

2A- ÇANAKKALE SAVAŞLARI ANZAK ÇIKARTMALARI KROKİSİ

1B- Item number:1/10/2

2B- Item number:1/10/2/1

3B-Australian Imperial Force A.A.M.C

101

EK 1B:Item number:1/10/2

WAR DIARY or INTELLIGENCE SUMMARY (Excess heading not required.)			Army Form C. 2118
Place	Date	Hour	Summary of Events and Information
Cairo.	1/1/17.		Telegram from Chief Salonika states that the 44 Albanians whom they wish to be sent to Salonika have been instructed to reinforce Essad Pasha's contingent. Salonika asked what date agent to be sent there, to get in touch with Turkish Troops on Salonika front, from Egypt, may be expected to embark. Reply sent, - owing to difficulty in getting a suitable man there had been some delay. M.B. We believe we have found a suitable man. A man named Spiro Capato was allowed to leave Port Said for Marseilles. Information received from London reports this man to be a German Agent. Marseilles informed and asked to put themselves in direct communication with London. This man left through error on the part of the Intelligence, Port Said. In reply to a query by Governor, Malta, asking for names of Turks at Malta whose release in any case is considered undesirable, the lists were sent to Alexandria, Cairo, and Port Said Police to enable us to reply.
	3/1/17.		Interview with Mr. Howe, and Dr. Campertitsingh. Mr. Howe satisfied that Dr. Campertitsingh did not ask the questions (which form the gravamen of the charge against him) with a view to obtaining information, but asked them out of scientific curiosity. It was decided to accept Mr. Howe's views for the time being, and allow Dr. Campertitsingh to return to Suez, where he will be under observation by the Intelligence. War Office so informed. Discussion with Financial Adviser, Licensing Officer, and "R" on the question of remittances to Switzerland, and in this connection the desirability of attaching to the Legation at Bern an officer in Switzerland to deal with this and other political questions concerning Egyptians. In view of the fact that remittances to Switzerland are not now prohibited by Proclamation, the Financial Adviser asks Mr. Ward Boys to draft a Proclamation prohibiting such remittances by enemy and local subjects for submission to the Military Authorities. Question postponed for further discussion. "R" charged with making up a draft procedure.

WAR DIARY or INTELLIGENCE SUMMARY (Excess heading not required.)			Army Form C. 2118
Place	Date	Hour	Summary of Events and Information
Cairo.	4/1/17.		A Bulgarian named Khantir Halepian, arrested at Facus several weeks ago, and since then kept in detention pending enquiries, is interned by order of the Commander-in-Chief. Investigations re Organisation, (believed to be for propaganda purpose) to which he belongs, are still proceeding. Man, reported from Paris as being a German Agent, who left for Salonika on December 15th; in error, was arrested at Salonika and returned to Alexandria, where he is being interned pending investigations by "R".
	5/1/17.		Dirmlint wires that four escaped Turkish Arab Officers are arriving in Egypt. Arab Bureau informed and arrangements have been made to send someone to meet them. They are for the Hadjia. Correspondence with Dirmlint reference refusing permission to employees of Messrs Blos and Heyblom to leave Port Said on leave. We pointed out to Dirmlint that these men are in possession of important Naval and other information, and, moreover, that the firm is not at all anxious that they should go. Telegram sent to the Governor, Malta, asking if amongst the Germans interned there, over 45 years of age, there are any whose release for exchange he cannot on any account recommend. Commander-in-Chief approves internment of six hashish smugglers, about three of whom enemy association is proved, and three of whom are regarded as potential enemy agents. Memorandum put up for the Commander-in-Chief suggesting the advisability of an informal meeting of representatives of 'Intelligence' (b), The Aliens Registration Committee, and Deputy Chief Censor, to consider the whole question of present and future policy with regard to enemy subjects. From information obtained from a reliable agent we have reason to believe that correspondence was carried on between an individual on the Canal and a certain Sheikh Gandal at El Arish. Letter sent to Colonel Parker, Commandant at El Arish, asking him to make local enquiries.

NOMINAL ROLL

A.A.M.C., 4TH INFANTRY BRIGADE, 4TH FIELD AMBULANCE—1ST TO 16TH REINFORCEMENTS.

No.										
No.	Name of Club	Date	Type of Meeting	Location	Subject of Meeting	Speaker	Time	Members		Total
								Male	Female	
101	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
102	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
103	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
104	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
105	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
106	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
107	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
108	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
109	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
110	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
111	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
112	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
113	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
114	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
115	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
116	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
117	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
118	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
119	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
120	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
121	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
122	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
123	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
124	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
125	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
126	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
127	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
128	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
129	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
130	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
131	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
132	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
133	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
134	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
135	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
136	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
137	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
138	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
139	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12
140	St. Paul's	1914	12	12	12	12	12	12	12	12

[illegible]